

Projectnummer: 2022-1-CY02-KA220-YOU-000084991

PEDAGOGISCH HANDBOEK

ONDERNEMERSCHAP DOOR DE LENS VAN INTERSECTIONALITEIT

Impact, uitdagingen en kansen

Index

Index	2
1. Feitenblad	4
1.1 Partnership.....	5
1.2 Revision History	5
1.3 Originaliteitsverklaring	5
1.4 Disclaimer	5
2. Abstract.....	6
3. Scope.....	7
4. Inleiding	9
5. Methodologie	11
5.1 Bureauonderzoek.....	11
5.2 Kwalitatief onderzoek: Semi-gestructureerde interviews met ondernemersdeskundigen	11
5.3 Kwalitatief onderzoek: Interviews met sociologen en psychologen.....	12
5.4 Ethische overwegingen en naleving van GDPR	12
6. Ondernemerschap en de belangrijkste kenmerken van stedelijke ondernemers	13
6.1 Ondernemerschap en de uitdagingen voor achtergestelde sociale groepen	13
6.2 Uitdagingen voor ondervertegenwoordigde/vrouwelijke ondernemers.....	14
6.3 Stedelijke vs. landelijke ondernemers/ondernemersinitiatieven	17
6.4 De belangrijkste eigenschappen van de ondernemer	21
6.5 Conclusie.....	28
7. Positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen	29
7.1 Het belang en de voordelen van positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in ondernemerschap.....	30
7.2 Het belang van het promoten van positieve rolmodellen voor gemarginaliseerde groepen	34
7.3 Naar een positieve vertegenwoordiging van minderheden in ondernemerschap	36
7.4 Het potentieel van kansarme groepen ondernemers benadrukken - Voorbeelden.....	37
7.5. Naar een positieve vertegenwoordiging van vrouwen en andere gemarginaliseerde groepen in ondernemerschap - Voorbeelden van initiatieven uit de nationale contexten van het Consortium	39
7.6 Conclusie.....	44
8. Overzicht van vrouwen uit ondervertegenwoordigde gemeenschappen.....	45
8.1 Landschap van door vrouwen geleide initiatieven.....	45
8.2 Intersectionaliteit en barrières	47
8.3 Conclusie.....	48

9. Intersectionele lens in ondernemerschap	50
9.1 Intersectionaliteit en ondernemerschap	50
9.2 Intersectionele discriminatie en achterstelling in ondernemerschap	51
9.3 Steun voor ondernemers met intersectionele identiteiten en vrouwelijke ondernemers: Acties & Initiatieven	53
9.4 De uitdagingen van intersectionele discriminatie overwinnen	55
9.5 Mogelijkheden die voortvloeien uit de toepassing van een intersectionele lens in ondernemerschap	59
9.6 Conclusie	62
10. Falen omzetten in succes	64
10.1 Overzicht van het omzetten van mislukking in succes	64
10.2 Algemene aanpak van het omgaan met mislukkingen en de gevolgen van de inspanningen ..	65
10.3 Conclusie	72
Conclusie	74
Bibliografische referenties	76

1. Feitenblad

Projectnummer:	2022-1-CY02-KA220-YOU-000084991
Acroniem project:	Entrepreneurial Herstory
Titel project:	Het omarmen van een gendergeoriënteerde aanpak voor ondernemersgroei door de lens van intersectionaliteit en het toejuichen van de deugden van foutief leren.
Uitgang:	Pedagogisch handboek "Ondernemerschap door de lens van intersectionaliteit - impact, uitdagingen en kansen".
Auteur(s):	Entrepreneurial Herstory Consortium
Medewerker(s):	HELLIXCONNECT EUROPE S.R.L., Citizens in Power (CIP), Center for Social Innovation (CSI), IDM-Consulting B.V., DRAMBLYS, Challedu
Recensent(en):	HELLIXCONNECT EUROPE S.R.L
Goedgekeurd door:	Citizens in Power (CIP), Center for Social Innovation (CSI), HELLIXCONNECT EUROPE S.R.L., IDM-Consulting B.V., DRAMBLYS, Challedu
Abstract:	Zie hieronder
Trefwoordenlijst:	Onconventioneel vrouwelijk ondernemerschap, Positieve vertegenwoordiging, Intersectionaliteit, Gemarginaliseerde groepen, Denkwijzen over succes en mislukking
Gelieve te citeren als:	Entrepreneurial Herstory (2023). <i>Pedagogische handleiding Ondernemerschap door de lens van intersectionaliteit - impact, uitdagingen en kansen.</i> Beschikbaar op https://entrepreneurialherstory.eu/
Copyright	Creative Commons — Attribution 4.0 International — CC BY 4.0

1.1 Partnership

Name	Role	Country
Citizens in Power (CIP)	Coördinator	Cyprus
Center for Social Innovation (CSI)	Partner	Cyprus
HELLIXCONNECT EUROPE S.R.L.	Partner	Roemenië
IDM-Consulting B.V.	Partner	Nederland
DRAMBLYS	Partner	Spanje
Challedu	Partner	Griekenland

1.2 Revision History

Version	Date	Revised by
1	21/07/2023	Entrepreneurial Consortium Herstory
2	08/08/2023	HELLIXCONNECT EUROPE S.R.L.
3	20/09/2023	External & Internal Evaluators
4	22/09/2023	HELLIXCONNECT EUROPE S.R.L.

1.3 Originaliteitsverklaring

Dit document bevat origineel, ongepubliceerd werk, tenzij anders aangegeven. Erkenning van eerder gepubliceerd materiaal en het werk van anderen is gedaan door middel van passende citaten, aanhalingstekens of beide.

1.4 Disclaimer

Het project ENTREPRENEURIAL HERSTORY wordt gefinancierd door het Erasmus+ programma van de Europese Unie. Dit document en de inhoud ervan geven uitsluitend de mening van de auteur weer. De Europese Commissie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.

Funded by the European Union

2. Abstract

Deze studie maakte gebruik van een gemengde methode om de factoren te onderzoeken die van invloed zijn op ondernemerschap onder achtergestelde sociale groepen en vrouwelijke ondernemers in Cyprus, Griekenland, Roemenië, Spanje en Nederland. Er werd een kwantitatieve analyse van 63 verschillende bronnen en een kwalitatief onderzoek door middel van semi-gestructureerde interviews met in totaal 24 deelnemers uitgevoerd, met de volgende profielen: ondernemerschapsdeskundigen, sociologen en psychologen. De bevindingen toonden aan dat het stedelijke model van ondernemerschap het meest geschikt is om de uitdagingen waarmee deze groepen worden geconfronteerd aan te pakken en te overwinnen. Het onderzoek benadrukte het belang van robuuste kenmerken, onderwijs, opleidingsmogelijkheden, een ondersteunende omgeving en eigenschappen zoals toewijding, vastberadenheid, geduld en een positieve instelling. Positieve representatie bleek kansarme groepen te versterken en een gevoel van identiteit en erbij horen te bevorderen. Positief zelfbeeld en zelfpresentatie werden geïdentificeerd als vitaal voor de vooruitgang van gemarginaliseerde ondernemers. Overheidsinstellingen werden aangewezen als cruciale belanghebbenden bij het ondersteunen van deze initiatieven, waarbij werd opgeroepen tot een op maat gesneden, bottom-up benadering. Verder identificeerde de studie unieke uitdagingen waarmee vrouwelijke ondernemers worden geconfronteerd, vooral die met een kansarme achtergrond, waaronder beperkte relevante kennis en vaardigheden en sociale/culturele factoren. Het belang van intersectionaliteit in netwerken, steun van de gemeenschap, solidariteit en de psychologische dimensie van deze uitdagingen werd benadrukt op basis van perspectieven met betrekking tot falen en succes, afkomstig uit interviews met psychologen. Door de complexiteit van intersectionaliteit en de specifieke nuances afhankelijk van factoren zoals etniciteit en nationale context, waren generalisaties echter moeilijk te maken. Succes als ondernemer is ook verweven met het vermogen om zich aan te passen, te innoveren en op een constructieve manier met mislukkingen om te gaan. Een groeimindset, gekenmerkt door een proactieve aanpak om te leren van mislukkingen en tegenslagen te omarmen als kansen voor verbetering, komt naar voren als een vitaal mentaal kader. Vooral vrouwelijke ondernemers worden geconfronteerd met unieke uitdagingen die voortkomen uit maatschappelijke gendernormen en stereotypen. Het omarmen van hun natuurlijke sterke punten zoals empathie, communicatie en gezelligheid, terwijl ze zelfliefde en veerkracht cultiveren, kan vrouwen in staat stellen om zich een weg te banen door door mannen gedomineerde sectoren en externe barrières te overwinnen. Over het geheel genomen biedt dit onderzoek waardevolle inzichten in de veelzijdige dynamiek van ondernemerschap onder achtergestelde sociale groepen en vrouwen, waarbij de noodzaak voor gerichte interventies en ondersteuningsmechanismen wordt benadrukt.

Trefwoorden: **Onconventioneel vrouwelijk ondernemerschap, positieve representatie, intersectionaliteit, gemarginaliseerde groepen, mindsets voor succes en mislukking.**

3. Scope

Het project "Entrepreneurial Herstory" wordt gefinancierd door het **Erasmus+ programma** vertegenwoordigd door de **Jeugdraad van Cyprus**, gecoördineerd door C.I.P. CITIZENS IN POWER (Nicosia, Cyprus), in samenwerking met CENTER FOR SOCIAL INNOVATION CSI (Nicosia, Cyprus), CHALLEDU (Athene, Griekenland), DRAMBLYS (Albacete, Spanje), HELIXCONNECT EUROPE (Bucovat, Roemenië) en IDM-Consulting (Den Haag, Nederland).

Het project "Entrepreneurial Herstory" wil de ondernemersmentaliteit onder jonge ondernemers verbeteren. Het richt zich op het identificeren van rolmodellen die afstand nemen van giftige genderstereotypen en -waarden, door minderheden en ondervertegenwoordigde gemeenschappen een stem te geven om hun verhalen te vertellen en hun memoires te ontvouwen in termen van onconventioneel ondernemerschap. De doelstellingen van het project zullen worden bereikt door capaciteitsopbouw van de partnerorganisaties, geassocieerde partners en belanghebbenden.

De bredere doelgroep van Entrepreneurial Herstory bestaat uit:

- Jongerenwerkers/trainers en opvoeders;
- Jongerenorganisaties gerelateerd aan ondernemerschap;
- NGO's & CSO's die een sleutelrol spelen in het creëren van de voorwaarden voor het realiseren van mensenrechten en de transformatie naar een eerlijke samenleving voor iedereen met gelijke kansen in onderwijs en arbeid; evenals NGO's die gelijkheid en diversificatie promoten;
- Vrouwen die willen ondernemen maar tot een ondervertegenwoordigde gemeenschap behoren en overschaduw worden door sociale constructies en beperkingen;
- Vrouwen die behoren tot etnische minderheden en andere gemarginaliseerde gemeenschappen;
- Jonge mensen wier dromen het slachtoffer zijn geworden van intersectionele discriminatie door de maatschappij;
- Jongeren met een etnische achtergrond en etnische kenmerken, vluchtelingen, asielzoekers en migranten;
- LGBTQI+ mensen en iedereen die niet-heteroseksueel of niet-cisgender is;
- Mensen met een handicap, mensen met een visuele beperking, doof of slechthorend, autisme, enz.

Dit document is de **Pedagogische Gids** over "Ondernemerschap door de lens van intersectionaliteit - Impact, uitdagingen en kansen" ontwikkeld door het consortium in het kader van Werkpakket 2. Deze pedagogische handleiding vormt de theoretische basis voor het construeren van rolmodellen voor ondernemerschap onder leiding van vrouwen, waarbij specifiek gefocust wordt op vrouwen uit ondervertegenwoordigde gemeenschappen.

Het consortium verwacht dat dit resultaat de actualisering van educatief materiaal op het gebied van ondernemerschap zal ondersteunen, en het begrip van inclusiviteit zal vergroten en waarom het zo belangrijk is voor economische groei en sociale cohesie. De partners

verwachten een groter bewustzijn in de jeugdsector van hoe positieve vertegenwoordiging kan bijdragen aan het bijwerken van de sociaaleconomische normen van ondervertegenwoordigde gemeenschappen door hen te transformeren in een integraal onderdeel van ondernemerschap.

4. Inleiding

Ondernemerschap heeft zich ontpopt als een krachtige motor voor economische groei, innovatie en sociale verandering. Het ondernemerslandschap is echter niet immuun voor sociale ongelijkheden en systemische barrières die een onevenredig groot effect hebben op gemarginaliseerde groepen. Deze pedagogische handleiding erkent het belang van het onderzoeken van ondernemerschap door de lens van intersectionaliteit en biedt een uitgebreide verkenning van de impact, uitdagingen en kansen voor individuen op het snijvlak van verschillende sociale identiteiten.

Met de focus op intersectionaliteit erkent deze handleiding dat individuen meerdere vormen van privileges en nadelen tegelijk ervaren als gevolg van hun ras, geslacht, etniciteit, seksuele geaardheid, sociaaleconomische status en andere identiteitsfactoren. We willen de complexe wisselwerking tussen ondernemerschap en verschillende assen van sociale gelaagdheid ontrafelen door een intersectioneel perspectief te hanteren en inzichten te verschaffen die onderzoek, beleid en pedagogische praktijken kunnen informeren.

De hoofdstukken in deze gids bieden een systematische en op feiten gebaseerde analyse van de belangrijkste thema's met betrekking tot intersectionaliteit en ondernemerschap. We beginnen met het onderzoeken van de kenmerken en eigenschappen van stedelijke ondernemers, met speciale aandacht voor de uitdagingen waarmee achtergestelde sociale groepen en ondervertegenwoordigde/vrouwen ondernemers worden geconfronteerd. Vervolgens gaan we in op het belang van positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in ondernemerschap, waarbij we de voordelen benadrukken van het promoten van positieve rolmodellen en voorbeelden laten zien van initiatieven die het potentieel van deze individuen benadrukken.

Vervolgens presenteert deze gids een kwantitatieve analyse van vrouwelijke ondernemers die behoren tot ondervertegenwoordigde gemeenschappen, waarbij de barrières worden onthuld waarmee zij te maken hebben en die waardevolle inzichten bieden in intersectionele discriminatie. We schetsen strategieën om deze uitdagingen te overwinnen en te profiteren van de kansen die voortkomen uit het gebruik van een intersectionele lens in ondernemerschap.

Daarnaast gaat deze handleiding in op het omzetten van mislukking in succes, waarbij het belang van veerkracht en het leren van tegenslagen in ondernemersinspanningen wordt erkend. We moedigen ondernemers aan om mislukkingen te zien als een opstap naar groei en succes door een algemene aanpak te presenteren voor het omgaan met mislukkingen.

Deze Pedagogische Gids wil ons begrip van de complexe dynamiek tussen ondernemerschap en intersectionaliteit vergroten door licht te werpen op de ervaringen en perspectieven van gemarginaliseerde individuen, met als doel inclusiviteit te bevorderen, positieve verandering te stimuleren en een rechtvaardiger ondernemerslandschap te creëren. Het doel is ook om de kaders van intersectionaliteit en positieve vertegenwoordiging op het gebied van onconventioneel ondernemerschap te introduceren. Intersectionaliteit wordt ook voorgesteld als de erkenning dat iedereen zijn eigen unieke ervaringen van discriminatie en

onderdrukking heeft en dat we rekening moeten houden met alles en iedereen die mensen kan marginaliseren, terwijl onconventioneel ondernemerschap in hoge mate wordt beïnvloed door innovatie, passie en doorzettingsvermogen.

5. Methodologie

In dit hoofdstuk wordt de methodologie van het huidige onderzoek gepresenteerd. De onderzoeksopzet omvatte zowel kwantitatieve als kwalitatieve benaderingen om een volledig begrip van het onderwerp te verkrijgen. Dit hoofdstuk beschrijft de procedures voor de kwantitatieve analyse van 63 verschillende bronnen en het kwalitatieve onderzoek met semi-gestructureerde interviews met 12 experts op het gebied van ondernemerschap en 12 sociologen en psychologen. Daarnaast worden ethische overwegingen en naleving van de GDPR-regels besproken, waarbij het belang van geïnformeerde toestemming van alle deelnemers wordt benadrukt.

5.1 Bureauonderzoek

De eerste stap in deze studie bestond uit een onderzoek van 63 bronnen, waaronder academische artikelen, tijdschriften, verslagen op EU-niveau en andere relevante publicaties. Het doel van deze analyse was het verzamelen van bestaande kennis en theoretische perspectieven over positieve vertegenwoordiging van minderheden in ondernemerschapsonderwijs, de positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen en voorbeelden van vrouwelijke ondernemers in ondervertegenwoordigde gemeenschappen.

Om te beginnen werd een literatuuronderzoek uitgevoerd om een breed scala aan relevante bronnen te identificeren. Verschillende elektronische databases, zoals academische databases, online bibliotheken en onderzoeksarchieven, werden gebruikt om het benodigde materiaal te verzamelen.

Zodra de bronnen waren geïdentificeerd, werd een systematische reviewmethode gebruikt om hun relevantie, kwaliteit en betekenis te evalueren. Elke bron werd kritisch beoordeeld op theoretische onderbouwing, empirisch bewijs en methodologische nauwkeurigheid. De bevindingen uit deze bronnen werden samengevoegd om een uitgebreid inzicht te krijgen in de factoren die ondernemerschap beïnvloeden.

5.2 Kwalitatief onderzoek: Semi-gestructureerde interviews met ondernemerschapsdeskundigen

Naast de kwantitatieve analyse werd kwalitatief onderzoek uitgevoerd door middel van semigestructureerde interviews met 12 experts op het gebied van ondernemerschap uit Cyprus, Griekenland, Roemenië, Spanje en Nederland. Het doel van dit kwalitatieve onderzoek was om diepgaande inzichten te verkrijgen in de ervaringen, perspectieven en uitdagingen waarmee personen met een kansarme achtergrond worden geconfronteerd die betrokken zijn bij ondernemersactiviteiten in de respectievelijke landen.

De selectie van de deelnemers werd gestuurd door een doelgerichte steekproef die ervoor zorgde dat de steekproef een gevarieerd aantal personen omvatte met aanzienlijke kennis en ervaring op het gebied van ondernemerschap. Er werden semigestructureerde interviews afgenomen om flexibiliteit mogelijk te maken en deelnemers in staat te stellen hun mening

vrij te uiten. De interviews werden afgenomen via videoconferenties, zodat geografische barrières geen belemmering vormden voor deelname.

Om consistentie en vergelijkbaarheid te behouden, werd er een semigestructureerde interviewleidraad ontwikkeld met een reeks vooraf gedefinieerde vragen en vragen. Deze vragen waren ontworpen om informatie te verkrijgen over de belangrijkste eigenschappen die ondervertegenwoordigde groepen kunnen hebben op het gebied van onconventioneel ondernemerschap en hoe ze daar voordeel uit kunnen halen, en om licht te werpen op de dimensie van intersectionaliteit in ondernemerschap. De interviews werden met toestemming van de deelnemers opgenomen voor latere analyse.

5.3 Kwalitatief onderzoek: Interviews met sociologen en psychologen

Naast de interviews met ondernemerschapsdeskundigen werd er ook kwalitatief onderzoek uitgevoerd door middel van interviews met 12 sociologen en psychologen uit de landen van de projectpartners. Deze aanpak was gericht op het onderzoeken van de sociaal-culturele en psychologische factoren die van invloed zijn op ondernemerschap in de respectieve contexten.

Net als bij de procedure met de ondernemerschapsdeskundigen werd een doelgerichte steekproef gebruikt om deelnemers te selecteren die deskundig waren op het gebied van de sociaal-culturele en psychologische aspecten van ondernemerschap. De interviews werden afgenomen aan de hand van een semigestructureerde interviewgids die was afgestemd op de professionele achtergrond van de deelnemers, over hoe je mislukking kunt omzetten in succes door je psychologische mindset te veranderen en over de theoretische basis over de psychologie van mislukking en succes.

5.4 Ethische overwegingen en naleving van GDPR

Om de ethische uitvoering van het onderzoek te waarborgen, kregen alle deelnemers aan de kwalitatieve fasen van het onderzoek een toestemmingsformulier, dat ze ondertekenden. Dit formulier beschreef het doel van het onderzoek, de vrijwillige aard van deelname, de vertrouwelijkheid van gegevens en de rechten van de deelnemers. Deelnemers moesten geïnformeerde toestemming geven voordat ze bij het onderzoek betrokken werden.

Bovendien hield het onderzoeksteam zich aan de principes en richtlijnen van de General Data Protection Regulation (GDPR) om de privacy en vertrouwelijkheid van persoonlijke gegevens te waarborgen. Alle verzamelde gegevens, inclusief interviewopnames en transcripties, werden veilig opgeslagen en waren alleen toegankelijk voor bevoegde onderzoekers en het Nationaal Agentschap dat verantwoordelijk was voor het project. De identiteit van de deelnemers werd tijdens de gegevensanalyse en rapportage geanonimiseerd om hun vertrouwelijkheid te waarborgen.

6. Ondernemerschap en de belangrijkste kenmerken van stedelijke ondernemers

6.1 Ondernemerschap en de uitdagingen voor achtergestelde sociale groepen

Ondernemerschap is essentieel voor de ontwikkeling van moderne samenlevingen en draagt aanzienlijk bij aan economische groei en welvaart. Het is ook een snel groeiend gebied, vooral in stedelijke gebieden waar zakelijke mogelijkheden overvloediger en toegankelijker zijn. Maar ook al is het zo'n vitaal aspect van sociale ontwikkeling, het is niet voldoende inclusief met betrekking tot bepaalde achtergestelde sociale groepen. Ondanks de vooruitgang die is geboekt in het vergroten van de toegang tot en de kansen voor ondernemerschap in de beleidsarena in sommige landen (Ram & Jones, 2009), worden veel individuen uit achtergestelde groepen nog steeds geconfronteerd met obstakels wanneer ze zich op het gebied van ondernemerschap begeven. De uitdagingen waarmee verschillende achtergestelde groepen worden geconfronteerd, waaronder vrouwen, mensen met een handicap, de LGBTQ+ gemeenschap en andere mensen met verschillende etnische, migranten-, geografische en sociaaleconomische achtergronden, resulteren in hun marginalisatie en onzichtbaarheid in het ondernemerschap (Drakopoulou & Keles, 2014; Vorobeva, 2022; Wishart, 2018).

Van oudsher wordt ondernemerschap gedomineerd door mannen. De ondernemer is stereotiep geconceptualiseerd als een blanke, mannelijke figuur. Deze normen en stereotypen, producten van patriarchale sociale structuren die in veel landen nog steeds bestaan (Lassalle & Shaw, 2021), hebben in de meeste landen een ondernemersklimaat gecreëerd waarin bepaalde groepen worden gemarginaliseerd. Dit geldt met name voor vrouwelijke ondernemers en in het bijzonder voor vrouwen met intersectionele identiteiten, die vanwege hun geslacht vaak te maken krijgen met zwaardere discriminatie en extra obstakels bij het betreden van het vakgebied en hun succes (Barr, 2015; Ginting-Carlström & Chliova, 2022; Opara et al., 2020; International Labour Organization, 2018). Het begrip intersectionaliteit of intersectionele identiteiten, dat wordt gebruikt als theoretisch kader van dit project, erkent dat elke persoon zijn eigen unieke ervaringen van discriminatie en onderdrukking heeft. Daarom spoort het ons aan om rekening te houden met alle factoren of identiteiten die, in hun onderlinge verband, bepaalde mensen kunnen marginaliseren (zie Hoofdstuk 4: "Intersectionele lens in ondernemerschap"). Toch is dit geen statische situatie. Ondanks het gebrek aan traditionele vormen van macht, beschikken gemarginaliseerde groepen nog steeds over middelen die hun situatie kunnen beïnvloeden (Alm & Guttormsen, 2021). Ondernemers zijn ingebed in een dynamische culturele en institutionele context die voortdurend evolueert. Naarmate deze context inclusiever wordt voor vrouwen en andere ondervertegenwoordigde groepen, zal het hele systeem zich dienovereenkomstig aanpassen en de weg vrijmaken voor verandering en inclusie.

Dit hoofdstuk is gebaseerd op een overzicht van de literatuur over ondernemerschap en interviews met experts op het gebied van ondernemerschap in de nationale contexten van de partners in Spanje, Griekenland, Cyprus, Roemenië en Nederland. Het doel is eerst de

uitdagingen te identificeren waarmee ondervertegenwoordigde groepen, met name vrouwen, worden geconfronteerd op het gebied van ondernemerschap. Vervolgens worden onconventionele of hedendaagse vormen van ondernemerschap in stedelijke contexten besproken. Ook zullen de verschillen tussen ondernemerschap in landelijke contexten worden onderzocht, waarbij wordt gesuggereerd dat het stedelijke model misschien wel het beste is voor het aanpakken van de uitdagingen waarmee achtergestelde ondernemers of vrouwen worden geconfronteerd. Vervolgens gaat dit hoofdstuk in op de belangrijkste eigenschappen van de stedelijke ondernemer die iemand uit een ondervertegenwoordigde gemeenschap in staat zouden kunnen stellen om tegen de verwachtingen in te slagen in het ondernemerschap. Het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele voorbeelden van succesvolle ondernemers uit ondervertegenwoordigde gemeenschappen die enkele van deze gunstige eigenschappen bezitten.

6.2 Uitdagingen voor ondervertegenwoordigde/vrouwelijke ondernemers

Vrouwen worden algemeen beschouwd als een kwetsbare en vaak ondervertegenwoordigde sociale groep in verschillende aspecten van het sociale leven en de economische activiteit, vooral op het gebied van ondernemerschap (International Labour Organization, 2018). Vrouwen die ondernemerschapsinitiatieven nemen, stuiten meestal op meer barrières dan hun mannelijke tegenhangers (Edman & Punkari, 2021). In het geval van kansarme vrouwen is het normaal gesproken een nog grotere uitdaging om sociale patronen, stereotypen of zelfs beperkende zelfpercepties te doorbreken. Door de beperkte vertegenwoordiging en zichtbaarheid die succesvolle vrouwelijke ondernemers krijgen, ontbreekt het aspirant vrouwelijke ondernemers ook aan inspirerende vrouwelijke rolmodellen om naar op te kijken (Ascher, 2012).

Om dit probleem aan te pakken, zijn er de afgelopen decennia verschillende pogingen gedaan om de vertegenwoordiging en deelname van vrouwen in het ondernemerschap te vergroten, wat enkele positieve resultaten heeft opgeleverd (Ram & Jones, 2009; Drakopoulou & Keles, 2015). Ondanks de vooruitgang die recentelijk is geboekt, worden deze achtergestelde groepen ondernemers, vooral vrouwen, nog steeds geconfronteerd met sociale vooroordelen en obstakels. Het aantal vrouwelijke ondernemers mag dan zijn toegenomen, toch blijven vrouwen een minderheid in de 'wereld' van het ondernemen en worden ze door sommige gevestigde mensen in het bedrijfsleven zelfs als onconventioneel beschouwd (International Labour Organisation, 2018; Edman & Punkari, 2021).

Over het algemeen kunnen de belangrijkste uitdagingen voor vrouwelijke ondernemers met intersectionele identiteiten variëren afhankelijk van hun specifieke achtergrond. Sommige van de uitdagingen waarmee ze worden geconfronteerd, kunnen te maken hebben met culturele barrières, zoals traditionele genderrollen en patriarchale normen. Andere uitdagingen kunnen specifiek zijn voor bepaalde gemeenschappen van vrouwen, zoals migranten of andere etnische gemeenschappen. Enkele van de belangrijkste obstakels waarmee vrouwelijke ondernemers worden geconfronteerd, zijn de discriminerende behandeling die ze krijgen als gevolg van traditionele gendernormen, hun beperkte toegang tot financieel kapitaal en ondersteuning, en het bereiken van een balans tussen werk en

privéleven (International Labour Organization, 2018; Edman & Punkari, 2021), terwijl ook het moederschap is geïdentificeerd als een beperkende factor, vooral voor vrouwen in ontwikkelingslanden (Ogundana et al., 2021). In deze gevallen kunnen vrouwelijke ondernemers belemmerd worden door traditionele genderrolverwachtingen en de sociale druk om zich te conformeren aan traditionele familiewaarden. Sommige van de geïnterviewden gaven deze bevinding ook weer. Een van de geïnterviewden uit Griekenland benadrukte de extra uitdagingen van het combineren en in evenwicht houden van moederschap en bedrijf:

"Dat was zeker het moeilijkste dat met gender te maken had - ik denk niet dat een man zich met dat soort dingen bezig hoeft te houden, hij heeft zijn bedrijf, hij laat het kind aan zijn vrouw na, zijn vrouw voedt het op en hij runt zijn bedrijf. Dat is waar het probleem enorm is."

Wat betreft het combineren van moederschap en werk voor vrouwelijke ondernemers, wees dezelfde geïnterviewde uit Griekenland ook op het gebrek aan betaalbare structuren ter ondersteuning van ouders en verzorgers (zoals kleuterscholen) als een belangrijke barrière voor vrouwelijke ondernemers die moeder zijn.

Bron: GEM (Global Entrepreneurship Monitor) (2022). *Global Entrepreneurship Monitor 2021/22 Women's Entrepreneurship Report: From Crisis to Opportunity*. London: GEM

De literatuur die zich richt op vrouwen in het ondernemerschap geeft verder aan dat veel van de barrières waar vrouwelijke ondernemers mee te maken hebben te maken hebben met hun beperkte toegang tot middelen, onderwijs, netwerken en training (Wishart, 2018; International Labour Organization, 2018). Wishart (2018) suggereert dat ondervertegenwoordigde ondernemers te maken hebben met veel voorkomende barrières zoals discriminatie, gebrek aan toegang tot financiering, advies en mentorschap, naast een

gebrek aan zakelijke vaardigheden en ervaring. In sommige gevallen worden ook specifieke barrières geïdentificeerd, zoals taalbarrières voor migranten, institutionele en sociale verwachtingen voor vrouwen en de uitkeringsval voor gehandicapte ondernemers (Wishart, 2018). Een andere gerelateerde barrière voor ondernemerschap op beleidsniveau is het gebrek aan "op maat gemaakte overheidssteun voor ondervertegenwoordigde en achtergestelde groepen in het ondernemerschap", waaronder vrouwen (Kokkinaki et al., 2020, p. 5). Om deze barrières te overwinnen en de zichtbaarheid en succespercentages van ondervertegenwoordigde ondernemers, waaronder vrouwen, te vergroten, beveelt Wishart (2018) gerichte interventies aan, zoals gespecialiseerde training voor adviseurs en training in zakelijke vaardigheden. Ook de Internationale Arbeidsorganisatie (2018) stelt dat interventies moeten worden afgestemd op de specifieke behoeften van vrouwelijke ondernemers en complexe sociale, culturele en economische factoren moeten aanpakken die hun potentieel beperken. Dit omvat publiek-private partnerschappen om meer vrouwen te ondersteunen en outreach- en bewustmakingsinspanningen van lokale autoriteiten om gemarginaliseerde gemeenschappen te bereiken (Internationale Arbeidsorganisatie, 2018)

De bevindingen uit de literatuur over de ondervertegenwoordigde status van vrouwen in het ondernemerschap zijn ook in grote mate van toepassing op de nationale context van de partnerorganisaties. In de meeste Europese partnerlanden van het project (Roemenië, Spanje, Griekenland, Cyprus, Nederland) worden vrouwelijke ondernemers nog steeds geconfronteerd met verschillende extra uitdagingen, ondanks enkele positieve stappen die zijn gezet in de richting van inclusie. Deze situatie wordt ook weerspiegeld in de kwalitatieve gegevens uit de interviews met psychologen, sociologen en ondernemerschapsdeskundigen in elke nationale context. Deelnemers aan het onderzoek in Roemenië wezen er bijvoorbeeld op dat vrouwen met een kansarme achtergrond, in een cultuur die over het algemeen niet bevorderlijk is voor ondernemerschap, de neiging hebben om zichzelf eerder te zien als ontvangers van sociale uitkeringen of werknemers dan als ondernemers:

"In het algemeen hebben vrouwen uit kansarme milieus het moeilijk om ondernemer te worden, en dat geldt, denk ik, over de hele wereld, of in ieder geval in ontwikkelingslanden zoals de landen waar ik gewerkt heb, en het geldt ook heel erg in Roemenië, een land met een niet-ondernemerschapsvriendelijke cultuur waar kwetsbare mensen zichzelf uiteindelijk zien als ontvangers van sociale uitkeringen of werknemers en niet zozeer als ondernemers. Ze hebben niet de steun om daar zelfs maar van te dromen. Er zijn enkele uitzonderingen onder sommige vrouwen met een Roma-achtergrond en sommige migrantenvrouwen."

Uit de antwoorden van de geïnterviewden blijkt echter ook dat deze situatie niet alomtegenwoordig en onveranderlijk is. Sommige van de geïnterviewden erkenden weliswaar de uitdagingen en belemmeringen waarmee vrouwelijke ondernemers worden geconfronteerd, maar waren optimistischer als het ging om recente en huidige ontwikkelingen in vrouwelijk ondernemerschap, zowel wereldwijd als in hun nationale context. Een van de deelnemers aan het onderzoek uit Cyprus, bijvoorbeeld, benadrukte de

voordelen van opkomende rolmodellen als stimulerende factoren voor aspirant-ondernemers:

"De voorbeelden zijn er, en het zijn er niet één of twee, het zijn er veel, en terwijl we vooruitgang boeken, zien we dat ze blijven toenemen, wat ons laat zien dat niets onmogelijk is."

De laatste, puttend uit haar persoonlijke ervaring, benadrukte dat haar inspiratie voortkomt uit voorbeelden van vrouwelijke ondernemers (en mensen in het algemeen) die erin geslaagd zijn de top te bereiken terwijl ze over minimale middelen beschikten, gewoon omdat ze in zichzelf en het potentieel van hun ondernemersideeën geloofden. Over het algemeen was ze optimistisch over de aanwezigheid van dergelijke voorbeelden en rolmodellen.

Er zijn verschillende bijkomende uitdagingen voor ondernemers die tot ondervertegenwoordigde sociale groepen behoren of voor vrouwelijke ondernemers. Deze obstakels maken hun pogingen om hun bedrijfsideeën te promoten moeilijker en bemoeilijken de verwezenlijking van hun ondernemersdromen en -visies. Locatie kan echter een belangrijke rol spelen bij het faciliteren van positieve ruimtes voor groei, inclusie en zichtbaarheid voor gemarginaliseerde of achtergestelde ondernemers. Het volgende deel van het hoofdstuk gaat in op de verschillen tussen stedelijke en landelijke modellen van ondernemerschap. Er zullen enkele voor- en nadelen van elk model worden geïdentificeerd met betrekking tot het inclusiever maken van ondernemerschap..

6.3 Stedelijke vs. landelijke ondernemers/ondernemersinitiatieven

Wat ondernemerschap betreft, kunnen de locatie en de context waarin de ondernemersactiviteit plaatsvindt een belangrijke rol spelen met betrekking tot de deelname van vrouwen en andere ondervertegenwoordigde groepen op dit gebied. Volgens de meeste geïnterviewde deelnemers aan het onderzoek zijn er enkele verschillen tussen ondernemerschapsactiviteiten in stedelijke gebieden en ondernemerschapsinitiatieven op het platteland wat betreft meer traditionele en onconventionele bedrijfsinitiatieven. Ondanks enkele potentiële nadelen van stedelijk ondernemerschap die door een van de geïnterviewde experts werden geïdentificeerd, zoals de druk en bureaucratie die in grote steden bestaan en de hogere concurrentieniveaus die daar vaak worden aangetroffen, bieden stedelijke gebieden over het algemeen verschillende voordelen aan aspirant-ondernemers in vergelijking met landelijke gebieden (Joo, 2011).

Door hun concentratie van verhoogde bevolkingsaantallen, met grote aantallen mensen met diverse achtergronden, zijn stedelijke gebieden epicentra van diversiteit. Deze diverse, innovatieve omgeving die kenmerkend is voor stedelijke gebieden, is een ideale omgeving voor onconventionele ondernemerschapsinitiatieven om tot bloei te komen. Een kenmerkend voorbeeld van een stedelijk landschap dat ondernemerschap bevordert, zijn grote metropolitane steden zoals Londen, dat zowel een epicentrum van diversiteit als van economische activiteit vormt, waar ondernemerschap door etnische minderheden tot bloei is gekomen (Ram & Jones, 2009). Zoals een van de ondernemerschapsdeskundigen uit Cyprus heeft opgemerkt, speelt de grootte van een land echter wel een rol in de differentiatie tussen

stedelijke en plattelandsgebieden. Verwijzend naar de nationale context van Cyprus is hij van mening dat er niet veel verschil is tussen stad en platteland vanwege de grootte van het land.

In ieder geval maken zowel de literatuur als de geïnterviewde experts onderscheid tussen ondernemerschap op het platteland en in stedelijke gebieden en de meeste bevindingen ondersteunen de voordelen van stedelijk ondernemerschap ten opzichte van landelijk ondernemerschap voor vrouwelijke ondernemers. De meeste deelnemers aan het onderzoek die in de nationale contexten van de partners werden geïnterviewd, lijken het erover eens te zijn dat stedelijke gebieden in de meeste gevallen meer voordelen bieden voor vrouwen om zich bezig te houden met ondernemerschap. Volgens een van de ondernemerschapsdeskundigen uit Cyprus heeft een vrouw met een stedelijke achtergrond een grotere en verder gevorderde acceptatie om ondernemer te worden, waardoor het voor haar als een natuurlijker stap wordt beschouwd. Enerzijds merkten sommige van de geïnterviewde deskundigen op dat ondernemers die zich op het platteland wagen vaak flexibeler zijn en meer steun krijgen van de gemeenschap, wat het voor een vrouw mogelijk gemakkelijker maakt om een bedrijf te starten. Aan de andere kant waren de meeste geïnterviewde experts het er echter over eens dat vrouwen met een stedelijke achtergrond over het algemeen een groter voordeel hebben dan vrouwelijke ondernemers op het platteland, omdat het voor hen acceptabeler is om ondernemer te worden vanwege de ruimdenkendheid van de stedelijke samenleving.

Ondernemers in plattelandsgebieden zijn meer verstoken van economische middelen, onderwijs en arbeidskansen, een aspect waarin vrouwelijke ondernemers in de steden meer geluk hebben, omdat ze meer toegang hebben tot opleiding en menselijk en sociaal kapitaal, en meer kunnen deelnemen aan het verenigingsleven (Joo, 2011). Bovendien is de genderkloof meestal groter in landelijke gebieden en heeft de patriarchale cultuur die daar heerst vrouwen ervan weerhouden om op gelijke voet toegang te krijgen tot de arbeidsmarkt of tot structuren die hen kunnen helpen om hun gezins- en beroepsleven te combineren. Als gevolg daarvan hebben vrouwelijke ondernemers in landelijke gebieden meestal minder spaargeld (of beperkte toegang tot spaargeld van familie) en minder marktkansen (Joo, 2011). Een ander voordeel van stedelijk ondernemerschap in vergelijking met ondernemerschap op het platteland dat door sommige geïnterviewde deelnemers aan het onderzoek werd genoemd, is dat er in plattelandsgebieden nog grotere vooroordelen bestaan tegen buitenlandse vrouwen en andere gemarginaliseerde bevolkingsgroepen, iets wat in mindere mate voorkomt in stedelijke samenlevingen, aangezien deze doorgaans diverser zijn en minderheden omvatten. Het patriarchale systeem van gezinsstructuren en de geslotenheid van het ondernemerschap in plattelandsgebieden ondersteunt vrouwelijk ondernemerschap niet, waardoor het gezinsleven en het beroepsleven nog moeilijker te combineren zijn als gevolg van deze structuren, waarbij "vrouwelijke ondernemers (worden) beschouwd als een bedreiging onder de mannen".

Een ander belangrijk verschil tussen ondernemerschapsinitiatieven van vrouwen op het platteland en in de stad dat door sommige van de geïnterviewden werd genoemd, is dat vrouwelijke ondernemers op het platteland vaak op een informele, ad-hoc manier werken.

Deze vrouwelijke ondernemers op het platteland richten zich vaak op de landbouw en de verkoop van hun overschotten aan nabijgelegen stedelijke gebieden. Ondernemerschapsinitiatieven van stedelijke vrouwen zijn daarentegen formeler en gestructureerder, vooral in contexten waar er ondersteuningsprogramma's, starterscentra, versnellers en financiering zijn. Deze mogelijkheden kunnen echter ontoegankelijk zijn voor vrouwen met een laag opleidingsniveau vanwege het complexe en gespecialiseerde taalgebruik, het gebrek aan basisopleiding in ondernemerschap en het gebrek aan sociale en institutionele ondersteuning. Een van de experts zei hierover het volgende:

"Mensen met een kwetsbare achtergrond hebben vaak geen toegang gehad tot goed onderwijs toen ze opgroeiden. Het gebrek aan gelijke kansen is dus een van de grootste uitdagingen. Als dit al gebeurt tijdens de kindertijd of tienerjaren, wordt het meestal bestendigd tijdens de volwassenheid."

Er zijn enkele mogelijkheden voor formele en gestructureerde initiatieven in stedelijke gebieden die toegang bieden tot ondersteuningsprogramma's en financiering. Deze mogelijkheden zijn echter nogal algemeen in de manier waarop ze aspirant-ondernemers benaderen en begeleiden. Dit probleem wordt geïdentificeerd in het rapport van de Internationale Arbeidsorganisatie (2018), waarin wordt aanbevolen om rekening te houden met de genderspecifieke behoeften van vrouwen wanneer er pogingen worden ondernomen om ondernemerschap op institutioneel niveau te bevorderen. Dit omvat het aanbieden van programma's die speciaal zijn ontworpen om de barrières voor ondernemerschap aan te pakken die vooral vrouwen treffen. Daarnaast moeten deze programma's worden ontworpen en uitgevoerd op een gendersensitieve en op maat gemaakte manier om ervoor te zorgen dat ze inderdaad effectief zijn in het ondersteunen van vrouwelijk ondernemerschap (Internationale Arbeidsorganisatie, 2018). In het algemeen suggereert het rapport dat er een aanzienlijk gebrek aan kennis is over "wat werkt" bij het aanpakken van genderdiscriminerende houdingen ten opzichte van zakenvrouwen (Internationale Arbeidsorganisatie, 2018). Om te begrijpen welke acties nodig zijn om dit probleem aan te pakken, is het echter belangrijk om eerst de specifieke kwetsbaarheden te erkennen van vrouwelijke ondernemers die tot verschillende achtergestelde groepen behoren. Rekening houdend met de specifieke behoeften van deze vrouwen, moeten interventies worden ontworpen en geïmplementeerd die zijn afgestemd op de specifieke behoeften van vrouwelijke ondernemers, waarbij de complexe sociale, culturele en economische factoren die hun potentieel in het veld beperken, worden aangepakt (Internationale Arbeidsorganisatie, 2018; Kokkinaki et al., 2020).

Bovendien is volgens een van de geïnterviewden een ander groot nadeel voor een bedrijf in de provincie het gebrek aan nabijheid van zowel middelen als informatie, een probleem dat zich gewoonlijk niet voordoet in stedelijke gebieden. Sommige geïnterviewden noemden ook de toegang tot een groter publiek als een belangrijk voordeel van stedelijk ondernemerschap, vanwege de concentratie van grote aantallen mensen, een situatie die het gemakkelijker maakt om zich op de markt te richten. Tegelijkertijd zijn stedelijke ondernemers meestal creatiever, minder gemotiveerd door de financiële kant van het werk en meer aangemoedigd

door de carrièrekant van hun werk, maar ook meer geneigd om een nieuw bedrijf te starten (Joo, 2011). Verder merkte een van de geïnterviewden met betrekking tot onconventionele ondernemerschapsinitiatieven op dat er in de steden meer steun is van de gemeenschap omdat er in stedelijke omgevingen meer openheid en acceptatie is. Daarnaast werd benadrukt dat aspirant-ondernemers in stedelijke gebieden betere mogelijkheden hebben om te netwerken en meestal meer financiële steun krijgen in steden, vooral wanneer ze werken aan een onconventioneel ondernemerschapsmodel.:

"Het is gemakkelijker voor een vrouw in een stedelijk gebied om de nodige steun te vinden, om 'op de juiste deuren te kloppen', om te netwerken met de juiste mensen, maar ook om financiële steun te krijgen voor een onconventioneel idee, omdat [onconventionaliteit] meer wordt verwelkomd in de hoofden van mensen in stedelijke gebieden in vergelijking met mensen in landelijke gebieden."

Daarentegen stelden de meeste geïnterviewden dat het op het platteland nog steeds moeilijk is om sommige vooruitstrevende of onconventionele ondernemersideeën te accepteren.

Een positief voorbeeld van succesvolle ondernemersactiviteiten in stedelijke omgevingen in Europa is te vinden in Nederland, een van de nationale contexten die deelneemt aan het consortium van dit project. Ondernemerschap is een gebied dat vrij geavanceerd is in Nederland en het land wordt beschouwd als een van de beste voor bedrijven, omdat het Nederlandse innovatie-ecosysteem groei en succes faciliteert. Volgens de Nederlandse Kamer van Koophandel is het aantal vrouwelijke ondernemers in Nederland de afgelopen tien jaar met meer dan 60 procent gestegen en telt het land momenteel meer dan 700.000 bedrijven die zijn opgericht door vrouwelijke ondernemers (Netherlands Times, 2022). Deze bedrijven dragen in belangrijke mate bij aan het oplossen van grote maatschappelijke vraagstukken.

Met betrekking tot de verschillen tussen stedelijke en plattelandsondernemers wezen sommige van de geïnterviewden erop dat stedelijke ondernemers meer geduld, flexibiliteit en 'leef' moeten hebben, meer gewend moeten zijn aan verschillen en toleranter moeten zijn. Stedelijke ondernemers hebben ook de neiging om onconventioneler te zijn in de zin dat ze niet gebonden zijn aan meer traditionele praktijken die plattelandsgebieden aan ondernemers plegen op te leggen. De meeste geïnterviewden merkten ook op dat stedelijke omgevingen doorgaans geschikter zijn voor onconventionele vormen van ondernemerschap, omdat de mensen die er wonen doorgaans ruimdenkender zijn. Plattelandsomgevingen zijn daarentegen meestal meer gericht op traditionele overtuigingen en praktijken.

Het feit dat er meerdere verschillen zijn tussen stedelijke en landelijke ondernemerschapsinitiatieven betekent daarom dat er ook twee respectievelijk maar verschillende ondernemersmodellen bestaan: de stedelijke en de landelijke ondernemer. De verzamelde gegevens uit zowel de literatuurbevindingen als de bevindingen uit de interviews met psychologen, sociologen en ondernemerschapsdeskundigen suggereren dat het profiel van de stedelijke ondernemer gunstiger is voor de ontwikkeling en voortzetting van onconventionele ondernemerschapsinitiatieven door ondervertegenwoordigde sociale groepen. Dit komt door de gunstige omgeving van stedelijke gebieden die innovatie,

diversiteit en inclusie bevorderen. Het is in dergelijke diverse stedelijke ruimten dat aspirant-ondernemers uit ondervertegenwoordigde gemeenschappen hun ondernemersvisies kunnen verwezenlijken. Dit betekent ook dat vrouwelijke ondernemers die hun ondernemersideeën in stedelijke gebieden nastreven, meer kans hebben op zichtbaarheid, erkenning en succes.

6.4 De belangrijkste eigenschappen van de ondernemer

Zoals eerder vermeld wordt stedelijk ondernemerschap beschouwd als de meest gunstige vorm van ondernemerschap, omdat het innovatieve, onconventionele en vooral inclusieve omgevingen voor ondernemerschap bevordert. De stedelijke ondernemer is dus misschien wel de meest ruimdenkende en goed uitgeruste persoon om de uitdagingen van het moderne ondernemerschapslandschap aan te gaan. Maar wat zijn de belangrijkste kenmerken van de ondernemer in het algemeen, en meer specifiek van de stedelijke ondernemer?

6.4.1 Belangrijkste eigenschappen voor succesvol ondernemerschap

Als het gaat om de persoonlijkheid van ondernemers, wordt het soms moeilijk om een gemeenschappelijke basis te vinden en een volledig en alomvattend portret van de succesvolle ondernemer te construeren. Eén reden om dit te verklaren heeft te maken met de diversiteit die aanwezig is in de literatuur over ondernemerschap zelf. Kerr et al. (2018) suggereren dat ondernemerschap zo divers is dat de terminologie niet goed gestandaardiseerd is, en dat het onderzoek naar de kernkenmerken niet lineair, chronologisch of progressief is. Op dezelfde manier zijn de portretten van ondernemers zo heterogeen dat ze een passende etikettering nodig hebben om de mechanismen in het veld beter te begrijpen.

Door ondernemingssucces te meten, kunnen we echter de belangrijkste kenmerken van de ondernemer identificeren die succes kunnen bevorderen. Bepaalde persoonlijke kenmerken zijn essentieel in het voorspellen en garanderen van zowel ondernemersintentie als succes. Deze omvatten self-efficacy, consciëntieusheid, locus of control, behoefte aan prestatie en innovativiteit (Kerr et al., 2018; Yangailo & Qutieshat, 2022).

Bron: EH Project (gemaakt op Canva)

Daarnaast staan ondernemers doorgaans meer open voor ervaringen, zijn ze consciëntieuzer en extravert, en minder neurotisch en meegaand (Kerr et al., 2018). Op het gebied van self-efficacy en innovatie bleken ondernemers ook op een hoog niveau te gedijen (Kerr et al., 2018; Yangailo & Qutieshat, 2022). Daarnaast bleek de interne locus of control (de overtuiging dat uitkomsten afhankelijk zijn van inspanningen, vaardigheden en capaciteiten in plaats van externe krachten) hoog te zijn bij ondernemers, evenals hun behoefte aan prestatie (Kerr et al., 2018). Deze eigenschappen worden beschouwd als cruciaal voor ondernemers om te bezitten, omdat ze hen in staat stellen obstakels te overwinnen en te volharden in geval van mislukking. Daarom zorgen deze eigenschappen voor de veerkracht en het doorzettingsvermogen die nodig zijn om uitdagingen en obstakels te overwinnen die deel uitmaken van de concurrerende ondernemerslandschappen in verschillende landen, waardoor ze de mechanismen bieden om te gedijen in het veld.

Daarnaast geeft de literatuur over ondernemerschap ook een overzicht van de meer bedrijfsgerichte kenmerken van succesvolle ondernemers. Volgens een andere studie van Khosla en Gupta (2017) zijn er vijf hoofdkenmerken van succesvolle ondernemers die voorspellend zijn voor ondernemings- en organisatiesucces. Deze kenmerken zijn onder andere: i) flexibiliteit in reactie op de behoeften van de markt, ii) comfort met onzekerheid, iii) laserachtige focus en uitvoering, iv) focus op de grote lijnen gekoppeld aan een gedetailleerde oriëntatie en v) people management met de juiste balans van delegeren. Hieruit volgt dat ondernemers specifiek moeten kunnen omgaan met onzekerheid en comfort moeten vinden in ambiguïteit. Interessant is dat ondernemers zeer laag scoren op

onzekerheidsvermijding, wat wijst op een hoge mate van tolerantie voor onzekere situaties en gebeurtenissen. Bovendien wordt het nemen van risico's algemeen beschouwd als een belangrijk onderdeel van elk bedrijf en van het succes van een ondernemer, en het succes van het bedrijf dat ze oprichten hangt grotendeels af van hun vermogen om onzekere tijden en omstandigheden te doorstaan.

Een factor die wordt geïdentificeerd als een barrière op het gebied van ondernemerschap is faalangst. Dit concept is een prominent onderzoeksgebied in de ondernemerschapsliteratuur, hoewel de precieze manier waarop het werkt in ondernemerschapsactiviteiten onduidelijk blijft (Cacciotti & Hayton, 2015). Interessant is dat, hoewel angst zowel gunstige als nadelige effecten kan hebben op individuele cognitie en gedrag, de literatuur zich vooral richt op angst als barrière voor ondernemende activiteit (Cacciotti & Hayton, 2015). Ondanks de dichotomie ten aanzien van de vraag hoe faalangst functioneert in ondernemerschap, wordt gesuggereerd dat dit concept ondernemers mogelijk kan motiveren en als centraal element kan dienen in een theoretisch model dat ondernemend gedrag verklaart.

6.4.2 De belangrijkste eigenschappen van vrouwelijke ondernemers

Onderzoek naar de belangrijkste eigenschappen van de ondernemer probeert het onderwerp ook te verkennen vanuit het perspectief van gender, waarbij erkend wordt dat deze factor van invloed is op de eigenschappen die ondernemers moeten ontwikkelen om zich een weg te banen op het gebied van ondernemerschap (Nicoletti Morphitou, 2017; International Labour Organization, 2018). Sommige van de geïnterviewde ondernemerschapsdeskundigen benadrukten verder het belang van het begrijpen van het sociale construct van het culturele model van vrouwelijkheid en mannelijkheid in de context van ondernemerschap. Gezien deze genderdifferentiatie als het gaat om ondernemerschap en de eigenschappen van de ondernemer, volgen hieronder enkele belangrijke eigenschappen of kenmerken die specifiek vrouwelijke ondernemers neigen te hebben, geïdentificeerd zowel in onderzoek als door de geïnterviewde onderzoeksdeelnemers.

Robuuste eigenschappen

Zowel het onderzoek naar ondernemerschap als enkele van de geïnterviewde experts suggereren ook dat vrouwelijk ondernemerschap niet alleen wordt bepaald door interne factoren die relevant zijn voor de persoonlijkheid van de ondernemer, maar dat ze evenzeer worden bepaald door de omgeving waarin deze vrouwen navigeren (Nicoletti Morphitou, 2017). Dit is vooral relevant als het gaat om meer patriarchale samenlevingen, die vaak vereisen dat vrouwelijke ondernemers sommige van hun persoonlijkheidskenmerken aanpassen als reactie op hun omgeving.

Uit sommige studies die zijn uitgevoerd in de door mannen gedomineerde ondernemerscontext van Cyprus, blijkt bijvoorbeeld dat vrouwelijke ondernemers vaak robuustere eigenschappen moeten ontwikkelen om zich staande te houden in een concurrerende, door mannen gedomineerde bedrijfsomgeving waarin ze vaak het slachtoffer worden van genderdiscriminatie. Nicoletti Morphitou (2017), bijvoorbeeld, merkt aan de

hand van een kwalitatieve analyse van 30 Cypriotische vrouwelijke ondernemers op dat ze vaak bepaalde 'verdedigingsmechanismen' moeten ontwikkelen en "vele malen agressiever moeten optreden dan mannen om hun bestuurlijke capaciteit te bewijzen" (p. 24), omdat ze geconfronteerd worden met de realiteit van een vrouwelijke ondernemer in het vijandige, door mannen gedomineerde Cypriotische zakenlandschap. Het is interessant dat het bestaan van een vijandige, door mannen gedomineerde omgeving voor vrouwelijke ondernemers in patriarchale samenlevingen ook wordt weerspiegeld in de interviews met twee vrouwelijke ondernemers op Cyprus. Deze vijandige omgeving is, zoals werd gesuggereerd, vooral prominent aanwezig in bepaalde bedrijfssectoren waarin vrouwen vaak ondervertegenwoordigd zijn. Zo benadrukte een van de geïnterviewden uit de Cypriotische context de extra uitdagingen waarmee vrouwelijke ondernemers worden geconfronteerd die zich in de bouwsector wagen, waarbij de nadruk vooral lag op het seksisme dat vrouwen op dat gebied ervaren.

"Het moeten vrouwen van ijzer en staal zijn. Het is moeilijk om dat te bereiken, maar je kunt het."

Vanwege deze vijandige omgeving is de geïnterviewde eveneens van mening dat vrouwelijke ondernemers moeten beschikken over zelfvertrouwen en een grote passie voor hun werk, evenals de wil om te slagen in hun vakgebied. Daarnaast benadrukte een onderzoeksdeelnemer uit de Roemeense context dat een belangrijke eigenschap voor succes als ondernemer een sterk, veerkrachtig en koppig persoon is. Een geïnterviewde expert uit de Roemeense context merkte bijvoorbeeld het volgende op:

"[Mensen] moeten absoluut veerkrachtig en koppig zijn om het echt te maken in deze omgeving. Je moet echt van een speciaal, je weet wel, sterk ras zijn [...]."

Aan de andere kant vertoonden de meningen van de onderzoeksdeelnemers in de nationale contexten van de partnerorganisaties ook enkele discrepanties. Volgens de onderzoeksdeelnemers die in Spanje werden geïnterviewd, zijn er bijvoorbeeld bepaalde eigenschappen die vrouwen van nature hebben, zoals communicatie, empathie, gezelligheid, grondige analyse en aandacht voor detail. Deze eigenschappen zijn volgens de Spaanse geïnterviewden nuttig wanneer ze worden gebruikt in persoonlijke en digitale klantrelaties of merkmanagement.

Onderwijs

Een andere trend in de literatuur over vrouwelijk ondernemerschap als het gaat om de belangrijkste eigenschappen van de ondernemer, is het belang dat succesvolle vrouwelijke ondernemers zelf hechten aan onderwijs. Uit de kwalitatieve gegevens van het onderzoek van Nicoletti Morphitou (2017) bleek bijvoorbeeld een sterk geloof in het nut van een competente, zelfs concurrerende, onderwijsachtergrond. Ook uit de bevindingen van het onderzoek van Nearchou-Ellinas en Kountouris (2004) blijkt het grote belang van met name tertiair onderwijs voor vrouwelijke ondernemersactiviteiten. Volgens dat onderzoek vertoonden vrouwen met een tertiaire opleiding sterkere ondernemerstrekken, een grotere mate van enthousiasme en zorg voor controle, besluitvorming en sociale status, naast het feit

dat ze zich inzetten voor meer innovatieve lanceringsbenaderingen en andere vrouwen coachen om te navigeren op het gebied van ondernemerschap (Nearchou-Ellinas & Kountouris, 2004). Evenzo benadrukt de literatuur over ondernemerschap ook de heilzame aard van het bevorderen van de ondernemingsgeest op alle onderwijsniveaus, vooral secundair en tertiair, door ondernemerschapsinitiatieven en -programma's te implementeren om de betrokkenheid van studenten bij ondernemerschap te motiveren (Maslakçı, Sürücü & Şeşen, 2022).

Betekenis van onderwijs- en opleidingsmogelijkheden

Het is interessant dat dit belang dat wordt gehecht aan onderwijs voor het bereiken van ondernemerschapssucces ook tot uiting kwam in de interviews met ondernemerschapsdeskundigen die werden gehouden in de nationale contexten van de partners van het project. Sommige geïnterviewden benadrukten op vergelijkbare wijze het belang van onderwijs en loopbaanbegeleiding als basisingrediënten voor succes in ondernemerschap. Volgens de geïnterviewde experts moet deze nadruk op onderwijs en loopbaanbegeleiding beginnen op het niveau van het schoolonderwijs. De geïnterviewde deskundigen benadrukten echter dat deze poging niet beperkt moet blijven tot de context van het formele onderwijs, maar in wezen daarna moet worden voortgezet door mensen mogelijkheden voor levenslang leren en opleiding te bieden, en door geïnteresseerde personen informatie te verstrekken over mogelijkheden voor bedrijfsinvesteringen. Een geïnterviewde uit Griekenland zei hierover bijvoorbeeld het volgende:

"Er zouden beroepsopleidingen moeten zijn om te zien wat de aanleg is en wat iedereen zou kunnen doen. Dat wil zeggen, welke beroepen zijn er hier in Griekenland, wat is de absorptiegraad, waar houden we van, het land, de zon, toerisme en creatie, respectievelijk zijn er de overeenkomstige sectoren. Er zou een boek moeten zijn, er zou informatie moeten zijn."

Een andere geïnterviewde uit Cyprus verwees naar de behoefte aan mentorprogramma's voor aspirant-ondernemers, vooral voor vrouwen:

"Er is behoefte aan programma's in het kader waarvan een aspirant-ondernemer kan worden ontvangen door een mentor die haar kan begeleiden en ondersteunen..."

Op deze manier hebben aspirant-ondernemers toegang tot mogelijkheden voor levenslang leren om belangrijke eigenschappen te ontwikkelen en te verbeteren die hen het profiel van een succesvolle ondernemer kunnen geven.

Het belang van een ondersteunende omgeving en het opbouwen van partnerschappen

Daarnaast benadrukte een geïnterviewde uit de nationale context van Spanje de noodzaak om een ondersteunende omgeving te creëren voor vrouwelijke ondernemers, een omgeving die hun gevoel om bij een gemeenschap te horen versterkt. Volgens deze expert kan een

ondersteunende omgeving die gekenmerkt wordt door solidariteit de passie van vrouwelijke ondernemers stimuleren en hun ideeën voor ondernemerschap bevorderen:

"We moedigen vrouwen aan om ondernemer te worden, om onconventionele ondernemingen op te zetten die aansluiten bij hun passie, maar de omgeving voor ondernemerschap is niet-lineair en volatiel. Tenzij we hen een ecosysteem bieden dat hen ondersteunt en dingen voor hen vergemakkelijkt, zullen deze bedrijven niet duurzaam zijn en niet lang overleven."

Zoals gesuggereerd, kan het niet voorzien in een ondersteunend ecosysteem dat tegemoetkomt aan de behoeften van vrouwelijke ondernemers, leiden tot het mislukken van hun zakelijke ondernemingen.

Verder benadrukte een geïnterviewde uit de Roemeense context ook de grote waarde van een ondersteunende omgeving voor het behalen van succes op het gebied van ondernemerschap. Daarnaast benadrukte dezelfde geïnterviewde het nut van het hebben van eigenschappen die getuigen van een zakelijke instelling, zoals het vermogen om te onderhandelen en partnerschappen op te bouwen, waarbij hij in dit proces vooral het belang benadrukte van omringd te zijn door een ondersteunende gemeenschap. Meer specifiek stelde de geïnterviewde het volgende:

"(...) Het is ook belangrijk om partnerschappen op te bouwen en een netwerk van bondgenoten en ondersteunende personen te creëren. Een zeer ondersteunende gemeenschap om je heen hebben is zeker de factor die uiteindelijk het verschil maakt."

Interessant genoeg gelooft dezelfde geïnterviewde dat vrouwelijke waarden het vermogen om echte zakelijke partnerschappen op te bouwen bevorderen:

"De waarden van vrouwelijkheid hebben de neiging om meer open te staan voor het creëren van authentieke en waardevolle partnerschappen [...]."

Dit suggereert dat, volgens de overtuiging van deze geïnterviewde, vrouwen misschien beter in staat zijn om sterke allianties en partnerschappen aan te gaan, een eigenschap die essentieel wordt geacht voor het behalen van ondernemerssucces.

Inzet, vastberadenheid, geduld en een positieve instelling

De verzamelde gegevens van de ondernemerschapsdeskundigen in de meeste partnerlanden wijzen ook op veel positieve eigenschappen die vrouwen en andere ondervertegenwoordigde groepen in staat zouden kunnen stellen om tegen de verwachtingen in te slagen in het ondernemerschap in de nationale context van de partnerorganisaties. Enkele van de eigenschappen die vaak worden genoemd als cruciaal voor ondernemerschapssucces zijn toewijding aan je doelen, doorzettingsvermogen en geduld. Sommige van de geïnterviewde experts, die putten uit hun onderwijs- en mentorervaring, gaven ook aan dat vastberadenheid en gedrevenheid belangrijke eigenschappen zijn voor succes in ondernemerschap. Bovendien benadrukten verschillende geïnterviewde experts uit de meeste nationale contexten van de

partners het belang van hard werken, doorzettingsvermogen en geduld als cruciale elementen voor succes in ondernemerschap. Wanneer iemand deze eigenschappen bezit, kan de rest worden geleerd.

Maar, zoals een van de experts zei, de keerzijde is dat mensen met een achterstand of een gebrek aan zelfvertrouwen misschien niet hun volledige potentieel zien, wat een factor is die hun succes in de weg kan staan:

"Ik denk dat vastberadenheid het allerbelangrijkste is, veel vrouwen probeerden 'het wiel te doorbreken' en dat lukte niet door een gebrek aan vastberadenheid."

Volgens verschillende van de geïnterviewde deelnemers zijn vastberadenheid, toewijding en betrokkenheid de belangrijkste eigenschappen voor succesvol ondernemerschap voor vrouwen, evenals het hebben van een duidelijk omschreven doel, vooral een doel dat belangrijk voor hen is, en daar gedisciplineerd en doelgericht naar toe werken, in combinatie met zelfliefde en een eerlijke behandeling van het zelf. Een andere even belangrijke ondernemerstrek die door twee van de geïnterviewden werd opgemerkt, betreft het vermogen om fouten maken en mislukkingen te accepteren als integraal onderdeel van de reis naar succes. Daarnaast benadrukt een van de twee geïnterviewde vrouwelijke ondernemerschapsdeskundigen het belang van authenticiteit en originaliteit voor zakelijk succes. Ze benadrukt verder de waarde van het aannemen van een positieve mindset en het investeren in de waarde van iemands dromen. Ze stelt het volgende:

"Als ik positief denk, zie ik kansen [...], terwijl als ik negatief denk, ik problemen zie, wat niet helpt om te slagen in de 'wereld' van het ondernemerschap."

Een andere belangrijke eigenschap van ondernemerschap is volgens een van de geïnterviewden uit de nationale context van Cyprus zelfrespect en de moed om soms 'nee' te zeggen als een situatie je niet van pas komt, terwijl ze ook de nadruk legde op de deugden van openhartigheid, namelijk het vermogen om precieze eisen te stellen en eerlijk en direct te vragen wat je wilt, maar altijd met respect, omdat dit veel tijd bespaart voor alle betrokken partijen.

6.4.3 Voorbeelden van succesvolle vrouwelijke ondernemers en belangrijkste eigenschappen

Sommige van de geïnterviewde deskundigen die universiteitsprofessoren in ondernemerschap zijn, lieten enkele van de belangrijkste eigenschappen van de ondernemers zien door de voorbeelden te bespreken van succesvolle vrouwelijke ondernemers uit kansarme milieus, zoals Oprah Winfrey, die discriminatie, ras en opvoedingsproblemen overwonnen en succesvolle bedrijven hebben opgebouwd. De geïnterviewden noemden ook hun ervaringen als mentor van mensen, ongeacht hun geslacht, die een eigen bedrijf wilden starten en daarin slaagden, waaronder enkele van hun vrouwelijke studenten. Aan de andere kant merkte een van de experts op dat lijden en pijn ook als ingrediënten voor succes kunnen dienen, hoewel deze negatieve factoren niet noodzakelijk zijn. Volgens hem is de reden hiervoor dat degenen die deze emoties ervaren in nood zijn en daarom meer gemotiveerd zijn om hun levensomstandigheden te verbeteren, omdat ze vaak onafhankelijker moeten

worden en in staat moeten zijn om hun leven zelfstandig te beheren. Vanuit dit perspectief kan het ogenschijnlijke nadeel dat iemand heeft mogelijk een voordeel worden.

6.5 Conclusie

- ⇒ Introductie van ondernemerschap en eigenschappen van stedelijke ondernemers.
- ⇒ Op basis van een overzicht van academische literatuur en interviews met deskundigen in vijf nationale contexten: Spanje, Griekenland, Cyprus, Roemenië en Nederland.
- ⇒ De uitdagingen geïdentificeerd waarmee achtergestelde groepen worden geconfronteerd, met de nadruk op vrouwelijke ondernemers.
- ⇒ De verschillen tussen stedelijke en landelijke ondernemersactiviteiten onderzocht.
- ⇒ Suggereerde dat het model van stedelijk ondernemerschap zeer geschikt is om uitdagingen aan te pakken waarmee achtergestelde sociale groepen en vrouwelijke ondernemers worden geconfronteerd.
- ⇒ Presenteerde belangrijke kenmerken van stedelijke ondernemers die succes voor ondervertegenwoordigde gemeenschappen kunnen vergemakkelijken.
- ⇒ Benadrukte het belang van robuuste eigenschappen, opleiding, trainingsmogelijkheden en een ondersteunende omgeving.
- ⇒ Benadrukte eigenschappen zoals toewijding, vastberadenheid, geduld en een positieve instelling.
- ⇒ Eindigde met het tonen van succesvolle vrouwelijke ondernemers uit achtergestelde milieus die dankzij deze eigenschappen succesvol waren.

7. Positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen

Positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in elke sector of op elk gebied is cruciaal om het zelfvertrouwen van deze individuen op te bouwen en om kansarme mensen rolmodellen te bieden om naar op te kijken. Dit geldt ook op het gebied van ondernemerschap. Wanneer individuen uit gemarginaliseerde gemeenschappen zichzelf positief vertegenwoordigd zien, is de kans groter dat ze een gevoel van erbij horen en eigenwaarde ontwikkelen. Dit leidt er op zijn beurt toe dat achtergestelde of ondervertegenwoordigde groepen meer vertrouwen krijgen in hun capaciteiten en potentieel. Dit vertrouwen kan niet alleen een positieve impact hebben op individueel niveau, maar kan ook een drijvende kracht worden voor de hele gemeenschap en de algemene ondernemersactiviteit van een land stimuleren.

Ondernemerschap is een van de domeinen van het sociale en economische leven waarin mensen uit gemarginaliseerde gemeenschappen te maken krijgen met extra ontberingen (Wishart, 2018; International Labour Organization, 2018). Als gevolg daarvan worden deze achtergestelde groepen mensen of minderheden vaak uitgesloten en ondervertegenwoordigd in het veld. Hieronder vallen vrouwen, personen met een (im)migratiestatus of etnische achtergrond, mensen met een handicap, LGBTQ+ personen en andere achtergestelde gemeenschappen (zie hoofdstuk 1). Deze gemeenschappen zijn dynamisch en actief op het gebied van ondernemerschap. Ondernemers met een kansarme achtergrond zijn echter vaak onzichtbaar in het veld, en hun bijdragen worden vaak niet erkend (Wishart, 2018; Alm & Guttormsen, 2021). Om deze reden is de positieve vertegenwoordiging van deze gemarginaliseerde gemeenschappen in ondernemerschap cruciaal om het veld diverser en inclusiever te maken. Dit zal op zijn beurt bijdragen aan de opbouw van eerlijkere samenlevingen die gelijke kansen voor iedereen garanderen.

Dit hoofdstuk is gebaseerd op een overzicht van literatuur op het gebied van ondernemerschap en interviews die door het consortium zijn uitgevoerd met psychologen, sociologen en experts op het gebied van ondernemerschap. De interviews werden afgenomen in de nationale contexten van de partners in Spanje, Griekenland, Cyprus, Roemenië en Nederland. Het algemene doel van het hoofdstuk is te versterken dat minderheden op het gebied van ondernemerschap waardevol en dynamisch zijn en daarom als zodanig positief moeten worden vertegenwoordigd. Eerst worden de voordelen van de positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in het ondernemerschap onderzocht, zowel voor de bredere samenleving als voor de achtergestelde ondernemers op persoonlijk niveau. Vervolgens zal het hoofdstuk zich richten op het belang van het promoten van positieve rolmodellen waarmee gemarginaliseerde ondernemers zich kunnen identificeren. Vervolgens gaat het hoofdstuk verder met een paragraaf waarin het grote potentieel van achtergestelde groepen ondernemers wordt belicht. Tot slot zal het hoofdstuk worden afgesloten met enkele voorbeelden van nationale of lokale initiatieven ter bevordering van ondernemerschap onder gemarginaliseerde groepen, verstrekt door de ondernemerschapsdeskundigen die zijn geïnterviewd in de vijf nationale contexten van het consortium.

7.1 Het belang en de voordelen van positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in ondernemerschap

Onderzoek naar ondernemerschap bevestigt dat er een algemeen gebrek is aan zowel aandacht als positieve vertegenwoordiging van achtergestelde groepen in het bedrijfsleven (Alm & Guttormsen, 2021). Gemarginaliseerde groepen worden vaak geacht nauwelijks zelfvertegenwoordiging te hebben en worden vaak genegeerd door machtige actoren en hebben te maken met discriminatie en mishandeling (Chowdhury, 2021). Alm en Guttormsen (2021) benadrukken het gebrek aan aandacht voor de stemmen en ervaringen van gemarginaliseerde groepen, specifiek in bedrijfsethisch onderzoek. De auteurs suggereren echter dat, ook al ontbreekt het achtergestelde groepen aan traditionele vormen van macht zoals publieke invloed, formele autoriteit, opleiding, geld en politieke posities, ze toch over de benodigde middelen beschikken om de structuren die hun omstandigheden bepalen positief te beïnvloeden (Alm & Guttormsen, 2021). Het is daarom essentieel om licht te werpen op de positieve hulpbronnen en capaciteiten die deze gemarginaliseerde gemeenschappen bezitten en om aan te tonen dat ze, ondanks hun minderheidsstatus, dynamisch deelnemen aan het ondernemerschap.

7.1.1 Voordelen van positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen

Ondanks het gebrek aan positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in het ondernemerschap, is een positieve vertegenwoordiging van ondernemers uit achtergestelde gemeenschappen essentieel. Het kan aanzienlijke voordelen bieden en uiteindelijk de omstandigheden en status van deze mensen op het terrein, evenals hun levensomstandigheden, verbeteren. Aan de ene kant zijn de voordelen van positieve vertegenwoordiging zowel op persoonlijk niveau als op het niveau van de kansarme ondernemers zelf. Anderzijds komen ze ook tot uiting op een breder maatschappelijk niveau, vooral met betrekking tot het bedrijfsleven en de economische ontwikkeling van samenlevingen (Raad van Europa, 2022).

Enkele van de voordelen van de positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in het ondernemerschap op een breder maatschappelijk niveau zijn de volgende:

Economische ontwikkeling

Positieve vertegenwoordiging en inclusie van gemarginaliseerde groepen kan gunstig zijn voor organisaties en bedrijven, en dus voor de bredere samenleving. De inclusie van ondervertegenwoordigde gemeenschappen in het personeelsbestand kan de economische ontwikkeling van samenlevingen bevorderen en leiden tot betere economische prestaties, vooral in steden (Eraydin, Tasan-Kok & Vranken, 2010).

Sociale cohesie en diversiteit

Een positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in het bedrijfsleven en ondernemerschap kan ook de sociale cohesie bevorderen (Eraydin, Tasan-Kok & Vranken, 2010). Volgens de Raad van Europa (2022) kunnen bedrijven zelf de sociale cohesie ondersteunen door divers personeel aan te nemen en een inclusieve cultuur en werkomgeving te bevorderen. Op deze manier kan het bedrijfsleven zelf profiteren door

minderheden in staat te stellen innovatie te leiden door te investeren in sociale infrastructuur in de lokale gemeenschap, zoals beleid, diensten, gebouwen en andere middelen (Raad van Europa, 2022). Herson (2022) benadrukt het belang van het centraal stellen van gemarginaliseerde stemmen en perspectieven op Diversity, Equity en Inclusion in bedrijfsinitiatieven, in plaats van alleen te vertrouwen op de perspectieven van mensen in machtsposities. In het geval van vrouwelijke ondernemers is het creëren van een bedrijfscultuur die diversiteit waardeert bijvoorbeeld een zeer belangrijke stap in het maximaliseren van de impact van vrouwelijke vertegenwoordiging (Skaggs, Stainback & Duncan, 2012). Door prioriteit te geven aan echte diversiteit en inclusie kunnen bedrijven en de bredere bedrijfssector rechtvaardigere werkplekken creëren en uiteindelijk meer innovatie en succes stimuleren (Herson, 2022).

Deelnemers aan het onderzoek benadrukken ook het belang van diversiteit en inclusie in ondernemerschap en de zakenwereld. Positieve vertegenwoordiging kan het voor gemarginaliseerde groepen gemakkelijker maken om erbij te horen en zich erbij betrokken te voelen. Dit kan uiteindelijk de hele gemeenschap van gemarginaliseerde mensen ten goede komen, omdat zij zich als groep gezien en gesterkt kunnen voelen. Bovendien kan positieve vertegenwoordiging voorkomen dat bedrijven talent verliezen. Een van de geïnterviewde psychologen in Roemenië zei het volgende:

"Ik denk dat met name in de ondernemerswereld en het bedrijfsleven, wat ze blijven zeggen is om aandacht te besteden aan gelijkheid omdat je talent verliest. Dus ik denk dat als er een positieve vertegenwoordiging is van gemarginaliseerde groepen, hun opname in de ondernemerswereld gemakkelijker zal zijn."

Door actief op zoek te gaan naar gemarginaliseerde ondernemers en werknemers en hen te ondersteunen, kunnen bedrijven een breed scala aan perspectieven en ervaringen aanboren, wat uiteindelijk leidt tot meer innovatie en succes.

Deconstructie van stereotypen en vooroordelen over minderheden

Op het niveau van sociale inclusie heeft de vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen op verschillende gebieden een bredere en zeer belangrijke missie te vervullen. Volgens de deelnemers aan het onderzoek onthult positieve representatie enerzijds de rijkdom en het perspectief van verschillende ervaringen, en helpt het tegelijkertijd negatieve stereotypen en vooroordelen over achtergestelde gemeenschappen uit te dagen en te deconstrueren. Volgens een van de geïnterviewde psychologen is representatie vooral belangrijk omdat het leidt tot een beter begrip van de unieke moeilijkheden waarmee sommige groepen te maken hebben. Betere kennis en begrip van deze problemen kan leiden tot betere manieren om ermee om te gaan en negatieve stereotypen te doorbreken. Zoals een van de geïnterviewden zei, zijn deze stereotypen vaak geworteld in de bestaande onzichtbaarheid van bepaalde kansarme groepen mensen "Stereotypen voeden zich met onzichtbaarheid".

Als iemand bijvoorbeeld alleen maar negatieve informatie ontvangt over een etnische minderheid en hij kent of gaat niet persoonlijk om met iemand uit deze gemeenschap, dan is

er nauwelijks een manier om deze informatie te contrasteren en de geldigheid van deze negatieve voorstelling te controleren. Als gevolg daarvan is het gemakkelijker om deze visie kritiekloos te geloven en te omarmen. Door mensen uit gemarginaliseerde gemeenschappen te vertegenwoordigen en tegelijkertijd hun bijdragen aan hun vakgebied te erkennen, wordt hun zichtbaarheid vergroot en worden negatieve stereotypen bestreden die hen belemmeren om vooruit te komen in een bepaald vakgebied, waaronder ondernemerschap.

Beter theoretisch begrip van kansarme groepen in het bedrijfsleven

Een positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in ondernemerschap kan ook leiden tot een beter theoretisch begrip van hun specifieke posities en omstandigheden. Onderzoekers op het gebied van bedrijfsethiek houden zeer zelden rekening met de stemmen en ervaringen van gemarginaliseerde mensen als bronnen om hun leven te begrijpen (Alm & Guttormsen, 2021). Positieve vertegenwoordiging kan er daarom voor zorgen dat de samenleving, en met name het bedrijfsleven, zich meer bewust wordt van en meer waardering krijgt voor de positie, capaciteiten en heilzame bijdrage van minderheden aan het ondernemerschap.

7.1.2 Voordelen van de positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in het ondernemerschap op persoonlijk niveau voor de achtergestelde ondernemers zelf

Empowerment en boost van zelfvertrouwen

De meeste geïnterviewde deelnemers aan het onderzoek zijn het eens over één belangrijk punt: positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen is onmiskenbaar gerelateerd aan zelfvertrouwen, en zelfvertrouwen is de sleutel tot succesvol ondernemerschap. Door gemarginaliseerde mensen mondiger te maken in de zakenwereld via positieve vertegenwoordiging en door hen een stem te geven, kunnen deze minderheden sterker zelfvertrouwen en veerkracht opbouwen. Het zou hen zelfs in staat kunnen stellen om de status quo uit te dagen en hun eigen inzichten te geven in de ethische kwesties die hen aangaan (Alm & Guttormsen, 2021). Volgens de deelnemers aan het onderzoek kan positieve representatie ook wenselijk gedrag en attitudes versterken. Daarnaast is positieve representatie direct gecorreleerd met het niveau van zelfvertrouwen van een persoon. Volgens een van de psychologen die werd geïnterviewd in de context van Cyprus, wordt het zelfvertrouwen van de individuen die tot die groep behoren groter naarmate de positieve representatie van een groep groter is. Een van de onderzoeksdeelnemers uit de nationale context van Roemenië verklaarde bijvoorbeeld het volgende:

"[...] Meestal, als je mensen ziet die op jezelf lijken, wil je je met hen identificeren en op die manier meer zelfvertrouwen opbouwen."

Een andere deelnemer aan het onderzoek, een psycholoog uit Cyprus, suggereerde dat, volgens de gedragspsychologie, individuen gedrag leren en versterken door imitatie en positieve bekrachtiging. Daarom kunnen algemeen aanvaarde positieve voorbeelden die door

de hele gemeenschap worden toegejuicht, het zelfvertrouwen en de motivatie van gemarginaliseerde groepen in hun inspanningen op een specifiek gebied stimuleren, wat ook geldt voor ondernemerschap.

Lidmaatschap van een groep, identiteit en het gevoel erbij te horen

Volgens sommige van de geïnterviewde psychologen is het voor gemarginaliseerde individuen van cruciaal belang om vertegenwoordigd te zijn in groepen, omdat dit troost en empowerment biedt en het gevoel geeft dat ze er niet alleen voor staan. De deelnemers aan het onderzoek suggereerden ook dat wanneer gemarginaliseerde groepen positief vertegenwoordigd zijn, ze een gevoel van groepsidentiteit kunnen ontwikkelen, wat kan leiden tot meer zelfvertrouwen. Een van de deelnemers aan het onderzoek uit Cyprus benadrukte bovendien het volgende:

"Groepsvertegenwoordiging biedt troost en empowerment, en helpt individuen zich te realiseren dat ze niet alleen staan in hun ervaringen."

Ook een van de onderzoeksdeelnemers uit Roemenië zei het volgende over het belang van groepslidmaatschap en vertegenwoordiging:

"(...) En dit zal een positief effect hebben voor, denk ik, de hele gemeenschap van gemarginaliseerde mensen [...], omdat ze het gevoel zullen hebben dat er een groepslidmaatschap is en dat mensen zoals zij, weet je, kunnen opklimmen in het succes."

In zekere zin kunnen groepsvertegenwoordiging en lidmaatschap deze individuen helpen zich te realiseren dat ze in plaats daarvan worden vergezeld door andere mensen die tot hun gemarginaliseerde gemeenschappen behoren en die tegen de verwachtingen in succesvolle ondernemersondernemingen opzetten. Dit besef, bereikt door identificatie, kan gemarginaliseerde groepen mogelijk sterker maken en hun motivatie en zelfvertrouwen vergroten.

Het impostorsyndroom overwinnen

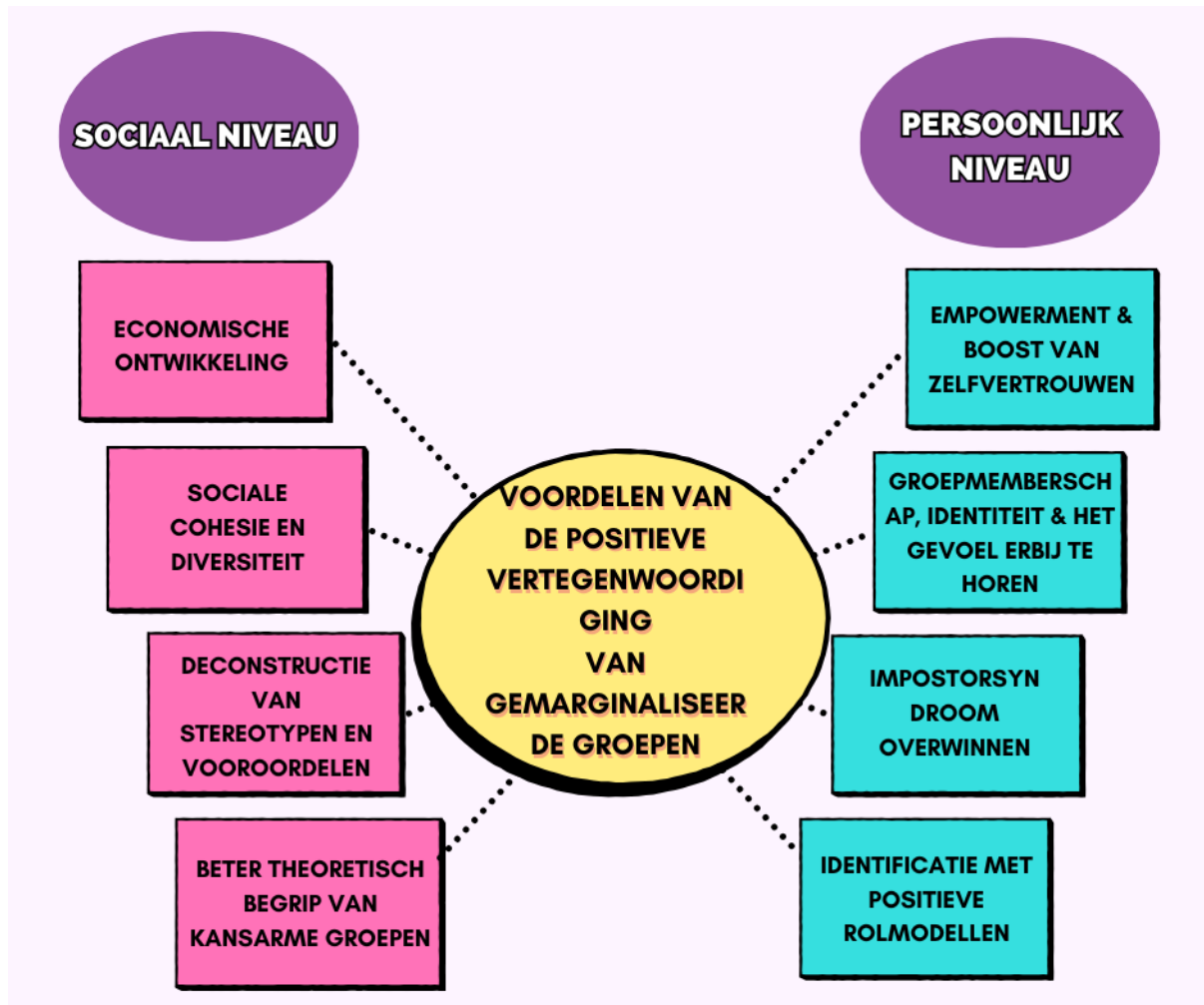
Volgens sommige van de geïnterviewde psychologen kan positieve representatie mensen ook helpen zichzelf te laten gelden in de maatschappij en de geïnternaliseerde gevoelens van uitbuiting en het impostorsyndroom te overwinnen.

Een van de geïnterviewde psychologen uit de nationale context van Spanje ging dieper in op de werking van het impostorsyndroom. Volgens de geïnterviewde is het impostorsyndroom meer gerelateerd aan succes dan aan mislukking, en is het meestal intensiever aanwezig bij vrouwen dan bij mannen. Het beïnvloedt succes omdat mensen verschillende rolmodellen in gedachten hebben van wat zij als succesvol beschouwen. Volgens deze psycholoog kan iemand die zichzelf met die rolmodellen vergelijkt, het gevoel hebben aan de rand van de afgrond te staan. Dit gebeurt omdat mensen het concept van succes of dat van een 'held' kunnen hebben geïdealiseerd als de persoon die nooit bang is, twijfelt of faalt, en dat is, zoals de geïnterviewde benadrukte, verre van de waarheid. Dus, het impostorsyndroom, zoals de

onderzoeksdeelnemer uit Spanje uitlegde, houdt in dat wanneer mensen succes bereiken, ze nog steeds aan zichzelf denken als die angstige of twijfelende persoon tijdens het proces, zelfs wanneer ze succes behalen.

Daarom geeft het voorgesteld worden als een zelfverzekerd persoon met autoriteit individuen een stem en empowerment, wat hen helpt bij het overwinnen van negatieve gevoelens die ze ontwikkeld kunnen hebben in verband met het impostorsyndroom, zoals zelftwijfel, angst en depressie.

Identificatie met positieve rolmodellen

Bron: EH Project (gemaakt op Canva)

7.2 Het belang van het promoten van positieve rolmodellen voor gemarginaliseerde groepen

Onderzoeksresultaten over ondernemerschapsonderwijs bewijzen het gunstige effect van het opnemen van succesvolle ondernemende rolmodellen. Boldureanu et al. (2020) suggereren dat ondernemerschapsonderwijs gebaseerd op succesvolle ondernemende rolmodellen de ondernemende neigingen en intenties van studenten positief kan beïnvloeden en kan leiden tot een hoger oriëntatieniveau van de perceptie van studenten ten aanzien van de sociale voordelen van ondernemerschap in vergelijking met de economische voordelen. Ondanks het

belang en de voordelen van het hebben van positieve rolmodellen, hebben mensen uit achtergestelde gemeenschappen vaak minder professionele, culturele, gender- en andere rolmodellen. Dit maakt het moeilijker voor deze mensen om zichzelf en de bijdrage van hun gemeenschap op elk gebied van het sociale, creatieve en economische leven te erkennen (Kondo, 2018).

Op individueel niveau is de positieve vertegenwoordiging van ondervertegenwoordigde groepen in het ondernemerschap een gebaar dat zowel geruststellend als versterkend is voor ondernemers die tot gemarginaliseerde sociale groepen behoren. Een dergelijke vertegenwoordiging stelt ondernemers in spe of beginnende achterstandsgroepen in staat om punten van identificatie te vinden tussen hen en de rolmodellen uit hun eigen gemeenschap. Volgens een van de geïnterviewde ondernemerschapsdeskundigen uit de Griekse nationale context helpt deze identificatie met succesvolle ondernemers met een soortgelijke achterstandsachtergrond minderheden ook doordat ze meetbare doelen, praktische voorbeelden en concrete stappen krijgen aangereikt die ze kunnen volgen op weg naar succes:

"Het helpt zeker veel. Je hebt een doel, je weet hoe ver je ermee kunt komen, je weet wat je moet opbouwen, je volgt de stappen van degene die geslaagd is en je weet welke stappen je moet nemen. Het lijkt geen utopie, je weet wel, realistisch onderbouwd, dat je één, twee, drie gaat doen".

De geïnterviewde suggereerde ook dat identificatie met rolmodellen kansarme groepen ook de kans kan geven om hun individuele stappen aan te passen aan hun specifieke situaties en ze dienovereenkomstig te evalueren of te corrigeren.

Bovendien draagt de vertegenwoordiging van vaak verwaarloosde groepen mensen op specifieke gebieden, waaronder ondernemerschap, aanzienlijk bij aan de bloei van deze gebieden. Kondo (2018) benadrukt het grote belang van positieve vertegenwoordiging voor individuen die tot achtergestelde gemeenschappen behoren, en suggereert dat het cruciaal is dat hun activiteiten worden weerspiegeld in de publieke sfeer en hun culturele omgeving. Even belangrijk is volgens Kondo (2018) dat achtergestelde groepen mensen ook actieve rolmodellen op hun gebied hebben die uit hun eigen gemeenschap komen en die hen kunnen inspireren, begeleiden en adviseren. De heilzame functie van het bevorderen van positieve rolmodellen voor kansarme groepen ondernemers wordt ook benadrukt in het OESO-rapport van Kokkinaki et al. (2020). Meer specifiek suggereren de auteurs dat het nuttig zou zijn als verantwoordelijke overheden bewustmakingscampagnes zouden lanceren die rolmodellen, succesverhalen en netwerkmogelijkheden voor kansarme groepen zoals vrouwen of jongeren promoten, om de aantrekkingskracht van ondernemerschap als een mogelijk carrièrepad te vergroten (Kokkinaki et al., 2020).

Het grote belang van de beschikbaarheid van rolmodellen voor gemarginaliseerde groepen ondernemers werd ook weerspiegeld in de gegevens uit de interviews met sociologen, psychologen en ondernemerschapsdeskundigen. De door het consortium geïnterviewde experts zijn het erover eens dat positieve vertegenwoordiging erg belangrijk is voor

gemarginaliseerde groepen, omdat het deze mensen rolmodellen kan bieden waarmee ze zich kunnen identificeren. Aan de ene kant zijn de deelnemers aan het onderzoek het er over het algemeen over eens dat positieve vertegenwoordiging nauw samenhangt met zelfvertrouwen. Ze suggereren dat wanneer individuen zich positief vertegenwoordigd en gewaardeerd voelen, ze meer zelfvertrouwen hebben. Daarnaast benadrukt een van de deelnemers het belang van modelleren, waarbij individuen het gedrag kopiëren van degenen die ze als succesvol zien. Volgens deze psycholoog kan dit vooral motiverend zijn voor mensen met een gebrek aan zelfvertrouwen. Bovendien, zoals een van de geïnterviewden suggereerde, wanneer mensen andere mensen met kenmerken of achtergronden zoals die van hen succes zien behalen, kan dit versterkend werken en leiden tot meer zelfvertrouwen.

De onderzoeksdeelnemer verklaarde het volgende:

"Ik geloof dat als je een positieve vertegenwoordiging hebt van gemarginaliseerde groepen, hun inclusie in de ondernemerswereld gemakkelijker zal zijn. En dit zal een positieve invloed hebben op, denk ik, de hele gemeenschap van gemarginaliseerde mensen [...], omdat ze het gevoel zullen hebben dat er een groepslidmaatschap is en dat mensen zoals zij, weet je, kunnen opklimmen op de succesladder".

Een concreet, positief rolmodel met een kansarme achtergrond werd gegeven door een van de ondernemersdeskundigen in Nederland, die het voorbeeld noemde van Yiannis Antetokounmpo - een Griekse basketbalspeler van Nigeriaanse afkomst. Volgens de geïnterviewde is Antetokounmpo een persoon die uit een volledig gemarginaliseerde achtergrond kwam, maar nu dient als een rolmodel en een positief voorbeeld voor veel jonge mensen in Europa en de rest van de wereld, waardoor de manier waarop mensen naar personen met een migrantenbiografie kijken, verandert. Er zijn veel goede voorbeelden van mensen uit gemarginaliseerde of ondervertegenwoordigde gemeenschappen die succesvol zijn en worden gepromoot als rolmodellen op verschillende gebieden. Daarom moet het vakgebied ondernemerschap ook zijn eigen goede voorbeelden van kansarme individuen, die mogelijk als rolmodellen voor ondernemers kunnen dienen voor hun eigen gemeenschappen, positief vertegenwoordigen en promoten.

7.3 Naar een positieve vertegenwoordiging van minderheden in ondernemerschap

7.3.1 Het belang van zelfperceptie en positieve zelfpresentatie

Een ander belangrijk aspect met betrekking tot de vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen op verschillende gebieden van sociale activiteit, waaronder ondernemerschap, is hun zelfrepresentatie. Hoe mensen met een achtergestelde achtergrond zichzelf zien en vertegenwoordigen, lijkt vaak van invloed te zijn op hun algemene vertegenwoordiging op bepaalde gebieden; positieve zelfrepresentatie zorgt meestal voor betere posities voor gemarginaliseerde groepen (Chowdhury, 2021). Chowdhury (2021) doet een aantal aanbevelingen over de inclusie van gemarginaliseerde groepen en hun zoektocht naar een hogere moraal en representaties, waaronder de volgende:

- Ten eerste moeten gemarginaliseerde groepen ondanks hun kwetsbaarheid proberen te zoeken naar zelfbewustzijn en een hogere moraal. Wanneer een gevoel van zelfbewustzijn is bereikt, kunnen ze dit inzetten om zichzelf positief te representeren.
- Ten tweede, als gemarginaliseerde groepen zichzelf vertegenwoordigen, kunnen ze machtige actoren ertoe aanzetten om deel te nemen aan formele dialogen en protesten op hun voorwaarden of namens hen.
- Het is ook van vitaal belang dat achtergestelde groepen een solide begrip ontwikkelen van hun sociale positie, in plaats van simpelweg te reageren op basis van valse prikkels die in stand worden gehouden door machtige actoren die erop uit zijn hen te controleren. In essence, Chowdhury (2021) suggests that marginalised groups must use non-traditional tactics to create opportunities and achieve their goals in collaboration with other social actors. This would show that these people are interested in leveraging strategic resources that give them access to policy mechanisms (Chowdhury, 2021).

Daarom is ondernemerschap een uitdagend gebied voor individuen die behoren tot ondervertegenwoordigde gemeenschappen. Personen uit achtergestelde gemeenschappen, zoals vrouwelijke ondernemers, ondernemers met een etnische achtergrond (inclusief immigrantenondernemers), LGBTQ+ ondernemers, ondernemers met een handicap en personen die op andere manieren benadeeld zijn, worden dagelijks geconfronteerd met meerdere obstakels in het ondernemerschap. Ondanks deze uitdagingen slagen ze er toch in om stappen te zetten in de richting van verbetering van hun arbeids- en levensomstandigheden. Mensen uit achtergestelde gemeenschappen bewijzen vaak dat afkomst of status niet bepalend zijn voor het vermogen om te ondernemen (Alm & Guttormsen, 2021). Veel mensen die tot minderheden behoren zijn levende voorbeelden die bewijzen dat het hebben van een sterke wil, sterke intenties en bepaalde positieve eigenschappen belangrijker zijn dan sociale status of achtergrond voor ondernemerssucces.

7.4 Het potentieel van kansarme groepen ondernemers benadrukken - Voorbeelden

7.4.1 Ondernemers uit etnische minderheden/immigranten

Onderzoek suggereert dat etnische minderheden eerder geneigd zijn om zich te concentreren op specifieke markten, producten, ondersteuningsstructuren en specifieke vormen van ondernemerschap die door etnische minderheden worden aangeboden (Europese Commissie, 2015). Het bewandelen van het migrantentraject getuigt al van initiatief, veerkracht en het nemen van risico's. Als dit gecombineerd wordt met de juiste ondersteunende diensten, zou het gemarginaliseerde gemeenschappen een kans geven om de obstakels op hun weg te overwinnen (Europese Commissie, 2015).

De literatuur over ondernemerschap in Cyprus besteedt aandacht aan de belangrijke kwestie van (im)migratie en de impact daarvan op het ondernemerslandschap van het land, aangezien het land de afgelopen decennia een aantrekkelijke bestemming is geweest voor veel (im)migranten. Sommige studies die werden uitgevoerd in de Cypriotische context onthullen enkele interessante inzichten in de staat van immigrantenondernemerschap in Cyprus (Violaris, Loizides, & Harmandas, 2011; Violaris Harmandas & Loizides, 2012). Ze dragen ook bij tot de opbouw van een positief beeld van migrantenondernemers, vooral van vrouwen.

Het eerdere artikel van Violaris, Loizides en Harmandas (2011) schetst een historisch beeld van de ondernemersactiviteiten van immigranten op Cyprus en geeft een overzicht van de gunstige ontwikkeling ervan. Het werd geschreven tijdens een financieel welvarende periode voor Cyprus in 2012 en schetst de positieve rol die ondernemerschap speelde in de bloei van de economie van het land in de jaren voorafgaand aan de publicatie. Het benadrukte in het bijzonder de positieve bijdrage van immigranten in het bruisende Grieks-Cypriotische ondernemerslandschap van die tijd. Het artikel vestigt ook de aandacht op de voordelen van de gastvrije houding van de lokale bevolking tegenover buitenlandse investeringen voor de Cypriotische economie (Violaris Harmandas & Loizides, 2012). Onderzoek suggereert dat etnische minderheden eerder geneigd zijn om zich te concentreren op specifieke markten, producten, ondersteunende structuren en specifieke vormen van ondernemerschap die door etnische minderheden worden aangeboden (Europese Commissie, 2015). Het bewandelen van het migrantentraject getuigt al van initiatief, veerkracht en het nemen van risico's. Als dit gecombineerd wordt met de juiste ondersteunende diensten, zou het gemarginaliseerde gemeenschappen een kans geven om de barrières die op hun weg liggen te overwinnen (Europese Commissie, 2015).

De literatuur over ondernemerschap in Cyprus besteedt aandacht aan de belangrijke kwestie van (im)migratie en de impact daarvan op het ondernemerslandschap van het land, aangezien het land de afgelopen decennia een aantrekkelijke bestemming is geweest voor veel (im)migranten.

Sommige studies die werden uitgevoerd in de Cypriotische context onthullen enkele interessante inzichten in de staat van immigrantenondernemerschap in Cyprus (Violaris, Loizides, & Harmandas, 2011; Violaris Harmandas & Loizides, 2012). Ze dragen ook bij tot de opbouw van een positief beeld van migrantenondernemers, vooral van vrouwen. Het eerdere artikel van Violaris, Loizides en Harmandas (2011) schetst een historisch beeld van de ondernemersactiviteiten van immigranten op Cyprus en geeft een overzicht van de gunstige ontwikkeling ervan. Het werd geschreven tijdens een financieel welvarende periode voor Cyprus in 2012 en schetst de positieve rol die ondernemerschap speelde in de bloei van de economie van het land in de jaren voorafgaand aan de publicatie. Het benadrukte in het bijzonder de positieve bijdrage van immigranten in het bruisende Grieks-Cypriotische ondernemerslandschap van die tijd. Wat beide artikelen gemeen hebben, is dat de Cypriotische regering in de periode voorafgaand aan hun publicatie bijzonder positief stond tegenover de ondernemingsactiviteiten van immigranten en volop kansen bood aan immigrantenondernemers. Beide artikelen benadrukken ook de gunstige invloed die deze houding van de overheid had op de algemene economie van het land ((Violaris, Loizides, & Harmandas, 2011)Thus; Violaris, Harmandas & Loizides, 2012). Daarom bereiken veel van de opmerkingen die in deze artikelen worden gemaakt een zeer positief beeld van immigrantenondernemers in Cyprus.

7.4.2 Vrouwelijke ondernemers

Veel van de literatuur over ondernemerschap richt zich op vrouwen als ondervertegenwoordigde sociale groep en de pogingen die zijn ondernomen om hun

zichtbaarheid en inclusie te bevorderen. In het geval van vrouwelijke ondernemers heeft onderzoek aangetoond dat de combinatie van vrouw zijn en de status van etnische minderheid succesvol is in ondernemerschap, omdat de outsider-status van deze vrouwen potentieel sociaal bewuste bedrijfspraktijken kan ontwikkelen die hun gemeenschap ten goede komen (Godwyn & Stoddart, 2011). Dit patroon heeft de neiging om zich te herhalen en zich meer te richten op sociale rechtvaardigheid en het voordeel van de gemeenschap (Godwyn & Stoddart, 2011).

Een voorbeeld van de waardevolle bijdrage van vrouwelijke ondernemers aan de welvaart van hun gemeenschap is een studie gepubliceerd door Ertac en Tanova (2020) die werd uitgevoerd in de context van Noord-Cyprus. De studie belicht de positieve impact van vrouwelijk ondernemerschap in de sector van duurzaam toerisme en is de eerste die het voorbeeld van bloeiende vrouwelijke ondernemers in ecotoerisme op het platteland van Noord-Cyprus behandelt. Ertac en Tanova (2020) constateren een significante toename in zowel het aantal als de activiteit van vrouwelijke ondernemers die zich in deze sector wagen, ondanks het bevroren politieke conflict op het eiland en de bestaande patriarchale sociale structuren. De positieve bijdrage van vrouwelijke ondernemers aan de lokale economie wordt ook benadrukt (Ertac & Tanova, 2020). In een vergelijkbare geest suggereren de auteurs dat de toeristische sector zelf, op een wederzijdse manier, een veelbelovende "route vormt waarlangs vrouwen kunnen worden geïntegreerd in het economische en sociale leven" (Ertac & Tanova, 2020, p. 5). Gezien het feit dat de bevolking in de noordelijke regio's van Cyprus vaak te kampen heeft met extra sociale marginalisatie (Ertac & Tanova, 2020), dragen de bevindingen van deze studie verder bij aan het opbouwen van een positief beeld van deze achtergestelde vrouwelijke ondernemers in het ondernemerschapslandschap van Cyprus.

7.5. Naar een positieve vertegenwoordiging van vrouwen en andere gemarginaliseerde groepen in ondernemerschap - Voorbeelden van initiatieven uit de nationale contexten van het Consortium

Een van de gebieden die werden onderzocht via interviews die door het consortium werden gehouden met ondernemerschapsdeskundigen is dat van nationale of lokale voorbeelden van initiatieven met betrekking tot ondernemerschap. De geïnterviewden werd gevraagd om voorbeelden te geven van onconventionele of inclusieve ondernemerschapsinitiatieven onder leiding van vrouwen of gemarginaliseerde groepen in hun nationale context. Daarnaast werd hen gevraagd hun inzichten te geven in lokale formele initiatieven ter ondersteuning van vrouwen en andere gemarginaliseerde ondernemers in elk land, en hoe deze initiatieven effectiever kunnen worden.

7.5.1 Voorbeelden van onconventionele of inclusieve ondernemerschapsinitiatieven geleid door vrouwen

In het kader van de interviews die door het consortium werden gehouden met deskundigen op het gebied van ondernemerschap, werd de deelnemers aan het onderzoek gevraagd om lokale voorbeelden te geven van onconventionele ondernemerschapsinitiatieven die door vrouwen werden geleid. Enkele van de initiatieven die zij toelichtten, zijn de volgende voorbeelden:

Roemenië

Een van de geïnterviewde experts in Roemenië gaf een voorbeeld van hun eigen sociale onderneming genaamd "OILRIGHT", die gebruikte bakolie inzamelt en mensen met een handicap betreft bij het inzamelingsproces. Het afval wordt vervolgens omgezet in geurkaarsen en een deel wordt gebruikt om groenere brandstof te produceren. Dit is een uitstekend voorbeeld van positieve vertegenwoordiging in actie. Door mensen met een handicap actief te betrekken bij het inzamelingsproces en hun capaciteiten en bijdragen onder de aandacht te brengen, vertegenwoordigt deze onderneming niet alleen gemarginaliseerde groepen positief, maar draagt ze ook bij aan een duurzamere en milieuvriendelijkere samenleving. Meer informatie over dit project is te vinden op www.oilright.ro.

Het is echter belangrijk op te merken dat positieve vertegenwoordiging alleen niet genoeg is. De deelnemers aan het onderzoek uit Roemenië suggereerden ook dat er concrete initiatieven en ondersteunende structuren nodig zijn om gemarginaliseerde ondernemers mondiger te maken en bedrijfsondersteunende programma's voor hen toegankelijk te maken.

Cyprus

Twee van de ondernemerschapsdeskundigen in de Cypriotische context bespraken vier voorbeelden van ondernemerschapsinitiatieven in Cyprus die gericht zijn op specifieke etnische gemeenschappen. Deze initiatieven omvatten een jonge vrouw van Aziatische afkomst die ontbijt verkoopt aan mensen van dezelfde etniciteit in de buurt van het busstation waar ze rondhangen, een jonge Nigeriaanse vrouw die traditioneel Nigeriaans brood bakt en dit verdeelt onder winkels die zowel mensen uit haar gemeenschap als lokale inwoners bedienen, een Chinese arts (man) die zijn eigen medische praktijk opende die gespecialiseerd is in acupunctuur, en een Chinees restaurant dat eigendom is van een vrouwelijke immigrant. Deze initiatieven zijn goede voorbeelden van hoe ondernemers met een etnische achtergrond aan nichemarketing kunnen doen om hun integratie in hun lokale gemeenschappen te bevorderen en tegelijkertijd hun culturele gebruiken en producten in de lokale markten te integreren.

Twee andere ondernemerschapsdeskundigen uit Cyprus, die actieve vrouwelijke ondernemers zijn, putten uit hun eigen persoonlijke betrokkenheid bij onconventionele vormen van ondernemerschap. Een van de twee vrouwen legde uit hoe zij haar eigen onderneming ziet: de creatie van een innovatieve mobiele app genaamd "INSAVIOR" (<https://insavior.com/>), die tot doel heeft een solidariteitsgemeenschap onder vrouwen te creëren waar ze om hulp kunnen vragen wanneer ze zich in gevaar voelen. Zoals ze uitlegt, gelooft ze dat wat van haar een onconventioneel idee maakt, is dat het werd gerealiseerd voor vrouwen, door vrouwen, en dat de mobiele applicatie die ze ontwikkelde uniek is in zijn soort in de bredere context van Griekenland en Cyprus.

Griekenland

Een van de ondernemerschapsdeskundigen die in Griekenland werd geïnterviewd, stelde vrouwelijke en mannelijke ondernemers tegenover elkaar en was van mening dat vrouwelijke

ondernemers gevoeliger zijn en meestal meer empathie tonen. De ondervraagde suggereerde ook dat vrouwelijke ondernemers geneigd zijn inclusie meer te bevorderen dan hun mannelijke tegenhangers. Ze verklaarde het volgende:

"Inclusie is waarschijnlijk meer een zorg voor hen dan voor een mannelijke ondernemer."

Om te illustreren waarom ze dit gelooft, gaf ze als voorbeeld drie bedrijven in Griekenland die geleid worden door vrouwen en die zich inzetten voor de integratie van kansarme groepen en minderheden. Een van hen is een partnerschapsbedrijf dat mensen met autisme in dienst heeft, met als taak het bereiden van mueslirepen. Het andere ondernemersinitiatief is een café waar mensen met autisme werken, terwijl het derde bedrijf een bedrijf in botanische mixen is in Thracië, Griekenland, waar mensen uit minderheidsgroepen werken.

Spanje

Een ander programma dat door een van de geïnterviewde ondernemerschapsdeskundigen in Spanje werd genoemd, is het ADELANTE-programma (<https://adelante-empresas.castillalamancha.es/>), dat loopt in de regio Castilla la Mancha in Spanje. Zoals de geïnterviewde uitlegde, is het een programma dat aspirant-ondernemers ondersteunt met financiering (via microkredietleningen) en advies, evenals met de oprichting of consolidatie van nieuwe ondernemingen in de regio. Ze merkte ook op dat dit initiatief zich speciaal richt op initiatieven in plattelandsgebieden.

Nederland

De geïnterviewde experts in de nationale context van Nederland wezen op een aantal initiatieven van openbare instellingen en organisaties in het land die specifiek gericht zijn op vrouwelijk ondernemerschap. Deze omvatten verschillende seminars en webinarsessies die proberen vrouwen die moeilijkheden ondervinden bij het ondernemerschap en aarzelen om risico's te nemen, te promoten en te helpen. De experts uit Nederland benadrukten ook het belang van het gebruik van sociale media op het gebied van ondernemerschap als reclamemiddel.

7.5.2 Formele initiatieven ter bevordering van ondernemerschap onder vrouwen en andere gemarginaliseerde groepen

De ondernemerschapsdeskundigen werd ook gevraagd naar initiatieven die in hun nationale context beschikbaar waren voor de bevordering van ondernemerschap onder vrouwen en andere achtergestelde groepen. Ze onderzochten vragen over de kenmerken die deze initiatieven zouden moeten hebben, hun effectiviteit en andere soorten interventies die nodig zouden kunnen zijn. Sommige geïnterviewden verwezen naar initiatieven met

betrekking tot financiële steun, netwerkmogelijkheden, mentorprogramma's en bewustmakingscampagnes, om er maar een paar te noemen. De volgende subsecties geven enkele van de belangrijkste bevindingen uit de interviews weer:

Noodzaak van de tussenkomst van openbare instellingen

Een van de experts die in het kader van Nederland werd geïnterviewd, benadrukte de noodzaak voor overheidsinstellingen om tussenbeide te komen bij het bevorderen van initiatieven die gemarginaliseerde ondernemers, met name vrouwen, ondersteunen. Deze expert heeft, zoals ook eerder vermeld, erkend dat er initiatieven bestaan, zoals seminars en webinarsessies ter ondersteuning van vrouwen die terughoudend zijn om risico's te nemen en hogere eisen te stellen, maar hij betreurt dat dit nog niet genoeg is. Volgens hem is er nog steeds een enorme vraag naar en behoefte aan institutionele maatregelen die vrouwelijk ondernemerschap ondersteunen. De expert stelde voor dat overheidsinstellingen bewustmakingscampagnes en seminars over inclusie in ondernemerschap zouden organiseren die de positieve vertegenwoordiging van vrouwen zouden bevorderen. Daarnaast suggereerde de geïnterviewde dat extra motivatie en initiatieven moeten worden gegeven aan vrouwen die gemarginaliseerd zijn. Het is daarom belangrijk om officieel beleid op te stellen voor de positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen, beleid dat gericht en effectief genoeg is om hun tegenslagen te compenseren.

Een gerichte, op maat gemaakte en bottom-up benadering

In het algemeen benadrukten de meeste ondernemerschapsdeskundigen die werden geïnterviewd dat alle programma's een bottom-up benadering moeten volgen en dat ze op maat moeten worden gemaakt en moeten inspelen op de werkelijke behoeften van de begunstigen. Een ondernemerschapsdeskundige uit Spanje merkte bijvoorbeeld op dat de verantwoordelijke autoriteiten programma's moeten ontwerpen volgens de specifieke behoeften van ondervertegenwoordigde gemeenschappen en deze mensen moeten informeren over de beschikbaarheid van programma's die voor hen geschikt zijn. Voortbordurend op dit standpunt zei een van de deskundigen uit de Spaanse context het volgende:

"Programma's die door instellingen worden ontworpen om het ondernemerschap van vrouwen te stimuleren, moeten een bottom-up benadering hebben en een uitgangspunt dat hun behoeften analyseert. We kunnen geen algemene programma's hebben voor divers ondernemerschap, aangezien onconventioneel ondernemerschap zeer divers is en de ondervertegenwoordigde profielen van de ondernemers dat ook zijn. Eén programma kan onmogelijk op alles gericht zijn."

Met betrekking tot initiatieven die door overheidsinstellingen of maatschappelijke organisaties (CSO's) kunnen worden georganiseerd, benadrukten sommige geïnterviewden uit Griekenland ook de noodzaak om een bottom-up benadering te volgen. Bij deze aanpak

zouden de betrokken gemarginaliseerde groepen actief betrokken kunnen worden bij het opstellen van de voorstellen en bij de besluitvormingsprocedures.

Een van de experts uit Cyprus wees erop dat er in Cyprus weliswaar programma's zijn om vrouwen en jongeren te helpen bij het opstarten van een bedrijf, maar dat deze gericht moeten zijn om een beter resultaat te garanderen. Algemene vereisten, zoals een jonge vrouw zijn, zijn geen garantie voor succes en er is een zinnigere evaluatie nodig om goede ideeën en capabele mensen die ze kunnen uitvoeren te identificeren. Dit zou een omgeving creëren waarin aanvragers een betere kans van slagen hebben en het vertrouwen van vrouwen in achtergestelde groepen om hun eigen bedrijf op te zetten vergroten. Dezelfde expert suggereert ook dat er meer gestructureerde programma's moeten komen voor vakbonden en vrouwenorganisaties om tegemoet te komen aan hun talrijke behoeften. Over het algemeen zijn deze initiatieven cruciaal voor de empowerment van ondervertegenwoordigde groepen, maar ze moeten gericht zijn om een maximale impact te garanderen.

Een concreet voorbeeld van een initiatief dat ondernemerschap promoot onder kansarme groepen door middel van een op maat gemaakte aanpak is "Ondernemer zonder grenzen", dat loopt in Duitsland (Europese Commissie, 2015). Dit programma bestaat uit een gratis platform voor onderlinge uitwisseling, trainingsaanbod en de versterking van de lokale economie in Hamburg. Het stimuleert ook startersinitiatieven van immigranten en de deelname van vrouwen aan het economische leven (Europese Commissie, 2015).

Initiatieven ter bevordering van vrouwelijk ondernemerschap

Het is vermeldenswaard dat een van de ondervraagde vrouwelijke ondernemers bijzonder optimistisch was over de vooruitgang die op Cyprus is geboekt op het gebied van de vertegenwoordiging van vrouwelijke ondernemers. Zij is van mening dat de algemene situatie van vrouwelijk ondernemerschap de afgelopen jaren geleidelijk in positieve zin is veranderd. Ze schreef deze positieve verschuiving toe aan het feit dat vrouwelijke ondernemers assertiever zijn geworden in hun eisen voor gelijke rechten en vertegenwoordiging.

Een andere in Cyprus geïnterviewde deskundige op het gebied van ondernemerschap benadrukte de noodzaak van initiatieven ter bevordering van vrouwelijk ondernemerschap. De geïnterviewde benadrukte dat er verschillende soorten initiatieven moeten worden genomen door openbare instellingen en/of maatschappelijke organisaties, want hoewel er momenteel meer vrouwen in het ondernemerschap zijn vertegenwoordigd, zijn de vrouwen die voornamelijk zijn vertegenwoordigd vrouwen uit bevoorrechte milieus. Volgens haar zijn dergelijke initiatieven nodig om gemarginaliseerde vrouwen op het gebied van ondernemerschap te stimuleren en positief te vertegenwoordigen. Ze stelt voor dat deze initiatieven worden genomen door andere vrouwelijke ondernemers met vergelijkbare ervaringen op het gebied van ondernemerschap en die andere vrouwen beter kunnen begeleiden:

"Het is echt belangrijk dat alle vrouwen, ongeacht hun sociale klasse, financiële status enz. de nodige middelen krijgen om hun dromen, ideeën en plannen te verwezenlijken, maar niet op een veralgemeende manier. Dit moet gedaan worden door andere vrouwen die zelf soortgelijke situaties hebben meegemaakt en zelf vanuit een lage achtergrond zijn begonnen, zodat ze de perceptie en het inlevingsvermogen hebben om andere gemarginaliseerde vrouwen echt te kunnen helpen."

Zoals deze expert suggereert, zouden deze ervaren vrouwelijke ondernemers kunnen fungeren als mentoren voor aspirant-onderneemsters of beginnende vrouwelijke ondernemers, aangezien zij ook het voordeel van persoonlijke ervaring hebben. Andere nuttige programma's die door de experts uit de Spaanse context worden genoemd, zijn programma's die initiatieven bieden zoals "vrouwenkringen", die fungeren als empowerment- en steungroepen.

7.6 Conclusie

- ⇒ De positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in ondernemerschap onderzocht.
- ⇒ Streefde ernaar de waardevolle en dynamische rol van minderheden in het veld te benadrukken.
- ⇒ onderzocht de sociale en persoonlijke voordelen van positieve vertegenwoordiging, waaronder het ontmantelen van stereotypen, economische ontwikkeling, sociale cohesie, diversiteit, empowerment en een gevoel van identiteit.
- ⇒ Benadrukte het belang van positieve rolmodellen voor gemarginaliseerde groepen en hun impact op zelfvertrouwen.
- ⇒ Erkende het potentieel van ondernemers uit achtergestelde milieus.
- ⇒ Erkende de belangrijke bijdragen van gemarginaliseerde individuen in ondernemerschap.
- ⇒ Benadrukte de rol van zelfperceptie en positieve zelfpresentatie in de vooruitgang van gemarginaliseerde ondernemers.
- ⇒ Presenteerde voorbeelden van initiatieven in de nationale contexten van het consortium om gemarginaliseerde groepen te ondersteunen, vooral vrouwelijke ondernemers.
- ⇒ Besprak kenmerken en behoeften van formele initiatieven ter bevordering van ondernemerschap onder vrouwen en achtergestelde groepen.
- ⇒ Benadrukten het belang van het betrekken van openbare instellingen, het kiezen van op maat gemaakte benaderingen en het systematisch betrekken van vrouwen bij ondernemerschap.
- ⇒ Leidde inzichten af uit interviews met ondernemerschapsdeskundigen.

8. Overzicht van vrouwen uit ondervertegenwoordigde gemeenschappen

8.1 Landschap van door vrouwen geleide initiatieven

Onze samenleving heeft de afgelopen jaren ongelooflijke gebeurtenissen meegemaakt. We zijn er getuige van hoe technologie een revolutie teweeg heeft gebracht in de manier waarop we met elkaar omgaan en zaken doen - we hebben een wereldwijde pandemie meegemaakt die werd gevolgd door een wereldwijde economische crisis, gevolgd door een oorlog, gevolgd door een energie- en voedselcrisis (GEM 2022). In deze wervelwind van gebeurtenissen zijn door vrouwen geleide bedrijven uitgedaagd, hebben ze veerkracht getoond en hebben ze bewezen dat ze de kansen die chaos en verandering bieden, kunnen grijpen en toegevoegde waarde en winst voor de economieën kunnen creëren. Culturele, structurele en financiële steun blijft echter ontoereikend voor ondernemende vrouwen, zelfs als er een duidelijke en robuuste business case is om beleidsmakers en investeerders tot actie aan te zetten (GEM 2022).

Hoe ziet het landschap van door vrouwen geleide initiatieven eruit in het licht van bovengenoemde gebeurtenissen? Hier zijn enkele feiten en cijfers om in gedachten te houden: Wat betekenen de eerder genoemde feiten voor de empowerment van vrouwen? Is dit een van de keerpunten waarop het gebrek aan evenwicht begint? Waar zwangerschapsverlof een extra kostenpost wordt voor bedrijven, of waar het niet rendabel is om de positie veilig te stellen?

Volgens de Verenigde Naties zijn er twee belangrijke gebieden in deze kwesties: beleid en onderwijs met betrekking tot ouderschap:

Bron: <https://media.un.org/en/asset/k1w/k1wesie03d>

Sharaban (2019) suggereert ook dat sommige stappen kunnen worden genomen om de empowerment van vrouwen in evenwicht te brengen, zoals de verbetering van het mechanisme voor ondersteuning en verrijking van werk en gezin, de handhaving van vrouwenrechten via openbare instellingen en beleid, en de effectieve delegatie van persoonlijke verantwoordelijkheden.

In het geval van gemarginaliseerde gemeenschappen en etniciteiten is de vertegenwoordiging zelfs nog lager of onbestaande. Als de stem van vrouwen niet wordt gehoord en zij niet dienen als inspiratie en rolmodel voor andere aspirant-ondernemers, zal de trend niet duurzaam zijn (Allen, 2022). En als we dit willen doortrekken naar het niveau van de samenleving, als sommige etniciteiten zichzelf niet herkennen als gespiegeld in de publieke sfeer, hoe zullen ze dan het volledige potentieel weten te realiseren van wat ze professioneel, cultureel enz. kunnen worden? (Kondo, 2018).

Het is niet ongewoon voor migranten of vrouwen die in Europa wonen om betrokken te zijn bij het familiebedrijf, maar hun rol en bijdrage is vrij onzichtbaar voor de samenleving en onderzoek. Het artikel van Vershena et al. (2019) stelt vast dat deze patriarchaal gewortelde dynamiek zich herhaalt over de generaties heen en ervoor zorgt dat vrouwen worden beschouwd als analfabeet, ongeschoold, passief, met een gebrek aan vaardigheden en sociaal kapitaal, waardoor ze in de positie van een niet-betaalde helper worden geplaatst in plaats van in die van een ondernemer.

Studies hebben aangetoond dat vrouwen (en nog meer vrouwen uit kansarme milieus) geconfronteerd worden met unieke uitdagingen wanneer ze ondernemerschap nastreven: ondernemerschapsgelateerde uitdagingen (onvoldoende vroege financiering, beperkte toegang tot opleiding en mentoring, gebrek aan gevestigde zakelijke netwerken, niet-formeel onderwijs en ervaring, enz.), relevante kennis en vaardigheden, sociale/culturele factoren (huishoudelijke verantwoordelijkheden zoals moederschap, culturele onbewuste vooroordelen, discriminatie op basis van geslacht, combinatie van gezins- en beroepsleven, enz, 2021; Barr 2015; Edman & Punkari, 2021). De bovengenoemde uitdagingen en het probleem van het gebrek aan vertegenwoordiging zijn echter aangepakt en verbeterd door de vooruitgang in technologie en digitalisering, die nieuwe rolmodellen, netwerken, betere communicatie en innovatie op ondernemersgebied hebben bevorderd en gegenereerd (Edman & Punkari, 2021). Deze voordelen stellen vrouwen bijvoorbeeld in staat om thuis te werken, online vergaderingen te houden (wat helpt bij het combineren van het beroepsleven met de eerste jaren van het moederschap) en creëert ook netwerken en mogelijkheden voor deelname aan mentorgroepen en online gemeenschappen waar ze kennis, knowhow en oplossingen voor ondernemerschapsproblemen kunnen uitwisselen.

In de gevallen waarin er programma's zijn die zijn ontworpen om de ondernemerschapsintenties en/of -capaciteiten van vrouwen uit kansarme gemeenschappen te stimuleren, ontbreekt het hen aan bewustzijn (omdat de informatie hen vaak niet bereikt), mentoring en ook rolmodellen die op deze gebieden als besluitvormers optreden. Uit één

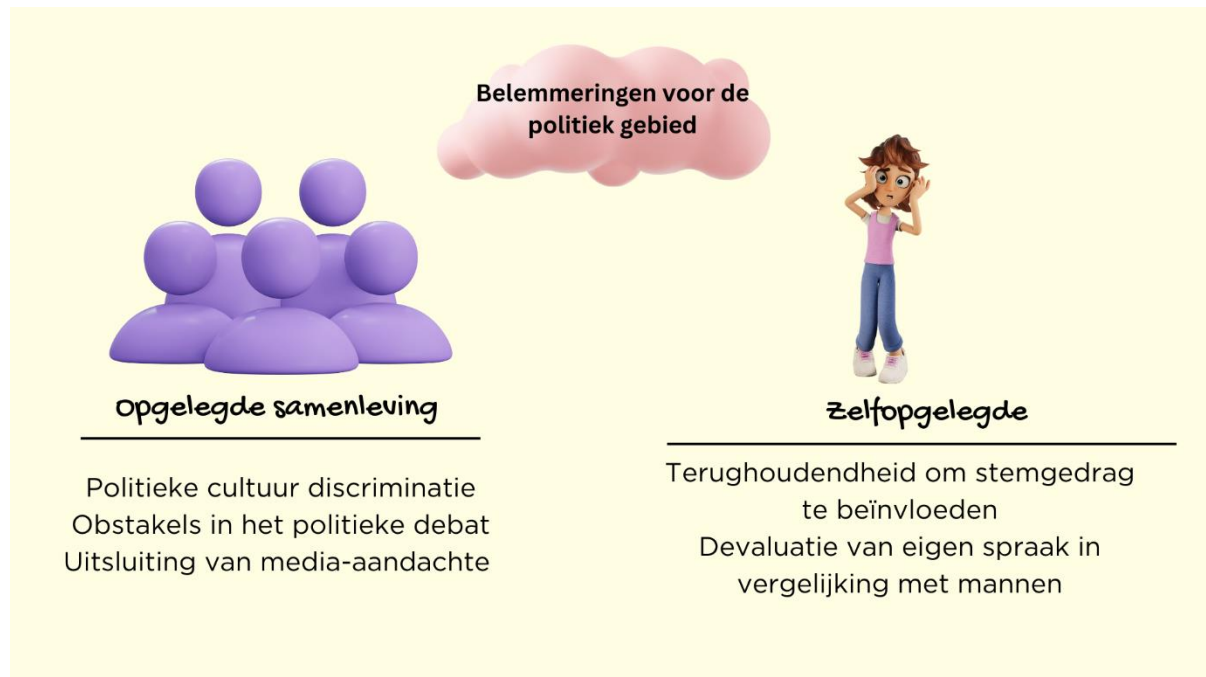

onderzoek bleek dat klassikale training gericht op vrouwen uit kansarme milieus in combinatie met peer-mentoring door studenten resulteerde in gerapporteerde toegenomen percepties van ondernemerszelfredzaamheid, een groter bewustzijn van diversiteit en genderkwesties, en een veranderd perspectief op het oplossen van problemen en het leven in het algemeen (Mavripilis et al., 2020). Dezelfde studie benadrukte de gendersensitieve benadering van programma's voor ondernemerschapsonderwijs (Mavripilis et al., (2020). Gendersensitieve programma's houden rekening met gender in elke stap van het proces, van de definitie van het probleem tot de definitie van het beleid (Warnecke, 2016).

Als het gaat om een meer achtergesteld profiel zoals dat van migrantenvrouwen in ondernemerschap, moet er rekening mee worden gehouden dat er de afgelopen jaren veel is veranderd, waaronder de manier waarop ze migreren (zelfstandig in plaats van gezinshereniging), de vele lagen van intersectionele discriminatie waarmee ze te maken krijgen in de landen van aankomst, het gebrek aan respect voor hun rechten en de levensverhalen die ze met zich meebrengen (Heinrich, 2018). Daarom zou elke interventie of beleid dat gericht is op het bevorderen van de sociaaleconomische inclusie van migrantenvrouwen of het vergroten van hun ondernemerschapscapaciteiten inefficiënt zijn als het niet gendersensitief zou zijn of als het geen rekening zou houden met de uitdagingen en ontberingen waarmee ze geconfronteerd worden.

8.2 Intersectionaliteit en barrières

Vrouwen hebben van oudsher te maken gehad met meer obstakels dan mannen bij het betreden van de publieke sfeer of hoge management- of verantwoordelijkheidsfuncties, en hoe meer de sector gedomineerd wordt door mannen, hoe moeilijker de toegang. Het politieke domein is een goed voorbeeld. Shierly en Keithly (2010) merkten op dat sommige belemmeringen door de maatschappij werden opgelegd en andere door vrouwen zelf werden opgeworpen:

Bron: Shierly and Keithly, 2010

Alle geïnterviewden die deelnamen aan het EH-project waren het er unaniem over eens dat toegang tot middelen en financiering veel moeilijker is voor vrouwen (vooral voor vrouwen uit kansarme milieus). Deze situatie wordt nog erger wanneer vrouwen uit kansarme milieus op het platteland wonen en vaak niet volledig geïntegreerd zijn in kleine gemeenschappen met een meer vastgeroeste mentaliteit. Dit scenario is vooral nadelig voor de landelijke gebieden omdat ze te kampen hebben met ernstige ontvolking en braindrain en vooral de onmiskenbare voordelen missen die diversiteit met zich meebrengt voor ondernemerschap en voor de samenleving als geheel (Fleisher & Marquez, 2019).

Een van de meest voorkomende gevallen van zelfstandig ondernemerschap voor vrouwen afkomstig uit etnische minderheden en immigrantengemeenschappen is dat ze worden opgenomen in de familiebedrijven waar de relaties patriarchaal en ongelijk zijn, zich herhalen over generaties heen en een beeld veroorzaken van vrouwen die passief, ongeletterd, passief, laaggeschoold en van onderschat sociaal kapitaal zijn (Verneshina & Rodgers, 2019).

8.3 Conclusie

- ⇒ Recente maatschappelijke gebeurtenissen en uitdagingen hebben licht geworpen op de vooruitgang en blijvende obstakels waarmee initiatieven van vrouwen te maken hebben.

- ⇒ Door vrouwen geleide bedrijven hebben blijk gegeven van veerkracht en aanpassingsvermogen als reactie op technologische vooruitgang, economische verstoringen en wereldwijde crises.
- ⇒ Ondanks hun vermogen om veranderingen in goede banen te leiden, stuiten vrouwelijke ondernemers nog steeds op culturele, structurele en financiële obstakels.
- ⇒ Het is van cruciaal belang om deze uitdagingen aan te pakken, aangezien er voor beleidsmakers en investeerders overtuigende zakelijke argumenten zijn om actie te ondernemen.
- ⇒ Women's empowerment is at a critical juncture, with policy and education related to work-family balance are key areas of concern.
- ⇒ De ondervertegenwoordiging van gemarginaliseerde gemeenschappen en etniciteiten, waaronder vrouwen, bedreigt de vooruitgang en het onbenutte potentieel op zowel professioneel als cultureel gebied.

9. Intersectionele lens in ondernemerschap

9.1 Intersectionaliteit en ondernemerschap

Intersectionaliteit' is een analytisch kader dat ontwikkeld is om te begrijpen hoe sociale identiteiten aanleiding kunnen geven tot verschillende vormen van discriminatie en privileges. Intersectionaliteit als analyselens wordt op verschillende gebieden toegepast als de erkenning dat iedereen unieke ervaringen van discriminatie heeft. Volgens Dy en Agwunobi (2021) "zijn mensen tegelijkertijd onderworpen aan de effecten van meerdere sociale categorieën of identiteiten" (p. 1730), waaronder ras, geslacht, etniciteit, klasse, seksuele geaardheid, leeftijd en fysieke vermogens. Het begrip intersectionaliteit spoort ons dus aan om rekening te houden met de effecten van de interactie tussen achtergestelde sociale categorieën die mensen op hun kruispunten kunnen marginaliseren. Het begrijpen of erkennen van intersectionaliteit is essentieel bij het bespreken van de inclusie van gemarginaliseerde groepen in ondernemerschap. De introductie ervan in onderzoek naar ondernemerschap helpt bij het beter beschrijven van de complexe structuur van kansen en beperkingen waarin ondernemers uit minderheidsgroepen zijn ingebed (Vorobeva, 2022).

Dit hoofdstuk verkent het theoretische kader van intersectionaliteit en hoe dit van toepassing is op ondernemerschap. Het is gebaseerd op een literatuurstudie over ondernemerschap. Het is ook verrijkt met bevindingen uit interviews die het consortium heeft gehouden met psychologen, sociologen en ondernemerschapsdeskundigen in de vijf nationale contexten van de partnerorganisaties (Spanje, Griekenland, Cyprus, Roemenië en Nederland). Het eerste deel van het hoofdstuk bespreekt intersectionele discriminatie en achterstelling bij ondernemerschap door minderheden. Er wordt ingegaan op de uitdagingen waarmee achtergestelde ondernemers met intersectionele identiteiten worden geconfronteerd, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan de unieke ontberingen waarmee vrouwelijke ondernemers worden geconfronteerd. Daarna geeft het hoofdstuk enkele inzichten in acties en initiatieven die ondernomen kunnen worden om ondernemers met intersectionele identiteiten, in het bijzonder vrouwen, te ondersteunen. In het volgende deel wordt onderzocht hoe mensen met intersectionele identiteiten de extra uitdagingen kunnen overwinnen waarmee ze geconfronteerd worden als gevolg van hun intersectionele nadelen. Er wordt aandacht besteed aan het belang van netwerkprocessen, steun van de gemeenschap, solidariteit en de psychologische dimensie gebaseerd op perspectieven van falen en succes. Tot slot zal het hoofdstuk ingaan op de mogelijkheden die ontstaan door het gebruik van een intersectionele lens in ondernemerschap. Er wordt onderzocht hoe intersectionaliteit kan bijdragen aan veerkracht en hoe ondernemers hun intersectionele identiteiten kunnen gebruiken om nadelen om te zetten in privileges.

9.2 Intersectionele discriminatie en achterstelling in ondernemerschap

De recente literatuur over inclusief ondernemerschap in de EU-context laat zien dat er een groeiende belangstelling is voor het onderzoeken van ondernemerschap door minderheden, discriminatie en inclusie. Er wordt steeds meer aandacht besteed aan de participatie en zichtbaarheid van vrouwen en andere gemarginaliseerde mensen met intersectionele identiteiten in ondernemerschap. Het concept van intersectionaliteit verwijst naar de complexe manieren waarop verschillende sociale identiteiten, zoals ras, geslacht en seksualiteit, elkaar kruisen en op elkaar inwerken om iemands ervaringen en kansen vorm te geven (Vorobeveva, 2022). De literatuur over inclusief ondernemerschap erkent ook het feit dat verschillende kruispunten van achtergestelde identiteiten de uitdagingen waarmee ondernemers met deze identiteiten worden geconfronteerd, vermenigvuldigen (Opara et al., 2020; Vorobeveva, 2022; Lassalle, 2011; Aydin et al., 2019; Jubany, Güell, & Davis, 2011; Cody, 2017; Verduijn & Essers, 2013).

Verduijn en Essers (2013) stellen dat dominante aannames over ondernemerschap vaak voorbijgaan aan de uitdagingen waarmee mensen met intersectionele identiteiten worden geconfronteerd en ervan uitgaan dat alle ondernemers gelijke toegang hebben tot middelen en kansen. Om deze uitdagingen aan te pakken, raden de auteurs aan om te streven naar een genuanceerder begrip van ondernemerschap met aandacht voor de ervaringen van gemarginaliseerde groepen (Verduijn & Essers, 2013). Dit vereist een verschuiving in het dominante discours over ondernemerschap en erkenning van het belang van diversiteit en inclusie in het ecosysteem van ondernemerschap (Verduijn & Essers, 2013).

Mensen met een kansarme achtergrond worden meestal geconfronteerd met extra obstakels wanneer ze zich op het gebied van ondernemerschap begeven, waardoor ze unieke ervaringen van discriminatie creëren. In het artikel "Intersectionality and Minority Entrepreneurship: At the Crossroad of Vulnerability and Power" onderzoekt Vorobeveva (2022) het concept van intersectionaliteit zoals dat van toepassing is op ondernemerschap door minderheden. Ondernemers uit sociale minderheidsgroepen ervaren meerdere nadelen en zijn vaak het slachtoffer van intersectionele discriminatie. De combinatie van hun achtergestelde identiteiten en achtergronden maakt hun participatie en vooruitgang in ondernemerschap een nog grotere uitdaging. Daarom is intersectionaliteit een cruciaal kader voor het begrijpen van de ervaringen van ondernemers uit minderheidsgroepen, die vaak te maken hebben met meerdere lagen van discriminatie en marginalisatie (Vorobeveva, 2022; Opara, Sealy & Ryan, 2020).

9.2.1 Uitdagingen voor kansarme ondernemers met intersectionele identiteiten

Dit deel behandelt de situatie van enkele achtergestelde groepen mensen die door hun kruisende identiteiten kwetsbaarder zijn in het bedrijfsleven. Het geeft inzicht in de ervaringen van mensen met kruisende identiteiten met betrekking tot fysiek vermogen en leeftijd.

Mensen met een handicap (PwD) zijn een achtergestelde groep die te maken heeft met meerdere sociale en economische belemmeringen in het leven, waaronder vooruitgang in ondernemerschap. Literatuur en onderzoek over inclusief ondernemerschap hebben eerdere hiaten erkend met betrekking tot de uitsluiting van mensen met een handicap van ondernemerschap. Drakopoulou Dodd en Keles (2014), die zich richten op het EU-niveau, benadrukken dit hiaat in zowel de literatuur als het beleid, omdat ze vinden dat het opkomende gebied van inclusief ondernemerschap ontbreekt voor mensen met een handicap. Drakopoulou Dodd en Keles (2014) erkennen de vitale rol die netwerken spelen bij het verbeteren van de participatie van kansarme groepen en benadrukken de noodzaak van initiatieven gericht op het netwerken van mensen met een beperking. De noodzaak om de achterstandssituatie van mensen met een handicap op het gebied van ondernemerschap aan te pakken, komt ook tot uiting in het rapport van Kokkinaki et al. (2020), dat een speciaal hoofdstuk gewijd aan ondernemersondersteuning voor mensen met een handicap als nieuw aandachtsgebied bevat.

De impact van de factor leeftijd benadrukt ook het belang van een intersectionele lens. Leeftijd, met name ouderdom, wordt algemeen erkend als een belangrijke extra belemmering voor ondernemers van volwassen of senior leeftijd (Drakopoulou Dodd & Keles, 2014; Kokkinaki et al., 2020; Aydin et al., 2019). Aydin et al. (2019) gaan in op de leemte in de literatuur met betrekking tot senior ondernemers ('seniorpreneurs'). De auteurs onderstrepen het belang van een intersectionele houding in ondernemerschap die niet alleen leeftijd erkent, maar ook geslacht en andere bepalende factoren die ondernemers negatief kunnen beïnvloeden, waaronder etniciteit, ras, seksuele geaardheid, fysieke bekwaamheid en religie (Aydin et al., 2019). Het artikel bespreekt ook het voorbeeld van oudere vrouwelijke ondernemers die te maken hebben met extra obstakels als gevolg van een kruising van leeftijd, ras en geslacht (Aydin et al., 2019). Sommige geïnterviewde deelnemers aan het onderzoek hebben ook het belang van de factor leeftijd aangegeven. Een van de experts op het gebied van ondernemerschap uit Cyprus toonde zich bezorgd over de invloed van leeftijd op jongeren. Ze benadrukte de effecten ervan op het opdoen van werkervaring, wat enigszins ongunstig uitpakt voor jonge ondernemers.

De academische wereld en academisch ondernemerschap worden ook beïnvloed door kruisingen van achtergestelde identiteiten, vooral als het gaat om gender. Volgens Mickey en Smith-Doerr (2022) blijkt uit onderzoek dat er 'gender' en 'ras' kloven zijn in academisch ondernemerschap en octrooieren, waardoor er langdurige ongelijkheid bestaat tussen mensen met kruisende identiteiten op dit gebied. Met betrekking tot de academische wereld ontdekten Rainey et al. (2018) ook dat gekleurde vrouwelijke universiteitsstudenten het minst vaak aangegeven dat ze zich thuis voelen in de bèta/technische richtingen. Dit kruispunt van gender en ras blijkt dus van invloed te zijn op het zelfbeeld van deze vrouwelijke studenten en hun toekomstige professionele vooruitgang op deze gebieden. Volgens Rainey et al. (2018) hebben ondernemerschapsstudenten uit ondervertegenwoordigde groepen bovendien minder vaak het gevoel dat ze erbij horen. Dit benadrukt de structurele en culturele kenmerken van universiteiten die de archetypische figuur van de blanke mannelijke ondernemer blijven bevoorrechten (Rainey et al., 2018).

9.2.2 Unieke uitdagingen voor vrouwelijke ondernemers met intersectionele identiteiten

Migrantenvrouwen en vrouwen van kleur zijn unieke voorbeelden van individuen wier intersectionele identiteiten hen blootstellen aan extra, unieke uitdagingen in het ondernemerschap. De combinatie van een vrouwelijke ondernemer en tegelijkertijd een zwarte vrouw of een vrouw met een migrantenbiografie lijkt extra lagen van obstakels te creëren (Cody, 2017; Opara et al., 2020; Verduijn & Essers, 2013). Cody (2017) onderzoekt de impact van discriminatie op grond van ras en geslacht op het vermogen van vrouwen om een onderneming op te zetten en in stand te houden. Zo ervaren zwarte vrouwen vaak zowel gender- als rassendiscriminatie wanneer ze toegang proberen te krijgen tot bedrijfssteuning (Cody, 2017).

Op vergelijkbare wijze tonen de bevindingen van Lassalle (2021) aan dat vrouwelijke migrantenondernemers soms meewerkende echtgenotes zijn, iets wat hun agency en hun vermogen om hun dagelijks leven te programmeren beperkt, iets wat hun ondernemersactiviteiten beïnvloedt. Om de intersectionele agenda in ondernemerschapsonderzoek en beleidsvorming vooruit te helpen, is het essentieel om eerst de specifieke problemen te belichten waarmee ondernemers worden geconfronteerd die zich bevinden op het kruispunt van de onderdrukkende structuren van patriërchaat en uitsluiting (Lassalle, 2021).

Gegevens uit de interviews met de deelnemers aan het onderzoek laten zien dat vrouwelijke ondernemers met intersectionele identiteiten te maken hebben met veel extra uitdagingen. Deze kunnen variëren afhankelijk van hun achtergrond en kwetsbaarheid en kunnen voortkomen uit culturele barrières, zoals traditionele genderrollen en patriarchale samenlevingen (Cody, 2017). Een van de ondernemersdeskundigen die in Griekenland werd geïnterviewd, karakteriseerde het moederschap als een situatie die een unieke uitdaging vormt voor vrouwelijke ondernemers. Een andere geïnterviewde suggereerde dat deze uitdagingen gemeenschapsgebonden kunnen zijn, waarmee bepaalde sociale groepen zoals migranten of Roma-gemeenschappen worden geconfronteerd. Deze uitdagingen kunnen zich op verschillende manieren manifesteren, zoals beperkte toegang tot initiatieven en overheidsprogramma's vanwege ontoegankelijke taal of druk om zich te conformeren aan traditionele familiewaarden. Een van de deelnemers aan het onderzoek uit Roemenië voegde hieraan toe dat vrouwelijke ondernemers van migranten met extra uitdagingen worden geconfronteerd bij de toegang tot initiatieven en overheidsprogramma's, voornamelijk omdat de gebruikte taal voor hen ontoegankelijk is.

9.3 Steun voor ondernemers met intersectionele identiteiten en vrouwelijke ondernemers: Acties & Initiatieven

Op het niveau van het EU-beleid zijn verschillende pogingen ondernomen om de uitsluiting of ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen op het gebied van ondernemerschap aan

te pakken. Drakopoulou Dodd en Keles (2014) bieden een overzicht van dergelijke EU-beleidsinterventies die zijn ondernomen om het ondernemerssucces van kansarme groepen te vergroten. Er zijn ook verschillende concrete voorbeelden van EU-beleidsinitiatieven, zowel op regionaal/nationaal als op Europees/crossnationaal niveau (Drakopoulou Dodd & Keles, 2014). Verduijn en Essers (2013) benadrukken de potentiële voordelen van het ondersteunen van minderheidsgroepen in ondernemerschap, met name in het geval van vrouwelijke ondernemers uit etnische minderheden. Volgens de auteurs kunnen deze ondernemers unieke perspectieven en ideeën inbrengen in het ecosysteem van ondernemerschap, wat leidt tot innovatie en economische groei (Verduijn & Essers, 2013).

Alle geïnterviewde deelnemers aan het onderzoek waren het eens over de overtuiging dat om vrouwelijke ondernemers met intersectionele identiteiten te ondersteunen, het essentieel is om de unieke uitdagingen waarmee zij worden geconfronteerd te erkennen en aan te pakken. Technologie kan een waardevolle bondgenoot zijn bij het bevorderen van vrouwelijk ondernemerschap, vooral onder vrouwen met intersectionele identiteiten. Het heeft de potentie om de toegang tot onderwijs en training in ondernemerschap te vergroten, hulpbronnen en netwerken te bieden aan vrouwelijke ondernemers en gendergerelateerde discriminatie in het ecosysteem van ondernemerschap aan te pakken (Orser, Riding & Li, 2019). De deelnemers aan het onderzoek benadrukten de belangrijke bijdrage die bedrijfsverenigingen kunnen leveren aan het bevorderen van ondersteuning, voornamelijk via online initiatieven. Een van de ondernemerschapsdeskundigen uit Roemenië gaf een voorbeeld van lokale bedrijfsverenigingen zoals "Women in Business Romania" (www.afar.ro). Deze expert is van mening dat dergelijke bedrijfsverenigingen een vitale rol kunnen spelen bij het bieden van ondersteuning door middel van onderwijs, beurzen en toegang tot verschillende programma's. Een ander voorbeeld dat werd gegeven door twee geïnterviewde deelnemers aan het onderzoek in Griekenland is de organisatie "Women on Top" (<https://womenontop.gr/>), die het volledige scala aan vrouwen op alle gebieden ondersteunt door middel van mentorprogramma's.

Vorobeva (2022) suggereert dat beleidsmakers ondersteuningsmechanismen op maat zouden moeten ontwerpen om tegemoet te komen aan de behoeften van individuen die zich bevinden op het snijvlak van gender, klasse en ras, die de meeste machteloosheid ondervinden. De behoefte aan op maat gemaakte ondersteuningsmechanismen kwam ook naar voren in de interviews met de onderzoeksdeelnemers. Een onderzoeksdeelnemer uit de nationale context van Roemenië wees erop dat de programma's zijn ontworpen om vrouwelijke ondernemers met intersectionele identiteiten op maat te ondersteunen. Volgens deze expert is taal een van de elementen die moeten worden aangepakt. Mensen die ondersteuningsprogramma's maken, moeten ingewikkeld en ingewikkeld taalgebruik vermijden om het materiaal voor iedereen toegankelijk te maken. Dit is een cruciale factor om in overweging te nemen wanneer het vrouwelijke migrantenondernemers betreft (Verduijn & Essers, 2013).

Meer specifiek suggereerde de deelnemer het volgende over de initiatieven en programma's die vrouwelijke ondernemers ondersteunen:

"Het gebruikt een meer toegankelijke taal, niet zo technisch en vermijdt zakelijk jargon, wat eng is. Je weet wel, makkelijk te begrijpen soort communicatie. Dat zou het eerste zijn omdat veel vrouwen bij het zien van een erg, je weet wel... Sommige woorden die vanaf het begin worden gebruikt, denken ze God, dit is niets voor mij. Dit is elite."

Een van de psychologen die werd geïnterviewd in de nationale context van Cyprus pleitte voor een contextspecifieke benadering van de kwestie en de effecten van intersectionaliteit. Ze drong erop aan dat het geval van elk land met betrekking tot de kwestie van intersectionaliteit bestudeerd zou moeten worden in zijn eigen termen. Dit omdat de uitdagingen waarmee achtergestelde gemeenschappen en vrouwen met intersectionele identiteiten geconfronteerd worden echt uniek zijn in de andere zin dat de specifieke kenmerken van hun context hen binden. Ze verklaarde het volgende:

"Ik denk dat het verkeerd is om de gegevens van een land te nemen en te veronderstellen dat we dezelfde voorspellingen kunnen doen over wat er in een ander land zal gebeuren, omdat hun geschiedenis anders is en hun realiteit anders."

Daarom moet elke discussie over de uitdagingen waarmee mensen met intersectionele identiteiten of vrouwelijke ondernemers geconfronteerd worden, gebaseerd zijn op gegevens uit de specifieke onderzochte context om veronderstellingen en veralgemeningen te vermijden.

9.4 De uitdagingen van intersectionele discriminatie overwinnen

Een oplossing om deze uitdagingen te overwinnen en een meer inclusief bedrijfsklimaat te creëren, is het traditionele archetype van de ondernemer te deconstrueren door middel van ondersteuning op maat en door initiatieven op het gebied van diversiteit te bevorderen (Vorobeva, 2022). Door de unieke perspectieven en ervaringen van ondernemers uit minderheidsgroepen te erkennen en te waarderen, kan de maatschappij het ondernemerslandschap nivellere en rechtvaardigere kansen op succes in het ondernemerschap bevorderen. Om intersectionele discriminatie onder ogen te zien en te weerstaan, is het ook cruciaal voor zowel de mensen die gediscrimineerd worden als de maatschappij in het algemeen om de complexe, gelaagde aard van dit discriminatieproces te begrijpen (Jubany, Güell & Davies, 2011). Even belangrijk is het om te erkennen dat er verschillende niveaus van intersectionele discriminatie bestaan. Jubany, Güell en Davies (2011) identificeren drie niveaus van intersectionele discriminatie: het microniveau (wanneer slachtoffers zich vertegenwoordigd moeten voelen door het rechtssysteem), het mesoniveau (waarbij werkende organisaties en hun actoren, zoals juridische adviseurs, betrokken zijn) en het macroniveau (met betrekking tot het politieke kader en antidiscriminatievraagstukken). Het begrijpen van de werking van intersectionele discriminatie op de verschillende niveaus is een belangrijke eerste stap in de eliminatie ervan (Jubany, Güell & Davies, 2011).

Er zijn verschillende voorbeelden van vrouwelijke ondernemers uit verschillende sociale groepen (immigranten, moeders, vrouwen die in 'onderdrukkende' regimes leven) die

alternatieve, onconventionele manieren vinden om obstakels te overwinnen. Een dergelijk voorbeeld komt uit het onderzoek van Ginting-Carlström en Chliova (2022) naar vrouwelijke ondernemers uit de lage klasse in de context van de gematigde islam. Vrouwen in deze context vinden vaak strategische manieren om door patriarchale structuren te navigeren en ondernemerschap te beoefenen ondanks de heersende conservatieve genderverhoudingen (Ginting-Carlström & Chliova, 2022). Ze slagen hierin door religieuze en culturele waarden strategisch te combineren om hun ondernemersactiviteiten te presenteren als een respectabele economische onderneming zonder een significante bedreiging te vormen voor de status-quo (Ginting-Carlström & Chliova, 2022).

Lindvert, Patel en Wincent (2017) onderzoeken het potentieel van vrouwelijk ondernemerschap in de context van Pakistan en bespreken de huishoudelijke en gezinseffecten van ondernemerschap van vrouwen. Zelfs in dergelijke patriarchale omgevingen functioneert ondernemerschap vaak als een instrument voor vrouwenemancipatie, dat economische en sociale voordelen oplevert (Lindvert, Patel & Wincent, 2017). Meliou (2019) onderzoekt hoe vrouwelijke ondernemers familiale middelen mobiliseren om de genderspecifieke uitdagingen tijdens de financiële crisis en bezuinigingen in Griekenland het hoofd te bieden. In plaats van een verzwakkende factor te zijn, kan de familie vrouwelijke ondernemers financiële, logistieke of materiële steun bieden, wat het transformatieve potentieel van familiezorg onthult (Meliou, 2019).

9.4.1 Het belang van netwerken, gemeenschapsondersteuning en solidariteit

Zoals besproken in hoofdstuk 1, is netwerken een essentiële procedure om mensen met een kansarme achtergrond te helpen en vooruit te helpen in het ondernemerschap. Drakopoulou Dodd en Keles (2014) benadrukken de voordelen van het uitbreiden van netwerk mogelijkheden voor aspirant-ondernemers die behoren tot achtergestelde sociale groepen, rekening houdend met de bepalende invloeden van factoren zoals geslacht/gender, etniciteit, (im)migratieachtergrond, handicap, leeftijd en werkstatus (of kruispunten daarvan). Het bevorderen van netwerken en netwerk mogelijkheden zou daarom zeer nuttig zijn bij het versterken, verbinden en creëren van een solidariteitsgemeenschap onder kansarme mensen met intersectionele identiteiten.

In het algemeen weerspiegelen de antwoorden van de deelnemers aan het onderzoek die door het consortium werden geïnterviewd het belang van netwerken en gemeenschapsofbouwende acties voor ondernemers met intersectionele identiteiten. De meeste geïnterviewden benadrukten het belang van gemeenschap en het opbouwen van allianties door middel van een mensgerichte benadering van onconventioneel ondernemerschap. Sommigen van hen vierden ook het belang van deze mensen die hun ervaringen delen en elkaar steunen op zowel positieve als negatieve momenten. Een van de experts in ondernemerschap verbond netwerken met empowerment: *"Netwerken [kunnen] een gevoel van empowerment creëren."*

Volgens deze geïnterviewde kunnen deze netwerken een gevoel van empowerment en begrip creëren tussen individuen met vergelijkbare identiteiten of achtergronden, bijzonderheden en ervaringen van onderdrukking. In die zin kunnen gemeenschappen die kruisende identiteiten erkennen en waarderen ook ruimten worden voor empowerment, begrip en sociale inclusie. Deze groepen worden ook ruimten van empowerment omdat in het geval van uitdagingen, oplossingen worden aangedragen door andere ondernemende vrouwen die het al eerder hebben meegemaakt,

De experts op het gebied van ondernemerschap die door het consortium werden geïnterviewd, geloven ook dat institutionele en organisatorische ondersteuning aanzienlijk kan bijdragen tot het minimaliseren van de uitdagingen waarmee mensen met intersectionele identiteiten worden geconfronteerd. Volgens sommigen van hen kunnen organisaties een positieve rol spelen in het creëren van een meer inclusieve omgeving door bredere organisatorische training te bieden over kwesties met betrekking tot intersectionaliteit. Door de unieke uitdagingen van individuen met intersectionele identiteiten te erkennen en ondersteuning te bieden, kunnen we een meer rechtvaardige en empowerende omgeving creëren voor alle ondernemers.

Een van de geïnterviewden uit Nederland benadrukte ook het belang van mentoring via een gemeenschapsopbouwende aanpak. Volgens deze geïnterviewde hebben mentoractiviteiten een significante impact op de empowerment van ondernemers met intersectionele identiteiten. Succesvolle ondernemers met een vergelijkbare achtergrond kunnen tijdens deze activiteiten anderen naar succes begeleiden. Dit is ook waar de rol van positieve vertegenwoordiging het meest prominent is, omdat gemarginaliseerde mensen die het gemaakt hebben als mentor en rolmodel kunnen fungeren voor de rest van hun gemeenschap.

9.4.2 De psychologische dimensie: Perspectieven op falen en succes

Wat betreft de psychologische dimensie van het overwinnen van de uitdagingen van intersectionele discriminatie, benadrukten de onderzoeksdeelnemers ook het belang van het delen van ervaringen met anderen, zowel positieve als negatieve. De meeste deelnemers aan het onderzoek zijn het eens over de positieve rol van professionele psychologische ondersteuning bij het empoweren van ondernemers met intersectionele identiteiten. Volgens een van de psychologen kan psychotherapie helpen omdat het iemands zelfbewustzijn kan ontwikkelen. Het kan mensen ook doen inzien dat iedereen een andere definitie van succes heeft en dat het gaat om iemands persoonlijke waardesysteem.

Sommige psychologen gaven echter aan dat mensen in geval van mislukking eerder bereid zijn om zich open te stellen en steun te zoeken bij anderen die hun intersectionele identiteit delen. Dit kan in het bijzonder gelden voor individuen die deel uitmaken van gemarginaliseerde of achtergestelde groepen. De deelnemers aan het onderzoek benadrukten ook het belang van normalisatie. Door te horen over andere mensen met intersectionele identiteiten die met soortgelijke uitdagingen en obstakels te maken hebben

gehad, kunnen individuen hun ervaringen normaliseren en zich minder alleen voelen in hun strijd.

Volgens een andere geïnterviewde psycholoog heeft het succesvol omgaan met gevoelens van het impostorsyndroom en zelftwijfel veel te maken met hoe mensen tegen zichzelf praten, ongeacht hun identiteit. Als iemand ervan overtuigd is dat hij iets ervaart vanwege zijn identiteit, kan dit hem machteloos maken omdat identiteiten meestal niet veranderbaar zijn:

"Vaak kun je je identiteit niet veranderen. Dus als je gelooft dat je iets ervaart vanwege je identiteit, is het moeilijk om tegen jezelf te zeggen: 'Zo zal ik het overwinnen'. Want wat ga ik doen? Stop ik met vrouw te zijn? Stop ik met een minderheid te zijn?"

Daarom stelt ze voor dat er een evenwicht moet zijn tussen de erkenning dat sommige van je mislukkingen te maken kunnen hebben met hoe de maatschappij je behandelt op basis van je achterstand. Een andere manier om gevoelens van het impostorsyndroom te bestrijden, volgens een van de andere geïnterviewde psychologen, is om te stoppen met het geloven van de invaliderende verhalen en verhalen die mensen zichzelf vertellen en die al lang in het bewustzijn geworteld zijn. In plaats daarvan kunnen mensen hun netwerk bereiken voor empathie en steun:

"We moeten ook bedenken dat falen en schaamte erg gerelateerd zijn aan deze verhalen en dat het tegenovergestelde van schaamte empathie is, dus we moeten vertrouwen op mensen waarvan we weten dat ze empathisch zijn."

Volgens de deelnemers aan het onderzoek kan het delen van succesverhalen anderen ook motiveren en inspireren om hun doelen en ambities na te streven. Sommige deelnemers aan het onderzoek benadrukten echter nadrukkelijk de voordelen van het omarmen van mislukkingen. Dezelfde deelnemer suggereerde ook dat het bijzonder nuttig zou zijn om niet alleen successen te vieren, maar ook om licht te werpen op mislukkingen, samen met constructieve discussies over de redenen erachter. Ze stelde het volgende:

"Omdat succes ook een afstand creëert, en we blijven praten over het benadrukken van goede praktijken, zou dit uiteindelijk een beetje stereotiep kunnen worden. Slechte praktijken zouden ook belicht kunnen worden zodat we kunnen bestuderen hoe we ze van slecht naar goed kunnen veranderen of om te leren wat we moeten vermijden."

Evenzo was een van de geïnterviewde psychologen van mening dat het alleen bespreken van mislukkingen het risico met zich meebrengt van het ontwikkelen van een laag zelfbeeld en tekenen van het impostorsyndroom. Over het algemeen is men het er echter over eens dat:

"Vaak bespreken mensen hun mislukkingen niet en hebben ze de neiging om hun successen te bespreken. [...] We zouden meer over falen moeten praten, want dat heeft iets therapeutisch."

De geïnterviewde benadrukte hier het belang van het omarmen van mislukking als een waardevolle gids op iemands weg naar succes en benadrukte het therapeutische en versterkende potentieel ervan.

9.5 Mogelijkheden die voortvloeien uit de toepassing van een intersectionele lens in ondernemerschap

Het concept van intersectionaliteit biedt een genuanceerder en complexer begrip van de kansen en beperkingen waarmee individuen met meerdere sociale lidmaatschappen of intersectionele identiteiten worden geconfronteerd (Vorobeva, 2022). De toepassing van intersectionaliteit heeft het onderzoek naar ondernemerschap van minderheden aantoonbaar verbeterd, aangezien het gebruik van deze theoretische lens om de kwestie van inclusie in het veld te benaderen heeft bijgedragen aan een beter begrip van bestaande barrières voor hulpbronnen en netwerken (Vorobeva, 2022).

Dy en Agwunobi (2021) benadrukken verder het productieve potentieel van het gebruik van een intersectionele theoretische lens bij het onderzoeken van contextkwesties in ondernemersstudies en pleiten voor de noodzaak om beter intersectioneel onderzoek naar ondernemerschap te produceren. Dit artikel erkent de cruciale rol die iemands sociale positionaliteit (d.w.z. hun concrete materiële omstandigheden, waaronder opleiding, eerdere ervaringen, middelen, enzovoort) speelt in de vooruitzichten om een succesvolle ondernemer te worden. Op basis van deze erkenning stellen Dy en Agwunobi (2019) de aannames van eerder onderzoek ter discussie, waarbij ze theoretiseren dat ondernemers geïsoleerd van hun context opereren. In plaats daarvan leggen ze uit hoe intersectionele benaderingen de effecten van sociale positionaliteit op de ondernemerservaring blootleggen (Dy & Agwunobi, 2019).

Het belang van een intersectionele lens in ondernemerschap werd benadrukt door alle experts die door het consortium werden geïnterviewd. De meesten van hen benadrukten in het bijzonder de waarde van verschil en diversiteit in de ondernemingswereld, elementen die het concept van intersectionaliteit omarmt en bevordert. Een van de deelnemers aan het onderzoek legde uit hoe de mogelijkheden van intersectionaliteit wederzijds zijn. Volgens haar komt een intersectionele benadering zowel gemarginaliseerde mensen met intersectionele identiteiten als de rest van de gemeenschap ten goede. Ze legde uit hoe een intersectionele lens een verhelderend perspectief op de kwestie kan bieden aan mensen die zich in een sociaal meer fortuinlijke positie bevinden.

9.5.1 Intersectionaliteit en het opbouwen van veerkracht

Zoals eerder uitgelegd, is intersectionaliteit zeer nuttig omdat het erkent dat individuen meerdere elkaar kruisende identiteiten hebben, waardoor unieke ervaringen en uitdagingen ontstaan. Intersectionele ondernemersidentiteiten, die categorieën omvatten zoals geslacht, ras, klasse, fysieke capaciteiten, seksuele geaardheid, etniciteit en migratieachtergrond, leiden tot een beperkte legitimiteit van minderheden op de markt (Vorobeva, 2022). Hierdoor

worden de uitdagingen exponentieel vermenigvuldigd voor ondernemers uit minderheidsgroepen die zich op het kruispunt van twee of meer achtergestelde identiteiten bevinden. Ondanks deze uitdagingen kunnen deze individuen, mits ze gebruik maken van hun diverse identiteiten, potentieel een grotere veerkracht opbouwen (Vorobeva, 2022).

De deelnemers aan het onderzoek die door het consortium werden geïnterviewd, benadrukten ook de nauwe relatie tussen intersectionaliteit als theoretisch kader en het opbouwen van veerkracht. Om veerkracht op te bouwen suggereerden de geïnterviewde experts op het gebied van ondernemerschap dat individuen hun diverse identiteiten kunnen benutten door gemeenschappen en ondersteunende netwerken op te zoeken die hun intersectionele identiteiten erkennen en valideren. Volgens een geïnterviewde uit Nederland is veerkracht niet alleen een individuele eigenschap, maar heeft het ook een gemeenschapsdimensie. In de volgende passage gaat deze expert dieper in op het nauwe verband tussen het opbouwen van veerkracht en het opbouwen van een gemeenschap onder mensen met intersectionele identiteiten door gebruik te maken van een metafoer van elastiek:

"Er is kracht in aantallen. Als je je gesteund voelt, kun je het altijd beter doen. Als er één elastiekje is, is het makkelijker om het uit elkaar te trekken - als er veel zijn, is het moeilijker te breken en herstellen ze beter."

Dezelfde geïnterviewde suggereerde ook dat een manier om veerkracht te versterken is om zich te richten op het omarmen van acceptatie op sociaal niveau. Hij suggereerde ook dat er meer aandacht moet worden besteed aan individuele behoeften en dat er meer ondersteuning op maat moet worden geboden. De geïnterviewde benadrukte verder het belang van het veranderen van bestaande paradigma's, het uitdagen van ongelijkheden en het opbouwen van meer open samenlevingen waarin verschillen worden gevierd. Dit kan mogelijk worden gemaakt door een intersectionele lens te gebruiken voor de elkaar kruisende identiteiten en behoeften van mensen. Hij verwoordde het als volgt:

"We hebben de neiging om mensen in hokjes te plaatsen - intersectionaliteit leert ons dat we niet in slechts één hokje thuishoren. Een tolerante samenleving zou de beste aanpak zijn, waarbij mensen zich kunnen uiten en zich kunnen verenigen met gelijkgestemden. Een sterk gemeenschapsgevoel en informele netwerken kunnen ook helpen."

Het is dus in intersectionaliteit dat deze geïnterviewde het potentieel van sociale veerkracht en inclusie ziet.

Volgens de deelnemers aan het onderzoek is het ook van vitaal belang dat individuen zelf geïnspireerd worden om hun diverse identiteiten te vieren en de unieke sterke kanten en ervaringen die daarbij horen te erkennen. Zoals de geïnterviewden suggereerden, kan dit individuen helpen inzien dat hun worstelingen niet uniek zijn en dat er soms negatieve gevoelens van hen worden verwacht. Een van de geïnterviewden uit de context van Cyprus beweerde dat het essentieel is dat kansarme mensen met intersectionele identiteiten weten hoe ze de juiste mensen kunnen benaderen bij wie ze hun kwetsbaarheid veilig kunnen uiten.

Volgens de geïnterviewde geeft alleen al het delen van hun kwetsbaarheid deze mensen de kracht om zich te blijven verbeteren. Het kan hen ook helpen om hun kijk op het bereiken van een doel te veranderen en zich te realiseren dat perfect niet bestaat. Een geïnterviewde uit Griekenland benadrukte ook dat het cruciaal is om identiteit los te koppelen van succes of falen. Dit omvat het ontmantelen van stereotype veronderstellingen dat mensen uit dominante groepen voorbestemd zijn om te slagen terwijl minderheden met intersectionele identiteiten voorbestemd zijn om te falen.

9.5.2 Nadelen omzetten in privileges

Ondernemers uit minderheidsgroepen ervaren vaak intersectionele discriminatie, wat de toegang tot waardevolle hulpbronnen belemmert (Vorobeva, 2022; Verduijn & Essers, 2013). Ondanks deze uitdagingen zetten sommige ondernemers uit minderheidsgroepen hun meervoudige sociale lidmaatschappen om in een concurrentievoordeel door ze te presenteren als een bron van uniciteit en authenticiteit of door een beroep te doen op solidariteit met andere leden van gemarginaliseerde groepen. Ondernemers met intersectionele identiteiten kunnen een haalbare bijdrage leveren aan economieën en optreden als cruciale agenten van positieve sociale verandering. Ondernemers met een minderheidsachtergrond moeten daarom worden aangemoedigd om innovatieve en zeer winstgevende industrieën te betreden die ook potentieel hebben voor toekomstige groei, omdat dit hen zou helpen het stigma van kleine nicheondernemers te verwijderen (Vorobeva, 2022).

Een van de ondernemerschapsdeskundigen die werd geïnterviewd in Cyprus, een land dat veel migranten herbergt, benadrukte de voordelen die een overkoepelende nichemarketingstrategie zou kunnen hebben bij het bevorderen van ondernemers uit gemarginaliseerde gemeenschappen. Hij stelde het volgende:

"Om op de mainstreammarkt te komen, kun je gebruikmaken van de kansen die ontstaan door nichemarketing in combinatie met de verschillende onderdelen van je sociale identiteit."

Hij roemde ook het potentieel en de waarde van intersectionaliteit en legde uit hoe mensen met intersectionele identiteiten unieke ervaringen kunnen hebben en unieke perspectieven kunnen ontwikkelen. Verwijzend naar vrouwelijke migrantenondernemers met intersectionele identiteiten, suggereerde de geïnterviewde dat zij kunnen gedijen door de kracht van hun uniciteit te gebruiken. Volgens hem is een manier om deze uniciteit te benutten het aangaan van niche-ondernemingsprojecten. Een voorbeeld dat hij gaf is dat van Afrikaanse migranten in Cyprus die restaurants uit de Afrikaanse keuken of andere soorten etnische nichebedrijven openen om de mainstream markt te betreden en de lokale gemeenschap alternatieve opties te bieden voor zowel diensten als producten.

Een andere van de geïnterviewde deelnemers aan het onderzoek in de context van Cyprus benadrukte ook de voordelen van het omarmen van iemands intersectionele nadelen. Aan de ene kant erkende ze dat het feit dat ze een vrouw is in combinatie met andere achtergestelde

identiteiten op het gebied van ras, etniciteit, seksuele geaardheid, leeftijd of functionele diversiteit, bijdraagt aan de uitdagingen die deze vrouw moet aangaan en overwinnen om 'haar waarde te bewijzen'. Ze gelooft dat dit een systemisch probleem is dat voortkomt uit sociale structuren die zo zijn opgebouwd dat de maatschappij niet bereid is om verschillen te accepteren en te accommoderen. Hoewel de uitdagingen waarmee een vrouwelijke ondernemer met intersectionele identiteiten geconfronteerd wordt vermenigvuldigd zijn, bleef de geïnterviewde optimistisch. Ze gelooft dat succes voor mensen met intersectionele identiteiten niet onmogelijk is en stelde het volgende:

"Als ik een vrouw ben met intersectionele identiteiten [...] betekent dit dat de inzet om 'mijn waarde te bewijzen' tien keer hoger is; dit doet echter niets af aan mijn waarde; het kan er net zo goed aan toevoegen!"

In de bovenstaande passage benadrukt de geïnterviewde zelfs hoe de intersectionele identiteit van een vrouw positief kan worden gezien als een drijvende kracht voor succes, en niet uitsluitend als een nadeel.

Een van de deelnemers aan het onderzoek in Roemenië had een soortgelijke mening:

"Ten eerste denk ik dat intersectionaliteit enkele obstakels kan opwerpen, wat natuurlijk oneerlijk is. [...] Als je meerdere kruisende ongelijkheden ervaart, niet slechts één, is het soms moeilijker voor mensen om door te gaan en niet op te geven, dus het is blijkbaar een obstakel. Maar als je wilt, kun je er misschien een hefboomwerking van maken. Het feit dat je veel verschillende functies hebt, kan je veel verschillende ervaringen of [meer diverse] kennis geven, toch?"

Enkele andere essentiële elementen die mensen met intersectionele identiteiten zouden kunnen helpen om hun achterstand om te zetten in een voorrecht die door de deelnemers aan het onderzoek werden genoemd, zijn het promoten van rolmodellen, empowermentbijeenkomsten, discussiefora en mentoractiviteiten. Een van de geïnterviewden uit Griekenland benadrukte de voordelen van het organiseren van empowermentbijeenkomsten waar kennisdeling, reflectie en het vastleggen van goede praktijken plaatsvinden. Zoals de geïnterviewde uitweidde, zouden deze bijeenkomsten kunnen bestaan uit een mozaïek van deelnemers met verschillende achtergronden die succesverhalen uit verschillende velden en contexten bespreken.

9.6 Conclusie

- ⇒ Het theoretische kader van intersectionaliteit en de relevantie ervan voor ondernemerschap verkend.
- ⇒ Definieerde intersectionaliteit als de interactie van verschillende identiteiten (bv. ras, geslacht, seksualiteit) bij het vormgeven van de ervaringen en kansen van individuen.

- ⇒ Besprak intersectionele discriminatie en achterstelling in het ondernemerschap van minderheden, met de nadruk op de uitdagingen waarmee vrouwelijke ondernemers worden geconfronteerd.
- ⇒ Bracht inzichten in acties en initiatieven om ondernemers met intersectionele identiteiten, in het bijzonder vrouwelijke ondernemers, te ondersteunen.
- ⇒ Verrijkte de discussie met bijdragen van onderzoeksdeelnemers in de nationale contexten van het project.
Verkennen strategieën voor individuen met intersectionele identiteiten om uitdagingen te overwinnen, met de nadruk op netwerken, steun van de gemeenschap, solidariteit en de psychologische dimensie.
- ⇒ Merkte potentiële kansen op die voortkomen uit het aannemen van een intersectionele lens in ondernemerschap, inclusief het opbouwen van veerkracht.
- ⇒ Concludeerde door te benadrukken dat met begeleiding en ondersteuning, ondernemers met intersectionele identiteiten nadelen kunnen omzetten in voordelen door gebruik te maken van hun unieke ervaringen en positionering voor innovatie en ondernemerssucces.

10. Falen omzetten in succes

10.1 Overzicht van het omzetten van mislukking in succes

Iedereen die wel eens iets in het leven heeft geprobeerd of naar succes heeft gestreefd, heeft zich wel eens gemeld bij het loket van de mislukking. In onze maatschappij wordt succes geprezen en nagestreefd en wordt mislukking afgewezen en zelfs betreurd. En als we er even bij stilstaan, is het meer dan begrijpelijk dat er op het gebied van ondernemerschap middelen worden geïnvesteerd en dat er bepaalde resultaten worden verwacht om de "vruchten van de inspanning" te plukken. De literatuur suggereert dat mislukking in combinatie met motivatie en welwillend leiderschap de sleutel is tot duurzame ontwikkeling op lange termijn (Zhou et al., 2020). Van mislukking is ook bekend dat het de self-efficacy verhoogt, wat een positief effect heeft op durf (Yamakawa et al., 2015). In combinatie met het vermogen om realistisch te denken, een goede planning en ervaring in de sector, wordt het effect van self-efficacy versterkt en zal het een verder positief effect hebben op de groei. Daarnaast is het verhaal van een goede en eerlijke mislukking er een die ondernemers kan verheffen en aanmoedigen om succesvol te worden (Olaison & Sørensen, 2014).

Daarom is de conclusie dat succes en mislukking hand in hand gaan en dat de bewustwording van de een helpt bij het begrijpen van de ander. Als mislukking in combinatie met de juiste ingrediënten ondernemers op het juiste pad naar succes brengt, hoe zit het dan met succes zelf? Zijn er bepaalde eigenschappen die ondernemers meer "beschermen" tegen mislukking en ons meer naar succes leiden en hoe kunnen vrouwelijke ondernemers deze in hun voordeel gebruiken?

De antwoorden op de vorige vragen die werden gegeven door de deelnemers aan het onderzoek die door de partnerorganisaties werden geïnterviewd, liepen uiteen, maar waren over het algemeen onderverdeeld in twee hoofddimensies: attitude-gerelateerd en technisch-gerelateerd.

De deelnemers aan het onderzoek legden veel nadruk op de praktische technische vaardigheden en kennis, zoals creativiteit "in de zin van het verbinden van de punten tussen de talenten van de ondernemer en de behoeften van de klant, omdat het helpt bij het aanpassen aan veranderingen, wendbaar en veerkrachtig worden", merkmanagement, zichtbaarheid via sociale media om klanten te bereiken, constante training en bijscholing, het hebben van een goed ondernemingsplan enzovoort.

Onder de vaardigheden die met houding te maken hadden, werden motivatie, zelfvertrouwen, plezier hebben in wat je doet (passie), vastberadenheid, openhartigheid, zelfrespect, visie, flexibiliteit, langetermijnvisie, doorzettingsvermogen, doelgerichtheid, zelfkennis en veerkracht genoemd. Interessant genoeg werd op dit punt mislukking vaak genoemd door de geïnterviewden. Volgens verschillende van hen wordt succes bepaald door de houding die een ondernemer heeft ten opzichte van mislukking, door het vermogen om zich er niet door te laten ontmoedigen of erdoor te worden gedefinieerd, maar het eerder te

accepteren als onderdeel van de reis naar succes. In de woorden van een van de ondernemerschapsdeskundigen:

"Je moet niet beginnen met 'Maar hoe ga ik het redden?' maar met 'Waarom zou ik het niet redden?' Als ik positief denk, zie ik kansen ..., terwijl als ik negatief denk, ik problemen zie, wat niet helpt om te slagen in de 'wereld' van ondernemerschap."

Bovendien is in het ondernemersmilieu, waar innovatie, concurrentie en uitdagingen aan de orde van de dag zijn, het doorstaan van mislukkingen een noodzakelijke stap naar vooruitgang en opwaardering (Brown, n.v.t.).

Wat vrouwen betreft, hoewel hun start op het pad van ondernemerschap moeilijker is in vergelijking met mannen, denken de geïnterviewde ondernemers dat een van de dingen die gedaan moet worden het aannemen van attitude-gerelateerde eigenschappen is (doorzettingsvermogen, geduld, zelfvertrouwen etc.). Daarnaast werd vermeld dat ze zelfliefd moeten cultiveren, aangezien de meesten van hen zich bezighouden met de zorg voor hun gezin en de gemeenschap. Een van de geïnterviewden benadrukte dat:

"Er zijn bepaalde eigenschappen die vrouwen van nature hebben, zoals empathie, gezelligheid en communicatie. Ze moeten gebruik maken van deze kwaliteiten en ze toepassen in hun relatie met de klanten en op die manier een meerwaarde geven aan het product of de dienst die ze aanbieden."

Volgens sommige deelnemers aan het onderzoek kan het in veel gevallen gebeuren dat vrouwen (meer dan mannen) geneigd zijn om dingen altruïstisch te doen, omdat vrouwen en mannen anders gesocialiseerd zijn om de rollen te vervullen die de maatschappij van hen verwacht, en hoewel daar niets mis mee is, moet men zich bewust zijn van het efficiënte gebruik van de middelen (tijd, geld, kennis, training, mentoring, informatie, enz).

Een andere suggestie die tijdens de interviews steeds weer naar voren kwam, was het creëren van een sterk team en bij gebrek aan middelen om zoiets te doen, een netwerk van supporters, medewerkers en collega-ondernemers die kunnen helpen en bijdragen aan duurzaamheid. Eenvoudiger gezegd: "een eenmansband is menselijkerwijs onmogelijk. Zie het als een concert".

Echter, handelen naar deze overtuigingen in het echte leven en onder druk van de markt is altijd gemakkelijker gezegd dan gedaan. Dit is vooral waar wanneer de onderwerpen van mislukking uit een meer kansarme achtergrond komen en wanneer het nemen van de stap naar ondernemerschap met minder steun gepaard gaat en de gevolgen van mislukking ook in het persoonlijke leven connotaties hebben.

10.2 Algemene aanpak van het omgaan met mislukkingen en de gevolgen van de inspanningen

Met mislukking wordt meestal nogal negatief omgegaan, waarbij frustratie en teleurstelling enkele van de eerste reacties zijn. In zekere zin zijn deze reacties logisch en legitiem omdat

de resultaten onze inspanningen niet weerspiegelen en verwachtingen niet uitkomen. De drempel wordt echter overschreden wanneer deze natuurlijke reacties worden aangevuld met andere verzwakkende reacties zoals demotivatie, ontmoediging, inactiviteit, passiviteit, gebrek aan doorzettingsvermogen, angst, verlamming enzovoort. Volgens de psychologen die door het EH-projectconsortium werden geïnterviewd, wordt deze toestand nog verergerd door de attributies die individuen aan mislukkingen toekennen. In de woorden van een van de deelnemers aan het interview:

"De houding ten opzichte van mislukking hangt sterk af van de cultuur. Bij ons zijn zelfkritiek, schaamte, isolement en conclusies trekken die leiden tot opgeven de meest gebruikte woorden."

Een van de geïnterviewden uit Spanje legt falen uit aan de hand van de Klassieke Attributietheorie. Volgens de Klassieke Attributietheorie zal, als mislukking wordt toegeschreven aan interne stabiele kenmerken (wat betekent "ik heb gefaald omdat ik bepaalde kwaliteiten/talenten/capaciteiten mis"), dit een directe "aanval" zijn op het gevoel van eigenwaarde, zelfvertrouwen en effectiviteit en een direct effect hebben op de inspanningen door ze te verlammen, af te zwakken en in het ergste geval een deterministische mindset aan te nemen die er uiteindelijk een einde aan zal maken.

Volgens sommige deelnemers aan het onderzoek is dit gedrag in het geval van een ondernemer zeer schadelijk omdat het de vooruitgang belemmert, de (persoonlijke) groei beperkt en het individu toekomstige kansen ontnemt (door verkeerde zelfverhalen of door het opbouwen van angstcycli). In dezelfde lijn benadrukt de literatuur dat de positieve psychologie de nadruk legt op de studie van menselijke kracht en deugd om positieve ontwikkelingsresultaten te begrijpen en te vergemakkelijken (Yates et al., 2015). In plaats van een fatalistische houding te voeden, benadrukt het onderzoek de behoefte aan een op veerkracht gerichte praktijk die de dynamische aard van de menselijke ontwikkeling op meerdere analyseniveaus binnen en tussen individuen, families, instellingen, gemeenschappen en naties accommodeert (Yates et al., 2015).

De tegenovergestelde houding zou in staat zijn om de legitieme emoties van frustratie en teleurstelling onder controle te houden en zou het individu onderdompelen in zelfreflectie (vragen stellen, onderzoeken wat er fout ging en de ingrediënten die moeten worden veranderd om succes te bereiken onder de loep nemen (nieuwe kennis of competenties verwerven, hulpbronnen).

Dit soort mindset leidde de discussie met de onderzoeksdeelnemers naar de analyse van de Fixed versus Growth Mindset. Volgens de onderzoeksdeelnemers volgt een Fixed Mindset dezelfde gedachtegang die tot nu toe is beschreven. Volgens de motivatietheorie van Carol Dweck is een Fixed Mindset dichotoom en gelooft het dat bepaalde kwaliteiten en vaardigheden zoals intelligentie en talent aangeboren zijn (wat betekent dat je ergens goed in bent of talent voor hebt en dat je dat niet bent). In relatie tot mislukking, zou het worden toegeschreven aan deze tekortkomingen en het betekent dat het altijd zal gebeuren.

De Groeimindset daarentegen gebruikt het magische woord "STIL", wat betekent dat er een proces gaande is en dat er nog steeds iets gebeurt. Het is het geloof dat mensen kunnen evolueren en hun vaardigheden en competenties kunnen ontwikkelen. In tegenstelling tot de Fixed Mindset zal deze niet alleen mislukking onbevangen beschouwen als "onderdeel van het spel", maar het ook omarmen als een kans om te leren, te ontwikkelen en de huidige doelen te verfijnen en een stap dichterbij het bereiken van de veerkracht en verbetering en persoonlijke groei als gevolg daarvan. Onderzoek toont namelijk aan dat het vermogen om te leren van ondernemersfiasco's uit het verleden heeft gediend als leerbasis voor een nieuwe onderneming (Amankwah-Amoah et al, 2018). Uit meerdere casestudies blijkt dat meer fouten en leerresultaten van mislukkingen dienen als platform voor het opbouwen van capaciteit en veerkracht in moeilijke tijden, of zelfs kunnen worden toegepast wanneer men wordt geconfronteerd met moeilijkheden in andere contexten (Amankwah-Amoah et al, 2018; Lattacher & Wdowiak, 2020).

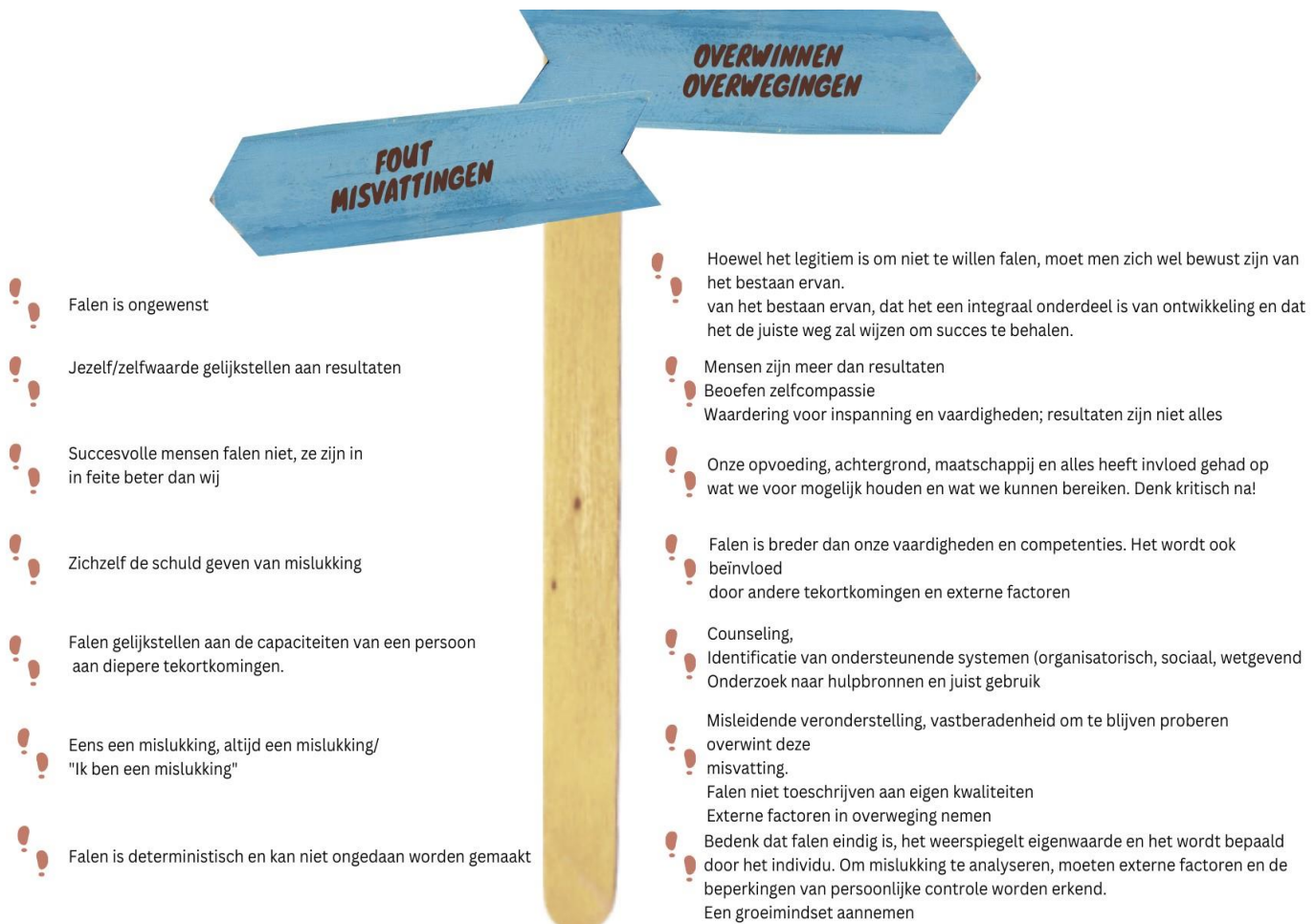
Er zijn veel misvattingen over mislukking die soms worden gevoed door onze eigen gedachten of interne verhalen (gevormd door onze opvoeding, ervaringen, maatschappij en nog veel meer factoren), maatschappelijke druk enzovoort.

Een van de geïnterviewden gaf haar eigen voorbeeld van hoe ze met mislukking was omgegaan toen ze voor het eerst naar het land verhuisde waar ze nu woont:

"Ik verhuisde eerst om een vrijwilligersproject te doen. Uiteraard sprak ik de taal niet, dus kon ik mijn werk niet doen. Ik belandde in een identiteitscrisis omdat mijn zelfidentiteit strikt gerelateerd was aan mijn beroep. Jezelf gelijkstellen aan resultaten is verkeerd, want mensen zijn veel meer dan dat."

Op dit punt wijst onderzoek, in volledige overeenstemming met de geïnterviewden, erop dat het op de verkeerde manier waarnemen van mislukkingen iemand het vermogen kan ontnemen om ervan te leren, wat zowel voor organisaties als voor individuen geldt (Edmondson, 2021). Om lering te trekken uit mislukkingen, moeten inspanningen worden geleverd om een cultuur te creëren die schuld, schuld en stigmatisering tegengaat, en een cultuur die grondige, diepgaande analyse bevordert. Juist dit punt is delicaat, omdat soms zo diep ingaan op de wortels van mislukkingen een averechts effect kan hebben op het gevoel van eigenwaarde (Edmondson, 2021).

De interviews die de onderzoekers van het EH-project hebben gehouden met ondernemerschapsdeskundigen, sociologen en psychologen in vijf Europese landen hebben nuttige strategieën aan het licht gebracht om succes om te zetten in mislukking:

Bron: EH Project gemaakt met Canva

Bij het aanpakken van mislukking moet in gedachten worden gehouden dat verschillende leden of gemeenschappen in de samenleving er verschillend mee omgaan. Hoe meer achtergesteld de achtergrond, hoe uitdagender het wordt. In de ondernemerswereld stelden de deelnemers aan het onderzoek bijvoorbeeld dat vrouwen te maken hebben met genderspecifieke uitdagingen om te slagen of om te gaan met mislukkingen waarbij interne en externe krachten een rol spelen:

- Extern gezien zijn de sector en de markt een door mannen gedomineerd speelterrein dat vrouwelijke ondernemers confronteert met stereotypen, ongeloof en scepsis. Het geeft vrouwelijke initiatieven geen vertrouwen, geen vrouwelijke vertegenwoordiging en geen tweede kans in geval van mislukking. Het is de moeite waard om te vermelden dat een gebrek aan vertegenwoordiging schadelijk is omdat het het perspectief van gender verdoezelt en een grote kans heeft om stereotypen te versterken door mislukkingen (zelfs vanuit het oogpunt van de vrouw) toe te schrijven aan gender. Laten we in gedachten houden dat dit soort overtuiging cultureel bepaald is en gerelateerd is aan de fixed mindset. Er is niets in het onderzoek dat significante

verschillen aantoont tussen mannen en vrouwen en hoe zij falen zien en ervaren. Het heeft meer te maken met de focus op controle, wat betekent dat als mensen geloven dat controle extern is, ze meer op hun capaciteiten zullen vertrouwen, meer onder druk zullen komen te staan, angstiger zullen worden en waarschijnlijk toch zullen falen.

- Wanneer al het bovenstaande gecombineerd wordt met mislukking, heeft dit vanuit intern oogpunt vaak invloed op het zelfbeeld van vrouwen, hun gevoel van eigenwaarde, de manier waarop ze hun doelen stellen en hun verwachtingen (verlagen) en de visie die ze hebben op hun capaciteiten. Aangezien de zakenwereld voor het grootste deel geregeerd wordt door mannelijke eigenschappen (autoriteit, knowhow, enz.) hebben vrouwen het gevoel dat ze niet mannelijk genoeg zijn.) hebben vrouwen het gevoel dat ze niet mannelijk genoeg zijn. Vrouwen hebben de neiging om harder voor zichzelf te zijn (ze zijn zeer perfectionistisch en hebben een hoge mate van kritiek) en het is niet ongevoerd dat ze blijven zitten met negatieve emoties en gevoelens van incompetentie die gevolgd worden door inactiviteit. Dit gebeurt door cognitieve culturele en educatieve factoren, omdat meisjes over het algemeen van jongs af aan geleerd wordt om zich op bepaalde manieren te gedragen die aan de verwachtingen van de maatschappij voldoen. Dit soort patriarchale en traditionele opvoeding heeft het nemen van initiatief, avontuur en ondernemerschap meer wenselijk gemaakt bij mannen dan bij vrouwen, en heeft tegelijkertijd de neiging om vrouwen gemakkelijk de schuld te geven van mislukkingen.

Zowel interne als externe krachten en hun combinatie zullen de groei zeker belemmeren.

Dan rijst natuurlijk de volgende vraag: *"Is er een manier voor vrouwen om te navigeren in zo'n industrie, onder dit soort druk (intern of extern gedreven)?"*

Volgens de geïnterviewden van het EH-project (zowel psychologen of sociologen als ondernemerschapsdeskundigen) is een gecontroleerde dosis druk weliswaar vaak een goede stimulans om ons scherp te houden (en soms draagt het bij aan ons concentratieniveau en stimuleert het zelfs onze prestaties), maar kan te veel druk en druk van ongeschikte bronnen en voor de verkeerde factoren (zoals geslacht) een averechts effect hebben of zelfs de mentale gezondheid aantasten. Een van de manieren om het "in de gaten te houden" is door ons bewust te zijn en te erkennen dat de maatschappij om ons heen bestaat uit ongelijkheden, barrières en stereotypen die het vermogen hebben om ons zelfbeeld en onze prestaties te belemmeren. In plaats daarvan kunnen we ervoor kiezen om de reden die tot falen leidde niet volledig te internaliseren (omdat het niet noodzakelijk gerelateerd is aan vaardigheden), maar het eerder te zien als een deel van het spel en als een kans om te leren. Het is gemakkelijk om "in dit soort valkuilen" te vallen, daarom zijn constant bewustzijn en mindfulness nodig. Uit een onderzoek dat werd uitgevoerd onder universiteitsstudenten die hadden deelgenomen aan een 8 weken durend, op mindfulness gebaseerd stressreductieprogramma, bleek dat er sprake is van de volgende 5 herhaalde patronen (Hjeltnes et al., 2015):

Bron: Hjeltnes et al., 2015.

De belangrijkste conclusie van dit parallellisme is dat bewustwording van en aandacht voor de omgeving waarin ondernemerschap wordt ontwikkeld, hulpmiddelen biedt zoals de hierboven genoemde die positieve psychologie toepassen, aspirant-ondernemers helpen faalangst te vermijden, hun focus vergroten, enzovoort.

Volgens sommige deelnemers aan het onderzoek mag de verbetering van vaardigheden, competenties en kennis echter niet over het hoofd worden gezien, omdat ze individuen helpen betere professionals te worden in de gewenste sector. Aan de andere kant helpt zelfkennis (zelfbewustzijn) bij het identificeren van zwakke punten, het vergroten van zelfvertrouwen (bevrijd worden van de druk om zichzelf te bewijzen in een door mannen gedomineerde sector) en het elimineren van concurrentie met anderen. Onderwijs moet ook op maatschappelijk niveau worden gegeven om bewustzijn en empathie te creëren met betrekking tot de unieke uitdagingen waarmee vrouwelijke ondernemers worden geconfronteerd. Bedrijven en instellingen trainen om meer mensgericht, divers en inclusief te zijn is één benadering. Dit betekent het creëren van een gastvrije omgeving voor alle kansarme gemeenschappen. Wat tot nu toe is waargenomen, is dat er structurele verschillen zijn in genderspecifiek onderwijs dat aan vrouwen en mannen wordt gegeven met de verwachting dat ze bepaalde maatschappelijke rollen vervullen (mannen zijn ondernemers en leiders en vrouwen zijn emotioneel en zorgzaam). Dit heeft natuurlijk invloed op veel levensgebieden, waaronder de manier om te reageren op succes en mislukking.

Een andere aanpak voor vrouwen om zich staande te houden in bedrijfstakken die onder druk staan, is om een ondersteunend netwerk op te bouwen met medeondernemende vrouwen en samen te proberen genderbarrières en stereotypen te doorbreken.

Tot slot suggereren de psychologen uit Spanje dat vrouwen hun schuldgevoelens over onvoldoende zorg voor gezin en gemeenschap moeten loslaten. Er lijkt een algemene consensus te bestaan dat vrouwen perfectionistischer zijn, harder voor zichzelf zijn en onder druk staan om zichzelf te bewijzen, maar de interviews onthulden ook discrepanties op dit specifieke punt. Psychologen vinden dat, omdat mannen worden opgeleid om initiatief te nemen, de maatschappij push-pull krachten uitoefent die soms in hun voordeel werken en soms ook niet. Aan de ene kant mogen mannen niet falen en hebben ze moeite om het te accepteren als het toch gebeurt. Dit kan hun verlangen om het opnieuw te proberen ondermijnen, aangezien ook onderzoek heeft geconcludeerd dat faalangst culturele connotaties heeft en ondernemerschap kan belemmeren (Tubadji, 2021).

Aan de andere kant vindt een van de Spaanse psychologen dat mannen eerder een tweede kans krijgen. Daarentegen hebben vrouwen een minder egocentrisch perspectief en zien ze succes niet als een publieke tentoonstelling en persoonlijke erkenning, maar meer als een manier om doelen te bereiken, om persoonlijk te groeien en vaak worden hun ondernemersavonturen gedreven door de wens om beter voor hun gezin en gemeenschap te zorgen. En hoewel het, zoals eerder gezegd, een goede eigenschap is om succes los te koppelen van de perceptie van het zelf, worden vrouwen over het algemeen harder behandeld als ze falen en niet de benodigde steun vinden om te herstellen en het opnieuw te proberen.

En natuurlijk zijn beide scenario's waar. Wat kan er dan praktisch en opzettelijk gedaan worden (met echte hulpmiddelen) om de faalangst te veranderen wanneer men in een ongunstige situatie terechtkomt die inspanningen, doelstellingen en eventueel bereikte resultaten zou kunnen saboteren?

De geïnterviewde psychologen lijken het erover eens te zijn dat de eerste stap voor vrouwen zou zijn om niet meer zo hard, kritisch en veeleisend voor zichzelf te zijn, en vooral om goed te letten op hun innerlijke dialoog.

"Laten we even stilstaan bij een vriend die een reeks verkeerde beslissingen heeft genomen waardoor hij of zij is mislukt. We zouden de eersten zijn om medelevend te zijn, hen aan te moedigen en hen aan te sporen niet op te geven. Maar wat als we net zo hard tegen hen zouden praten als tegen onszelf. Dat zou als mishandeling worden beschouwd. "

Een ander hulpmiddel dat de deelnemers aan het onderzoek noemden, zou zijn om de visie die we hebben op mislukking te veranderen en te proberen het te zien als een deel van het pad, een kans om te leren en interne en externe factoren te analyseren en veerkracht en doorzettingsvermogen te cultiveren. Met andere woorden, de geïnterviewden riepen op tot het ontwikkelen van een groeimindset. Dit vereist veel persoonlijk werk van zelfbewustzijn en zelfreflectie om inzicht te krijgen in persoonlijke sterktes, zwaktes en overtuigingen, en te

observeren hoe de reactie op mislukking de besluitvorming en toekomstige prestaties beïnvloedt.

Het creëren van een ondersteunings-/mentoretnetwerk of gemeenschap, idealiter met vrouwelijke ondernemers erin, is ook een grote aanwinst voor het uitwisselen van informatie, kennis, ervaring, steun en het analyseren van de specifieke en gemeenschappelijke redenen voor mislukking. Dit soort allianties draagt ook bij tot een betere vertegenwoordiging en zichtbaarheid van vrouwelijk ondernemerschap.

Tot slot kunnen professionals in de geestelijke gezondheidszorg en therapeuten vrouwen op een gepersonaliseerde manier hulpmiddelen aanreiken, afhankelijk van de precieze behoeften op dat moment.

Zoals we tot nu toe hebben gezien, hebben vrouwen de neiging om achtergesteld te worden op het gebied van ondernemerschap, dat meer door mannen gedomineerd wordt en moeilijker is voor vrouweninitiatieven. Maar wat gebeurt er als we de focus iets verleggen naar vrouwelijke gemeenschappen met een kansarme achtergrond (bijv. immigranten, personen die tot de LGBTQI+-gemeenschap behoren en andere gemarginaliseerde sociale groepen)? Blijven de uitdagingen bestaan? Worden ze verergerd?

In deze gemeenschappen worden vrouwen die zich willen wagen aan ondernemerschap geconfronteerd met unieke uitdagingen naast genderstereotypen die samengaan met minder kansen en sociaal kapitaal, minder middelen en discriminatie. Wanneer deze vrouwen op een mislukking stuiten, wordt het erg moeilijk om fondsen en middelen veilig te stellen. Bovenop al deze uitdagingen maakt intersectionaliteit het moeilijk om te onderzoeken vanwege de vele identiteiten die elkaar kruisen en die ook specifieke bijzonderheden hebben afhankelijk van de etniciteit, elk land, specifieke context etc., waardoor het bijna onmogelijk is om generalisaties te maken.

Een andere mening die door de deelnemers aan het onderzoek werd genoemd, is dat het weliswaar moeilijker is voor deze gemeenschappen om succes te boeken, maar dat dit niet betekent dat ze noodzakelijkerwijs een slechtere relatie met mislukking hebben, omdat ze eraan gewend zijn geraakt om extra moeilijkheden het hoofd te bieden, zonder de steun van hun kerngezin en de gemeenschap.

10.3 Conclusie

- ⇒ Het onderzoek naar het omzetten van mislukking in succes belicht de complexiteit van ondernemerschap en de maatschappelijke opvattingen over succes en mislukking.
- ⇒ Succes en mislukking zijn met elkaar verweven in ondernemerschap en zijn essentiële aspecten van de ondernemersreis.
- ⇒ Het veranderen van de perceptie van mislukking vereist inspanningen op individueel, maatschappelijk en educatief niveau.

- ⇒ Vrouwelijke ondernemers, met name uit gemarginaliseerde milieus, worden geconfronteerd met gecombineerde uitdagingen zoals intersectionaliteit, extern scepticisme en zelftwijfel.
- ⇒ Het creëren van een cultuur van inclusiviteit, veerkracht, groei en het bieden van ondersteuning en mentorschap op maat kan vrouwelijke ondernemers helpen om deze uitdagingen te overwinnen.
- ⇒ Succes en mislukking zijn met elkaar verweven in ondernemerschap, wat het belang benadrukt van doorzettingsvermogen, aanpassingsvermogen en een op groei gerichte mentaliteit bij het stimuleren van innovatie en maatschappelijke vooruitgang.

Conclusie

De pedagogische handleiding over "Ondernemerschap door de lens van intersectionaliteit: Impact, uitdagingen en kansen" biedt een uitgebreid onderzoek naar de ingewikkelde relatie tussen ondernemerschap en intersectionaliteit. Door de impact, uitdagingen en kansen te onderzoeken waarmee gemarginaliseerde groepen worden geconfronteerd bij het ondernemen, heeft deze gids waardevolle inzichten bijgedragen aan onderzoek, beleid en pedagogische praktijken.

Ondernemerschap is geen gelijk speelveld. Individuen op het kruispunt van verschillende sociale identiteiten worden geconfronteerd met unieke barrières en systemische nadelen die hun streven naar ondernemerschap belemmeren. Doorheen deze leidraad werd beschreven hoe kruisende identiteiten vorm geven aan ervaringen, discriminatie en nadelen in het ondernemerslandschap.

De leidraad heeft het belang benadrukt van positieve vertegenwoordiging van gemarginaliseerde groepen in ondernemerschap door positieve rolmodellen te promoten en voorbeelden te tonen van initiatieven die kansarme ondernemers empoweren en verheffen. We kunnen stereotypen uitdagen, toekomstige generaties inspireren en een meer inclusief ecosysteem creëren dat diverse perspectieven en ervaringen waardeert door de gepresenteerde strategieën en lens toe te passen.

Bovendien heeft de gids licht geworpen op de specifieke uitdagingen waarmee ondervertegenwoordigde/vrouwelijke ondernemers en ondernemers uit ondervertegenwoordigde gemeenschappen worden geconfronteerd door hun ervaringen te analyseren. We hebben intersectionele barrières geïdentificeerd en de behoefte aan gerichte ondersteuningsmechanismen om tegemoet te komen aan de unieke behoeften van deze individuen. Door middel van acties, initiatieven en ondersteuningssystemen kunnen we deze barrières slechten en gelijke kansen creëren voor succesvol ondernemerschap.

Het omzetten van mislukking in succes is ook een belangrijk thema in deze handleiding. Het begrijpen van mislukking als een waardevolle leerervaring en een katalysator voor groei, is essentieel voor ondernemers om veerkracht, aanpassingsvermogen en doorzettingsvermogen te omarmen in hun ondernemerstraject. Individuen kunnen tegenslagen omzetten in opstapjes naar toekomstig succes door mislukkingen te herkaderen en te profiteren van de geleerde lessen.

Concluderend benadrukt deze handleiding het belang van het onderzoeken van ondernemerschap door een intersectionele lens. Het erkennen en aanpakken van de uitdagingen waarmee gemarginaliseerde groepen worden geconfronteerd, kan een meer inclusief en rechtvaardig ondernemerschapsecosysteem ondersteunen dat de talenten, creativiteit en het potentieel van alle individuen benut, ongeacht hun sociale identiteit. Door middel van voortdurend onderzoek, beleidshervormingen en pedagogische interventies kunnen we een transformatieve omgeving bevorderen waarin ondernemerschap een voertuig wordt voor sociale verandering, empowerment en economische groei.

Nu we deze gids afsluiten, hopen we dat hij dient als katalysator voor verder onderzoek, dialoog en actie op het gebied van ondernemerschap en intersectionaliteit. We kunnen bouwen aan een toekomst waarin ondernemerschap een echt toegankelijke en stimulerende onderneming wordt voor iedereen door de status quo te blijven uitdagen en te streven naar inclusiviteit.

Bibliografische referenties

Alm, K., & Guttormsen, D.S.A. (2021). Enabling the Voices of Marginalized Groups of People in Theoretical Business Ethics Research. *Journal of Business Ethics*, 182, 303–320. <https://doi.org/10.1007/s10551-021-04973-3>

Amankwah-Amoah, J., Boso, N., & Antwi-Agyei, I. (2018). The Effects of Business Failure Experience on Successive Entrepreneurial Engagements: An Evolutionary Phase Model. *Group and Organization Management*, 43(4), 648-682. <https://doi.org/10.1177/1059601116643447>

Ascher, J. (2012). Female entrepreneurship—An appropriate response to gender discrimination. *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*, 8(4), 97-114. Retrieved from <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=177340>

Aydin, (2019). Senior Entrepreneurship, Gender Diversity and Intersectionality. In: Maâlaoui, A. (eds) *Handbook of Research on Elderly Entrepreneurship*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-13334-4_8

Barr, M. S. (2015). *Minority and Women Entrepreneurs: Building Capital, Networks, and Skills*. The Hamilton Project, Discussion Paper 2015-03, The Brookings Institution. Retrieved from https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/minority_women_entrepreneurs_building_skills_barr.pdf

Boldureanu, G., Ionescu, A. M., Bercu, A., Bedrule-Grigoruță, M. V., & Boldureanu, D. (2020). Entrepreneurship Education through Successful Entrepreneurial Models in Higher Education Institutions. *Sustainability*, 12(3), 1267. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/su12031267>

Cacciotti, G., & Hayton, J. C. (2015). Fear and entrepreneurship: A review and research agenda. *International Journal of Management Reviews*, 17(2), 165-190. doi:10.1111/ijmr.12052. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ijmr.12052>

Chowdhury, R. (2021). Self-Representation of Marginalized Groups: A New Way of Thinking through W. E. B. Du Bois. *Business Ethics Quarterly*, 31(4), 524-548. <https://doi.org/10.1017/beq.2021.5>

Cody, N.M. (2017). Transforming inequality into opportunity: race, gender and the making of women entrepreneurs, *Digital Repository Service*, <https://doi.org/10.17760/D20253272>

Council of Europe (2022). *EVERYBODY'S BUSINESS: the role that business can play in supporting cohesive communities*. Retrieved from <https://rm.coe.int/policy-brief-business-and-diversity-the-role-of-business-in-community-/1680a569cd>

Dy, A., Agwunobi, A. J. (2019). Intersectionality and mixed methods for social context in entrepreneurship, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 25 (8), 1727-1747. doi.org/10.1108/IJEER-12-2017-0498

Drakopoulou, S., & Keles, J. (2014). *Expanding the networks of disadvantaged entrepreneurs*. OECD. Retrieved from <https://www.oecd.org/cfe/leed/Expanding%20the%20networks%20of%20disadvantaged%20entrepreneurs.pdf>

Edman, F. L., & Punkari, L. (2021). *The role of female entrepreneurs in a changing society*. [Bachelor thesis, Jönköping University]. Jönköping University Publications. Retrieved from <https://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:1561904/FULLTEXT01.pdf>

Edmondson, A. (2011). Strategies for Learning from Failure. *Harvard Business Review*, Magazine April 2011

Elliott, C., Mavriplis, C., Anis, H. (2020). An entrepreneurship education and Peer Mentoring Program for Women in STEM: Mentors' experiences and perceptions of entrepreneurial self-efficacy and intent. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 16(1), 43-67. Doi:10.1007/s11365-019-00624-2

Eraydin, A., Tasan-Kok, T., & Vranken, J. (2010). Diversity matters: Immigrant entrepreneurship and contribution of different forms of social integration in the economic performance of Cities. *European Planning Studies*, 18(4), 521-543. doi:10.1080/09654311003593556

Ertac, M., & Tanova, C. (2020). Flourishing women through Sustainable Tourism Entrepreneurship. *Sustainability*, 12(14), 1-17. <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/14/5643>

Fleisher, L., & Marquez, A. (2019). A Seat at the Table: Special Considerations for Women and Underrepresented Groups in Academic Entrepreneurship. *Academic Entrepreneurship for Medical and Health Sciences*.

GEM (Global Entrepreneurship Monitor) (2022). *Global Entrepreneurship Monitor 2021/22 Women's Entrepreneurship Report: From Crisis to Opportunity*. London: GEM.

Ginting-Carlström, C. E., & Chliova, M. (2022). A discourse of virtue: how poor women entrepreneurs justify their activities in the context of moderate Islam. *Entrepreneurship & Regional Development*, 35(1-2), 78-102. doi.org/10.1080/08985626.2022.2072002

Herson, K. (2022). Diversity, Equity and Inclusion Initiatives Are Incomplete Without This Essential Dimension. *Entrepreneur*. <https://www.entrepreneur.com/leadership/diversity-equity-and-inclusion-initiatives-are-incomplete/420110>

Hjeltnes, A., Binder, P., Moltu, C., & Dundas, I. (2015). Facing the fear of failure: An explorative qualitative study of client experiences in a mindfulness-based Stress Reduction Program for university students with academic evaluation anxiety. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 10(1), 27990. doi:10.3402/qhw.v10.27990

International Labour Organization. (2018). *Constraints and good practice in women's entrepreneurship in MENA*. Impact Report Series, 10. Retrieved from

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_622769.pdf

Joo, H. (2011). *Comparative analysis of rural and urban start-up entrepreneurs*. [Master's thesis, University of Kentucky]. UKnowledge. Retrieved from https://uknowledge.uky.edu/agecon_etds/1

Jubany, O., Güell, B., and Davis, R. (2011). Standing up to Intersectional Discrimination: a Multi-dimensional Approach to the Case of Spain. *Droit et Cultures*, 62(2), 197-217. doi.org/10.4000/droitcultures.2752

Kerr, S.P, Kerr, W., & Xu, T. (2018). *Personality Traits of Entrepreneurs: A Review of Recent Literature*, *Foundations and Trends in Entrepreneurship*, 14(3), 279-356, doi:10.1561/03000000080. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w24097>

Khosla, A., & Gupta, P. (2017). Traits of Successful Entrepreneurs. *The Journal of Private Equity*, 20(3), 12–15. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/44397516>

Kondo, D. (2018). *Worldmaking: Race, Performance, and the Work of Creativity*. Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11cw1w3>

Kokkinaki, A., Dekoulou, P. P., Kyrillou, C. M., & Riskos, K. (2020). *Inclusive Entrepreneurship Policies, Country Assessment Notes*, Cyprus. OECD. Retrieved from <https://www.oecd.org/cfe/smes/Cyprus-IE-2020.pdf>

Lassalle, P., & Shaw, E. (2021). Trailing Wives and Constrained Agency Among Women Migrant Entrepreneurs: An Intersectional Perspective. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 45(6), 1496–1521. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1042258721990331>

Lattacher, W. and Wdowiak, M.A. (2020). Entrepreneurial learning from failure. A systematic review. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 26 No. 5, pp. 1093-1131.

Lindvert, M., Patel, P. C., & Wincent, J. (2017). Struggling with social capital: Pakistani women micro entrepreneurs' challenges in acquiring resources. *Entrepreneurship & Regional Development*, 29(7–8), 759–790. doi.org/10.1080/08985626.2017.1349190

Maslakçı, A., Sürücü, L., & Şeşen, H. (2022). Positive psychological capital and university students' entrepreneurial intentions: Does gender make a difference? *International Journal for Educational and Vocational Guidance*. doi:10.1007/s10775-022-09545-z. Retrieved from <https://link.springer.co/article/10.1007/s10775-022-09545-z>

Meliou, E. (2019). Family as a eudaimonic bubble: Women entrepreneurs mobilizing resources of care during persistent financial crisis and austerity. *Gender, Work & Organization*, 27(2), 218–235. doi.org/10.1111/gwao.12411

Meyer M, Cimpian A & Leslie S-J. (2015). *Women are underrepresented in fields where success is believed to require brilliance*. *Front. Psychol.* 6:235. doi: 10.3389/fpsyg.2015.00235

Mickey, E. L., Smith-Doerr, L. (2022). Gender and innovation through an intersectional lens: Re-imagining academic entrepreneurship in the United States. *Sociology Compass*, 16(3), e12964. doi.org/10.1111/soc4.12964

Miskiyah, N., Ridho, S. L. Z., Jauhari, H., & Purnamasari, K. (2021). Women Attribute and Household Level Factor on Women's Empowerment. *Media Ekonomi dan Manajemen*, 36(2), 181-195. doi: [http://dx.doi.org/ 10.24856/mem.v36i2.2124](http://dx.doi.org/10.24856/mem.v36i2.2124).

Nearchou-Ellinas, L., & Kountouris, I. S. (2004). Women entrepreneurs in Cyprus: A new dynamic in Cyprus economy. *Women in Management Review*, 19(6), 325-332, doi:10.1108/09649420410555097. Retrieved from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/09649420410555097/full/html>

Netherland Times (2022). Netherlands counts 62% more female entrepreneurs in a decade. *NL Times*. Retrieved June 7, 2023, from <https://nltimes.nl/2022/03/08/netherlands-counts-62-female-entrepreneurs-decade>

Nicoletti Morphitou, R. (2017). Female Entrepreneurs in Cyprus: characteristics, barriers and steps for development. *International Journal of Management Cases*, 19(2), 20 – 34, doi.org/10.1108/09649420410555097. Retrieved from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/09649420410555097/full/html>

OECD, & European Commission (2015). *Policy brief on expanding the networks of disadvantaged entrepreneur: entrepreneurial activities in Europe*. Retrieved from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1b71b629-1e74-4e96-8e70-930a5a0e5bd1/language-en>

Ogundana, O. M., Simba, A. Dana, L., & Liguori, E. (2021) Women entrepreneurship in developing economies: A gender-based growth model. *Journal of Small Business Management*, 59(1), 42-72, doi: 10.1080/00472778.2021.1938098. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/00472778.2021.1938098?needAccess=true&role=button>

Olaison, L., Sørensen, B.M. (2014). The abject of entrepreneurship: Failure, fiasco, fraud, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* 20(2), 193-209. DOI:[10.1108/IJEBR-09-2013-0143](https://doi.org/10.1108/IJEBR-09-2013-0143)

Opara, V., Sealy, R., & Ryan, M. K. (2020). The workplace experiences of BAME professional women: Understanding experiences at the intersection. *Gender, Work & Organization*, 27(6), 1192–1213. doi.org/10.1111/gwao.12456

Orser, B., Riding, A. & Li, Y. (2019). Technology adoption and gender-inclusive entrepreneurship education and training. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 11(3), 273-298. doi:10.1108/ijge-02-2019-0026

Rainey, K., Dancy, M., Mickelson, R., Stearns, E., & Moller, S. (2018). Race and gender differences in how a sense of belonging influences decisions to major in STEM. *International Journal of STEM Education*, 5(10), 1-14. doi.org/10.1186/s40594-018-0115-6

- Ram, M., & Jones, T. (2008). *Ethnic-Minority Businesses in the UK: A Review of Research and Policy Developments*. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26(2), 352–374. <https://doi.org/10.1068/c0722>. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/10.1068/c0722>
- Rombough, Shirley, & Keithly D. (2010). Women in Politics: An Analysis of Personal Characteristics Leading to Success in Gaining Local Elective Office. *Race, Gender & Class* 17, no. 3/4 (2010): 173–88.
- Skaggs, S., Stainback, K., & Duncan, P. (2012). Shaking things up or business as usual? The influence of female corporate executives and Board of Directors on Women’s Managerial Representation. *Social Science Research*, 41(4), <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2012.01.006>
- Shaharban, V. (2019). *A Quantitative analysis of women empowerment*. Conference: 52nd Annual conference of the Indian Econometric Society (TIES)At: IIMK campus, Kozhikode
- Tubadji, A., Dietrich, H., Angelis, V., Haas, A., & Schels, B. (2021). Fear-of-failure and cultural persistence in youth entrepreneurship. *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, 33(5), 513–538. <https://doi.org/10.1080/08276331.2019.1692999>
- United Nations (2023). *Childcare and Parenting support for women’s empowerment*. Retrieved from <https://media.un.org/en/asset/k1w/k1wesie03d>
- Verduijn, K., & Essers, C. (2013). Questioning dominant entrepreneurship assumptions: The case of female ethnic minority entrepreneurs. *Entrepreneurship & Regional Development*, 25(7-8), 612-630. doi:10.1080/08985626.2013.814718
- Verneshena, N., Rodgers, P., Mcadam, M., Clinton, E. (2019). Transnational migrant entrepreneurship, gender and family business, *Global Networks* 19(2) 238-260
- Violaris, I., Loizides, Y., Harmandas, D. (2011). Cyprus: Female Immigrant Entrepreneurship in Mediterranean Europe. D. Halkias (Ed.), *Female immigrant entrepreneurs: The economic and social impact of a global phenomenon*, 127-134. Farnham, Surrey, England: Gower. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315582092-24/cyprus-female-immigrant-entrepreneurship-mediterranean-europe-ioannis-violaris-danae-harmandas-yiannos-loizides>
- Violaris, I., Harmandas, D., & Loizides, Y. (2012). Cyprus Small Business Ventures invigorate the economy. *Thunderbird International Business Review*, 54(1), 105-110, <https://doi.org/10.1002/tie.21442>
- Vorobeva, E. (2022). *Intersectionality and Minority Entrepreneurship: At the Crossroad of Vulnerability and Power*. In Dana, LP., Khachlouf, N., Maâlaoui, A., Ratten, V. (eds). *Disadvantaged Minorities in Business. Contributions to Management Science*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-97079-6_11

Warnecke, T. (2016). *Capabilities, Human Development, and Design Thinking: A Framework for Gender-Sensitive Framework for Gender-Sensitive Entrepreneurship Programs*. Rollings College. Faculty Publications. 230.

Wishart, M. (2018). *Under-represented entrepreneurs: A literature review*. Enterprise Research Centre. Retrieved from <https://www.enterpriseresearch.ac.uk/wp-content/uploads/2018/07/Under-represented-entrepreneurs-Revised-10.18.pdf>

Yamakawa, Y., Peng, M. W., Deeds, D. L. (2015). Rising from the ashes: Cognitive determinants of venture growth after entrepreneurial failure. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 39(2), 209-236. doi:10.1111/etap.12047

Yangailo, T., Qutieshat, A. (2022). Uncovering dominant characteristics for entrepreneurial intention and success in the last decade: systematic literature review. *Entrepreneurship Education*, 5, 145–178. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s41959-022-00073-z>

Yates, T. M., Tyrell, F. A., Masten, A. S. (2015). *Resilience theory and the practice of positive psychology from individuals to societies*. Positive Psychology in Practice: Promoting Human Flourishing in Work, Health, Education, and Everyday Life. ed. S. Joseph. 2nd ed (Hoboken, NJ, USA: John Wiley & Sons, Inc), 773–788.

Zhou Q, Mao JY, Tang F. (2020). *Don't Be Afraid to Fail Because You Can Learn From It! How Intrinsic Motivation Leads to Enhanced Self-Development and Benevolent Leadership as a Boundary Condition*. *Front Psychol.* 16;11:699. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00699. PMID: 32425847; PMCID: PMC7212472.

Other resources:

<https://www.oprah.com/spirit/brene-brown-interviewed-by-oprah-daring-greatly/4>

Funded by
the European Union

Project No: 2022-1-CY02-KA220-
YOU-000084991

Embracing a Gender-Neutral Approach for Entrepreneurial Growth through the Lens of Intersectionality

WWW.ENTREPRENEURIALHERSTORY.EU

